

NŐK SZEREPE A VIDÉKFEJLESZTÉSBEN ÉS A GAZDASÁGFEJLESZTÉSBEN A BÁCS-KISKUN MEGYEI NŐI VÁLLALKOZÓK KÖRÉBEN VÉGZETT FELMÉRÉS ALAPJÁN

2021

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Nők szerepe a vidékfejlesztésben és a gazdaságfejlesztésben a Bács-Kiskun megyei női vállalkozók körében végzett felmérés alapján

Készült a
**„Nő az esély, nő a tét, nő a munka - Nő-Köz-Pont kialakítása és működtetése
Bács-Kiskun megyében”** című
EFOP-1.2.9-17-2017-00044 azonosító számú projekt keretében

2021.

Írta és szerkesztette:

Keveházi Kata

Tartalom

Bevezetés	5
Interjúalanyainkról	8
Végzettség, életkor	9
A tevékenység jellege	10
Család, lakóhely	11
A korszerű vidékfejlesztés összefüggésköre	13
Vidék	13
Vidék-, terület- és gazdaságfejlesztés	17
Az uniós források felhasználása	18
Helyi gazdaság és gazdaságfejlesztés	26
Fenntarthatóság	28
A maszkulinitás, mint a hierarchiákat megalapozó, hegemón értékrend	30
Fenntartható fejlesztési célok.....	32
A természeti környezet romlásának nemekre gyakorolt eltérő hatása	33
Nemek közti egyenlőség (gender equality)	35
Aktuális milleniumi fejlesztési célok	50
Vidékfejlesztés, fenntarthatóság, nemek közti egyenlőség	51
A megvalósítás felelősei.....	59
Kihívások a Covid-19 járvány tükrében.....	60
A nők szerepe és lehetőségei a fenntarthatóság és a társadalmi jóllét megteremtésében	62
A fenntarthatóság és feminin értékrend	62
Nők és értékrend.....	65
A nőbarát vállalkozói ökoszisztéma kialakítása.....	71
Mitől női a vállalkozás?.....	72
A női vállalkozás fogalma a gondoskodás közgazdaságtan értelmezése szerint	72
Női vállalkozások a nagyvilágban	73
Nemek közti egyenlőtlenségek a vállalkozások világában.....	73
Vállalkozó nők Magyarországon	82
A női vállalkozások támogatása az Európai Unió alapvető törekvése	83
Jó gyakorlatok, érdekes kezdeményezések.....	85
Ajánlások.....	88
A vállalkozási szférára jellemző hátrányok okairól	88

A női vállalkozásokra irányuló speciális programok	91
Nemre bontott adatok	91
A nők hátrányos megkülönböztetése tetten érhető és felszámolandó	92
A szegregáció enyhítéséért tett erőfeszítések.....	92
A munka és a magánélet egyensúlyának támogatása	93
Melléklet.....	94
Interjú kérdéssor:	94
Beleegyező nyilatkozat	95

Bevezetés

A Bács-Kiskun megyei Kereskedelmi és Iparkamarában alapvető célunk, hogy a gazdasági élet irányadó szereplőjeként támogassuk a megyében működő vállalkozásokat, hiszen sikeres működésük, fejlődésük alapvető feltétele a családok és települések megélhetésének és gyarapodásának.

Bár az üzleti élet továbbra is elsősorban a férfiak világának látszik, és a társadalom nagy része a vállalkozó szó kapcsán még mindig férfiakra asszociál, ma már egyre több az egyéni, családi, illetve társas vállalkozásokat építő nő, és a társadalmi kihívásokra érzékeny, munkájukat non-profit szervezet, társadalmi vállalkozás keretében végző női vezető.

Vállalkozásfejlesztő tevékenységünk, tanácsadásaink során magunk is tapasztaltuk, hogy a vállalkozó nők esetében a férfiakétól eltérő élethelyzetük mellett igényeik, az érvényesüléssel kapcsolatos dilemmáik, vállalkozásuk jellemzői, fejlesztési szükségleteik is különbözők. A velük folytatott beszélgetések során azonban azt is tapasztaljuk, hogy *más kérdések foglalkoztatják őket, mint a férfiakat*: legalább annyit foglalkoznak munkájuk és magánéletük összehangolásával, mint az érvényesüléssel, vagy a vállalkozás sikerességével. Emellett szervezetvezetőként is eltérőek tapasztalataik és megéléseik mellett prioritásaik is, a profitnál többnyire fontosabbak számukra az emberi kapcsolatok.

Többnyire tudatában vannak annak, hogy mekkora szükség van erőfeszítéseikre, helytállásukra környezetük boldogulása, egészsége, jövője és elégedettsége szempontjából. Tehetségükért, elkötelezettségükért, befektetett energiájukért azonban egyelőre még mindig kevesen kapják meg az őket megillető elismerést, még mindig túl sokan szembesülnek a hétköznapiakban olyan általánosnak tűnő akadályokkal, amelyek miatt szakmai, üzleti, közéleti vagy akár magánéleti kiteljesedésük csak nehezen valósulhat meg.

Ezért az elmúlt években örömmel biztosítottunk teret vállalkozó női konferenciák számára, és magunk is közreműködünk a nők gazdasági szerepvállalását, munkaerőpiaci részvételét, vállalkozásindítását segítő szakmai programokban.

Arra törekszünk, hogy nagyobb láthatóságot teremtsünk olyan szerepmodellként, mások számára jó példaként szolgáló nőknek, akiknek munkája, eredményei, gondolkodása által mások is inspirációt és erőt meríthetnek. Közösségi programjainkon emellett új kapcsolatokkal, ötletekkel, tudással gyarapodnak, és megtapasztalhatják, hogy nehézségeikkel nincsenek egyedül.

A korábbi években egyre többet hallunk a nők szerepvállalásának fontosságáról a társadalmak felemelkedésében, arról, hogyan járulnak hozzá mind nemzetgazdasági, mind szervezeti szinten a gazdasági növekedéshez, teljesítményhez és sikerhez.

Az az összefüggés is többé-kevésbé ismertté vált, hogy azokban az országokban, amelyek élen járnak a nők esélyegyenlőségének előmozdításában, több gyermek születik. Az azonban még kevésbé épült be a hazai közgondolkodásba, hogy azon országokban, amelyek kultúrájában érvényesülni tud az ún. feminin értékrend¹, megbízhatóan működik a szociális ellátórendszer, amely kiegyenlítő mechanizmusként szolgál a társadalmi egyenlőtlenségek

¹ Geert Hofstede nemzeti kultúra modellje - <https://hi.hofstede-insights.com/national-culture>

kiegyenlítéséhez, általánosságban is magasabb az emberek életminősége, kiemelkedőek a jóléti mutatók, fontos törekvés a környezet és a természet megóvása, stabilak a demokratikus intézmények és mechanizmusok, illetve a gazdaság is kiegyensúlyozottan fejlődik, a válságok is kevésbé rendítik meg.

A nemek közti esélyegyenlőség előmozdítása, a női programok megvalósítása több évtizede kiemelt területe a nemzetközi fejlesztéssel foglalkozó szervezetek munkájának azért is, mert gyakorlatuk azt bizonyítja, a nők vállalkozásaiba történő beruházás jobban megtérül. A nők bevonása által célba érnek a támogatások, kisebb a korrupciós kockázat. A női vállalkozások megbízhatóbbak a hitelek visszafizetése szempontjából, és az anyagi segítség, a jövedelmek felhasználásánál is sokkal inkább előtérbe helyezik gyermekeik jövőjét, oktatását és ellátását.

A nőknek, bárhol is élnek a világban, különösen fontos a hétköznapi valóságának biztonsága, az elérhető természeti és humán környezet, az elérhető gondozási, szociális és közlekedési infrastruktúra, a biztonságos lakhatás, a méltányos és a munka és magánélet egyensúlyát biztosító foglalkoztatás stb.

Napjainkban a környezeti és gazdasági trendek a természeti környezet veszélyeztettségének, a társadalmak közti és azokon belüli egyenlőtlenségek további növekedése irányába mutatnak.

Mára egyértelműen látható, hogy a hatalom kiterjesztésére, a profit növelésére irányuló törekvések, a globális fenyegetettségek, a klímaváltozás, a terrorizmus, a tömeges migráció, a regionális, kultúrák közötti és országokon belüli konfliktusok feszültségek éleződéséhez vezetnek. Az egyre szélesebb tömegeket érintő környezetromlás, a világméretű válságok, újabban pedig a Covid járvány a nőkre gondozásban betöltött és kenyérkeresői szerepük miatt egyre nagyobb terheket rónak, miközben az érdemi – az értékek és prioritások meghatározását, az erőforrások felhasználását, a struktúrák működését érintő – döntések meghozatalában igen csekély mértékben vesznek részt.

Magyarország a nemek közti hierchiával kapcsolatos, a nemi szerepekről alkotott nézetek terén konzervatív társadalomnak tekinthető. Noha a posztszocialista örökség folytán a nők jogegyenlőséget élveznek, a statisztikák szerint számos területen jelentős hátrányban vannak, társadalmi és gazdasági pozíciójuk, befolyásuk, helyzetük tekintetében nemzetközi viszonylatban jelentős az elmaradásunk. Társadalmi megbecsültségük alapját továbbra is elsődlegesen a családayai szerepnek való megfelelés jelenti.

Hosszú az út. A nemi szerepek évezredek alatt kialakult beidegződései, a nők és férfiak közötti viszonyrendszer generációs mintái miatt sokan nem is ismerik fel, vagy ha igen, természetből fogva valónak és/vagy megváltoztathatatlanak tekintik a nők előtt álló korlátokat, a nőekkel kapcsolatos előítéleteket, az otthoni munkavégzés kiegyenlítetlenségét. Ugyanakkor a mai nők közül egyre többen ismerik fel, hogy lehetséges, sokszor szükséges, s így előnyös is a rugalmasság a női életstratégia, életpálya kialakításában. Számos olyan nőt látunk magunk körül, aki vezetőként, vállalkozóként, egy-egy társadalmi ügy előmozdítása terén végzett munkájára is méltán büszke.

A vidéki Magyarország – szerencsére még mindig – olyan természeti jellemzőkkel bír, amely elérhető, az egészséges életmód fenntartására alkalmas fizikai teret kínál a jövő nemzedékek számára. Ugyanakkor nem mehetünk el a bennünket is érintő környezeti kockázatok, a vízkészletek csökkenése, a talajromlás, az ember okozta környezetkárosító tevékenységek, az

energiaforrások csökkenése, a társadalmi egyenlőtlenségek növekedése, egyes népességcsoportok visszafordíthatatlannak látszó leszakadása, a legszegényebb fejlődő országokra jellemző gyermekéhezés létezése mellett.

Meggyőződésünk, hogy társadalmunk és a környezet biztonságát, jóllétét, valamennyiünk életminőségét nagyban befolyásolja az értékrend, amely alapján a döntések megszületnek. A népesség felének, a nők bevonásával sikeresebb és harmonikusabb, kiegyenlítettebb viszonyokon alapuló társadalmat, helyi közösségeket, sokszínűbb és vonzóbb, a kulturális értékeket megőrző, megújító szolgáltatásokat, dinamikus és emberközpontú gazdaságot teremthetünk.

Hiánypótló kiadványunk célja, hogy felhívjuk a figyelmet arra, hányféle módon és milyen sokat is tesznek a vidéki nők a gazdaság és társadalom fejlesztéséért, hogy milyen nehézségekkel küzdenek sajátos céljaik megvalósításában. Célunk, amellet, hogy láthatóvá tegyük és elismerést szerezzünk munkájuknak, tudatosítsuk a bennük rejlő, egyelőre kiaknázatlan társadalmi potenciált. Kötetünkben a hazai és nemzetközi szakirodalom alapján bemutatjuk,

- miért is elengedhetetlen a korszerű vidékfejlesztésben a nemi szempont megjelenítése,
- hogyan függenek össze a nemek közti egyenlőség és a fenntarthatóság kérdései a vidéki élet vonatkozásában,
- miként alakul a nők gazdasági életben, illetve a megye gazdasági életében betöltött szerepe, és hogyan járulnak hozzá üzleti és társadalmi tevékenységeikkel a közjóhoz, és fejlődéshez.

Kutatásunk során hozzájutottunk megyei vállalkozónők tevékenységére vonatkozó adatokhoz, illetve mélyinterjúkat készítettünk harminc, saját környezetében jól ismert, Bács-Kiskun megyében élő aktív női vezetővel és vállalkozóval. Emellett workshopjainkon további, a megyében élő vállalkozó nőt ismerhettünk meg. Életútjuk, tapasztalataik, gondolkodásuk, tevékenységük tükrözi a hazai vállalkozó nők sokfélesége ellenére tipikusnak mondható megküzdési stratégiáit a jelen gazdasági, politikai és helyi társadalmi környezetben. Körülményeik, látásmódjuk sajátosan nőiek, ezért talán sokak számára meglepő lesz, hogy saját szakmai területük ismerete mellett milyen mély tudással, milyen határozott véleménnyel és mennyi elképzeléssel rendelkeznek az őket körülvevő világról, a vidéki életről és lehetőségeiről, és életútjuk során tapasztaltak alapján ilyen fontos üzeneteket adhatnak át a jelen és a jövő generációinak.

Kimondott és kimondatlan szavaik egyaránt árulkodnak a nők társadalmi szereplehetőségeiről, visszafogottságuk mögött nem egy esetben érzékelhető, hogy befolyásuk, láthatóságuk, megbecsültségük korántsem áll arányban képességeikkel és tényleges teljesítményükkel. Beszélgetéseink során többször éreztük, mekkora igényük van arra, hogy a napi teendőik mellett messzebből nézzenek rá saját helyzetükre, eredményeikre, értékeikre.

Interjúalanyaink sokrétű tudását és meglátásait a könyv vonatkozó részeinél idézetek formájában használtuk fel, így látjuk biztosítottak a többségük által kért anonimitást.

Kiadványunkkal szeretnénk Olvasóinkban azt is tudatosítani, milyen szellemi kincseket, tartalékokat rejt a vidéki Magyarország, és mekkora lehetőség rejlik a mások jólléte iránti,

sajátosan női elköteleződésben. Nem titkolt célunk ugyanis a női vállalkozók, szervezetvezetők, közéleti szerepet vállaló nők fejlesztésére irányuló szakpolitikák és programok újragondolásának előmozdítása.

Meggyőződésünk ugyanis, hogy mind személyes, mind szervezeti és intézményi, mind szakpolitikai szinten nélkülözhetetlen és megkerülhetetlen a nemre tudatos látásmód, a nők eltérő szükségleteinek és adottságainak figyelembevétele, az ezekre épülő egyéni és intézményi stratégiák és gyakorlatok alkalmazása. Politikai döntéshozók, kormányzati ügynökségek felelősei, megyei és regionális szintű fejlesztési ügynökségek vezetői, vidékfejlesztéssel foglalkozó szakemberek, vidéki vállalkozókkal foglalkozó vállalkozásfejlesztők, finanszírozással foglalkozók, közösségfejlesztők, illetve vidéken élő vállalkozó és vállalkozást vagy közösségi kezdeményezések elindítását tervező nők és az őket támogató családtagok, barátok számára készítettük ezt a szemléleti háttérrel megalapozó és gyakorlati megoldásokat inspiráló kézikönyvet.

Tartson velünk, segítsen Ön is, hogy minél több nő valósíthassa önmagát és álmait a valamennyiünk jóllétét szolgáló vállalkozása által!

Interjúalanyainkról

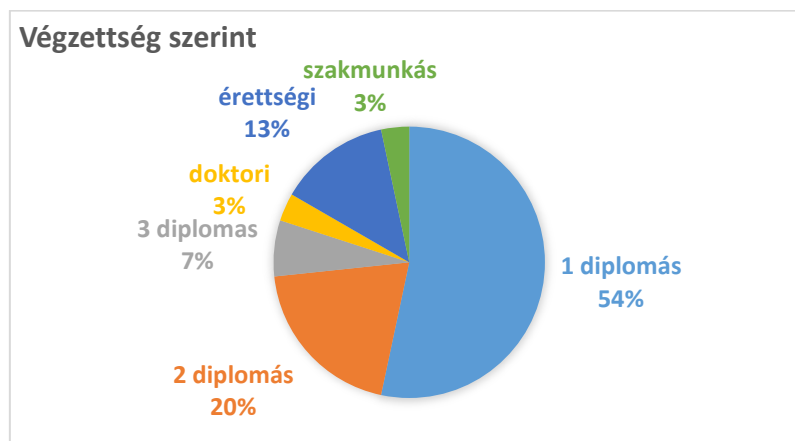
Valamennyien szerepmoделlek a maguk nemében, egyrészt életútjuk és kivételes eredményeik, másrészt látásmódjuk egyedisége, példaértékű társadalmi hatásuk által. Ezért tőlük vett mondatok alapján, valamennyiüknek „eposzi jelzőt” adtunk. Van köztük

1. „az ügyfelekkel való egyenrangúság”-ot, és az etikus megoldásokat előtérbe helyező, szabályalkotó arany érdemkeresztos fogyasztóvédelmi guru;
2. a non-konformista start-upper és nőjogi aktivista, aki „hatalmas erőforrásait az áldozati szerepből való túlélővé válásból meríti”;
3. a „komplex és kritikus gondolkodású” pályázatíró;
4. a szövetkezeti vezető, „aki nem élhet közösség nélkül”;
5. a bérszámfejtő Európa-bajnok fitness edző, „aki átmozgatja a várost”;
6. a „láthatatlan” használt-autókerekedő, aki „nem akar mindenhol dönteni”;
7. a született értékesítő, aki „mesét olvas kórházakban”;
8. a polgármesterfeleség, aki „tud köszönni és megköszönni”, no meg turisztikai brandet építeni a térségből;
9. a textilkereskedő nagyvállalkozó, „aki mindenbe beleáll, bár ezt kicsit hibájának tartja”;
10. a kissé csalódott vendéglátós, aki „generációknak volt anyja helyett anyja”;
11. a „kistérségi papírtologatóból a kitartásának köszönhetően lett vezetőként is elismert” fiatal fiókvezető;
12. az agrárvállalkozó, aki aztán tényleg „mindent a mélyvízben tanult meg”, és azt még fel is tudta dolgozni;
13. az országos hatókörű bankár, aki „hátizsákkal kopogtatott be munkahelyén”, és leküzdötte mások sztereotípiáit és saját korlátait;
14. az egyedüli női agrárkamara elnök, aki „házhoz viszi a fenntarthatóságot”;
15. a vízműigazgató területfejlesztő, aki átjárhatóvá teszi a határokat, Svájcba viszi a csicsóka chipset, de „isteneknek nem dolgozik”;

16. a receptvarázsló cukrász, település és közösségfejlesztő, aki „álmában hulladéklerakókkal viaskodik”;
 17. sokdiplomás 12-szeres nagymama, budapesti pszichológus, aki „néha úgy érzi, ő megy szembe az autópályán”;
 18. a „tanulási ámokfutó” szociális munkás, akit pezsgővel vártak a cigánygyerekek a vizsgái után, mert „ő aztán tényleg tudja, milyen lemorzsolódni”;
 19. a falugondnokok ősanyja, „aki még mindig reménykedik”, ezért aztán jól elmondja a véleményét;
 20. a natúrpark-vezető maximalista stratégia, „aki szép lassan mesevilágot teremt”;
 21. a Prima-díjas felnőttoktatási szakértő, reformer, struktúraépítő, aki Tapolcától Brazíliáig „emberről emberre halad, ha kell”;
 22. az egész város tánctudós, adománygyűjtő művész, közösségépítő, speciális helyzetű gyerekek „anyalelkű nevelője”;
 23. a buszos vállalkozás kisebbségi tulajdonosa, akinek „a szíve csücske a felnőttképzés”;
 24. a bolti eladóból lett népi iparművész, közösség-szervező, aki „megtorpan a negativitástól”;
 25. 4 gyerekes vendégháztulajdonos, erdeiiskola-vezető, biológia tanár, egyházi karitász-egyesület vezető, aki „csak próbálkozik a közösségépítéssel”;
 26. függetlenül többször újraválasztott polgármester-asszony, „aki tudja”;
 27. Prima-díjas étteremtulajdonos, rendezvényszervező, „aki sokszor táncolt már borotvaélen”;
 28. kamarai szakképzési szakértő, „az összekapcsoló”;
 29. médiaigazgató, kávézótulajdonos, városmarketinges, „aki felrázza a várost”;
 30. franchise-tulajdonos, vállalkozó nők mentora, „aki a nagyvárosi lehetőségeket viszi a kistelepülésekre”;
- A fentiekből is látható, hogy korántsem „egy-ügyű” nőkről van szó.

Végzettség, életkor

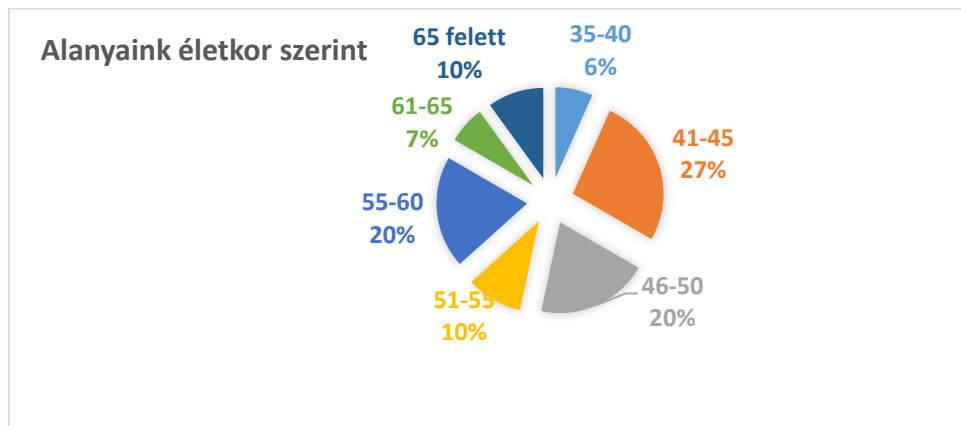
A kutatásba bevont vállalkozó nők, civil és üzleti szervezeteket vezető nők kimagaslóan képzettek, 84%-uk legalább egy diplomával rendelkezik. (A felsőfokú végzettséggel rendelkezők között a nők részaránya Magyarországon jelenleg 56%)².

1. ábra - Interjúalanyaink végzettség szerint

² Mikrocenzus, 2016, https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_4.pdf

Életpályájuk összetettsége, tevékenységeik sokrétősége életkorukból is adódik, közel fele-fele arányban 50 év feletti (47%), tehát a rendszerváltáskor már felnőtt, és alattiak (53%), 35 év alatti alanyunk nem volt, a 40 év alattiak részaránya csupán 6% a mintában. A rendszerváltást követően ritka a lineáris karrierút, kényszerből vagy szabad akaratunkból többször váltunk, a változó körülményekhez való alkalmazkodás, a több lábbon állás tűnik sikeres életstratégiának.

2.ábra - Interjúalanyaink életkori megoszlása

A tevékenység jellege

Alanyaink kapcsolódása a vidék, a helyi gazdaság és társadalom fejlődéséhez igen sokféle.

A vidékfejlesztésben vállalt szerep sokrétű lehet, lehet valaki egy mezőgazdasági úttörő, van, aki a vidéken élők életminőségét javítja, van, aki a perspektívát növeli, van, aki foglalkoztat.

(59 éves, országosan ismert szociális szövetkezet vezető, fenntarthatóság megvalósító)

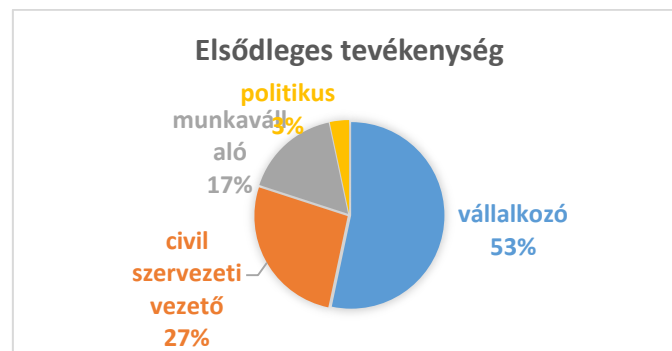
Vidékfejlesztéssel, területfejlesztéssel, természet és környezetvédelemmel kapcsolatos szakértők is szerepelnek interjúalanyaink között, ugyanakkor vállalkozási tevékenységük, illetve közösség-szervezői aktivitásuk folytán valamennyi interjúalany tevékenysége hatással van szűkebb vagy tágabb lakókörnyezetükre, a helyi társadalomra.

Szinte kivétel nélkül igaz mind a 30 interjúalanyra, hogy tevékenységeik átnyúlnak a szektorokon, számukra sem egyértelmű annak meghatározása, hogy elsősorban üzletasszonyok vagy közösségépítők, alkalmazottak vagy segítők.

16-an elsődlegesen vállalkozók (a jövedelem fő forrása, az időráfordítás aránya, vagy fő tevékenységük jogviszonya alapján). Közülük **mások megélhetését** a vállalkozás tevékenységeiben résztvevő, a vállalkozás saját (elsődlegesen nem pályázati) forrásaiból finanszírozott **foglalkoztatottak alkalmazásával 5-en biztosítják**, valamennyien vesznek igénybe bértámogatásokat, fejlesztési támogatásokat.

A többiekre is igaz azonban, hogy mások megélhetéséhez is hozzájárulnak, alvállalkozók bevonásával, a vállalkozási tevékenységből fakadóan (pl. képzés) vagy közösségi tevékenységeikkel.

A 16 vállalkozó mellett 8-an civil szervezeti vezetőként és 5-en alkalmazottként (nem egy általuk irányított struktúra vezető vagy középvezetői szinten dolgozó munkavállalók) keresik a kenyerüket, 1 kistélepülési polgármester is van interjúalanyaink között.

3.ábra - Interjúalanyaink elsődleges tevékenységük szerint

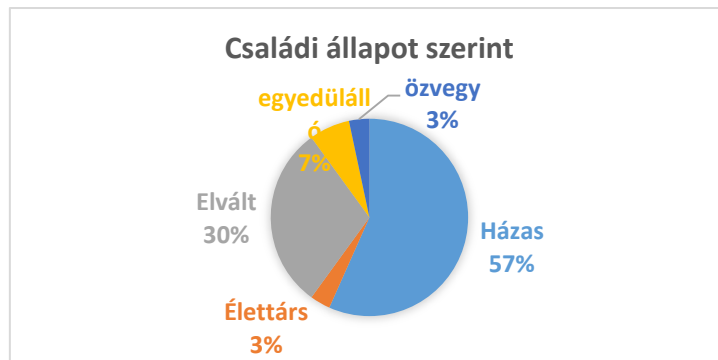
A **8 civil szervezeti vezető közül 5-nek van vállalkozása**, a szervezeti tevékenységen kívül vállalkozóként végzett tevékenysége, ami biztosítja számukra a civil szervezeti munka fenntarthatóságát. Az általuk fő tevékenységként vezetett (többen több szervezetben aktívak) **8 civil szervezet közül 5-nek van vállalkozói lába**. A polgármester tevékenysége pedig magában foglalja az önkormányzat vállalkozási tevékenységeinek kiépítését.

Ugyanakkor 83 %-ra jellemző, 3 vállalkozónő és 2 alkalmazott kivételével tehát csaknem mindegyikükre, hogy a fő tevékenységet kiegészítő, egyeseknél azt akár felülíró formális vagy informális közösségi munkavégzés, civil szervezeti tevékenység, ügyek képviselése, adomány szervezői munka stb., akár 4-5 tevékenységet is visznek egyszerre. Pl. míg a főleg amerikai piacra dolgozó játégyártó Hollandiában, Kiszomborban, Buenos Airesben segít anyákat; az egyik társas vállalkozó adományosztást szervez; a másik sportversenyt szponzorál. Egyik családi vállalkozó alanyunk online politikai újságot szerkeszt, miközben őrzi a néphagyományt és közösségi programokat szervez. Egyik bankárunk hitéleti alapítványt menedzsel, a polgármester-feleség, aki kiszervezett munkavállaló, egyben cserkészvezető is. A zöld szakértő magaságyást épít és városi bizottságozik, az agrárvállalkozó a pályázati rendszer értelmezésében segíti versenytársait. A felnőttképzésben érdekelt civil női polgármestereket fejleszt; a franchise-tulajdonos mentorálja a belépőket, közösség szervezési munkájukat segíti; az étteremtulajdonos adományoz; a fiatalokúak börtönében dolgozó nevelő kórházi felszerelésre gyűjt, a vendégház-tulajdonos karitász egyesülete gyógszerre és gázpalackra; a helyi TV igazgatója street-art fesztivált szervez.

Család, lakóhely

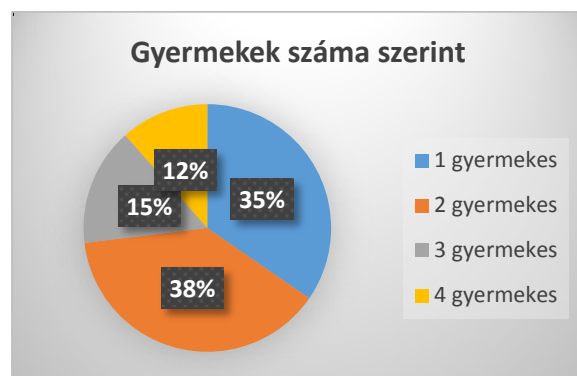
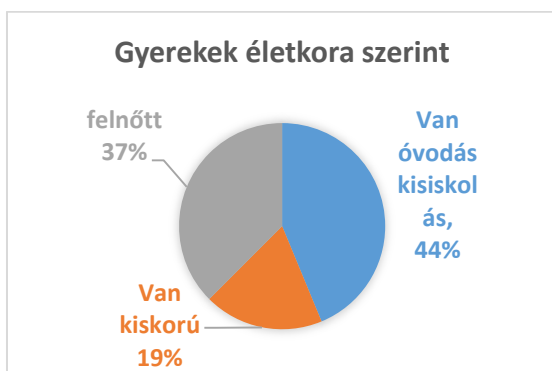
A női életútnak a magánéleti kiteljesedés lehetősége éppoly fontos része, mint a szakmai pályafutás, nincs ez másként interjúalanyaink életében sem. Mintánk a családi állapot szempontjából:

60%-uk házasságban (17 fő) vagy élettársi kapcsolatban (1 fő), 9-en elváltak, 2 egyedülálló és egy özvegy alanyunk volt. Az elváltak 75%-a közéleti szereplő - civil szervezeti vezető vagy politikus.

4. ábra - Interjúalanyaink családi állapot szerint

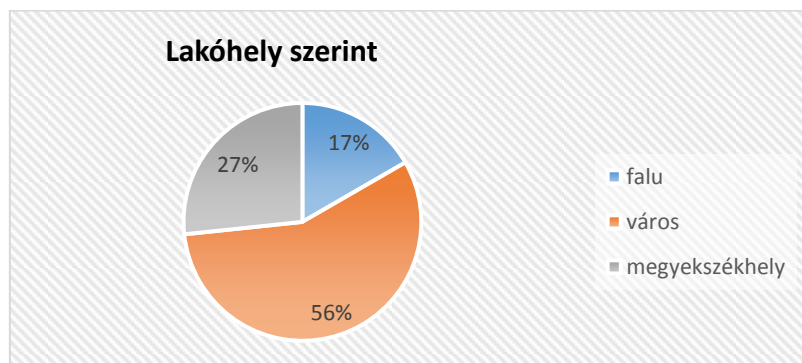
A gyermektelenek részaránya 13%. Gyermekes interjúalanyaink 43%-ának van kiskorú gyermeke, 27%-uk nagycsaládos.

5. ábra – a gyermekek életkora és száma szerint

A női életpálya sajátossága, hogy a karrierépítés felfelé ívelő, illetve kiteljesedett szakasza egybeesik a gyermekvállalással járó karrierszünetekkel és a gyerek nevelésének időszakával, ami – elvileg – akár a közösségi szerepvállalásra fordítható szabadidőt jelentősen korlátozza. Mikorra a gyermekek kirepülnek, a már sokrétű szakmai és emberi tapasztalatokra szert tett nőknél gyakran fokozottan előtérbe kerül tudásuk átadásának igénye, a közéleti szerepvállalás.

Öten élnek falun, a többség - 83% - városban, közülük 8-an megyeszékhelyen és 17-en egyéb városokban, ugyanakkor működésük, tevékenységeik hatóköre messze túlnő lakóhelyükön.

6. ábra - Interjúalanyaink megoszlása lakóhely szerint

A korszerű vidékfejlesztés összefüggésköre

Még nem is sejtjük, hogy a XXI. század huszas éveiben egy újabb, az emberiség történelmét egyelőre bizonytalanul befolyásoló világvárványnak mely szakaszában vagyunk. Egy új európai uniós támogatási ciklus kezdetén a világ, Magyarország és mi, mindannyian át kell, hogy értékeljük mindazt, amit a jövőről korábban gondoltunk. Felül kell vizsgálnunk szakmai és személyes céljainkat, eddigi és jövőbeni együttműködéseinket. A *tabula rasa* jegyében tekintsük át, és értelmezzük közösen a kötet témájához kapcsolódó fogalmakat!

Vidék

Magyarországon vidéknek mondunk minden olyan területet, ami nem Budapest, ilyen értelemben a népesség 80%-a tekinthető vidékinek.

A kifejezés *tartalmi oldalról* pozitív és negatív érzelmi töltetet, jelentést egyaránt magában hordoz. Felhangja magában foglalja a főváros-központúságot, az évszázados népies-urbánus ellentétet, széttagoltságot és elkülönültséget, sajátos viszonyokat, szűkösnek tűnő lehetőségeket.

Budapest vízfej, sok mindent nem tudsz pótolni.

(45 éves, nőjogi aktivista vállalkozónő)

Eközben felidézi a vidék Magyarországnak sokszínű hagyományait, gazdag történelmét és kultúráját, a vidéki táj és a természetközeli életforma szépségét, melynek fényében az elmaradottságról alkotott kép igazságtalannak tűnik.

„Újra a térképre kell tenni Bácskát, a környéknek Trianon valódi érvágás volt, a kulturális kincsek jelentős része került a határon túlra.”

(45 éves, térségi turisztikai menedzser)

A vidék szerepének leértékelődése történelmi örökség, melynek kiigazítása a jelen feladata és lehetősége.

„Mindenki menekülne, akinek vannak igényei”

(60 éves, újíto terület- és vidékfejlesztő közgazdász)

„Megváltoztak az oktatás feltételei, a gyerekek közül a 7-8-osok nem tudtak írni...”

(44 éves, a helyi média vezetője, városmarketinges)

„A szakképzett munkaerő hiánya nagy gond, de a cégek is csak olcsó munkaerőt várnak.”

(69 éves, újíto felnőttoktatási szakértő, struktúraépítő, összefogó civil vezető)

A szocializmusban a pártközpontból irányított megyék közéletét sajátos, a helyismeretettel nem rendelkezők számára nehezen érthető légkör jellemezte. A fentről lefelé irányuló, utasításos rendszerben a helyieknek nem sok beleszólása volt a folyamatok alakulásába, civil társadalmi együttműködések szinte nem léteztek.

„Túl sokáig volt besúgós rendszer. Sokan palástalják a nemtudásukat ármánykodással.”

(60 éves, újíto terület- és vidékfejlesztő közgazdász)

A családi, rokoni és baráti önszolgáltató köreiben túli világhoz való viszonyulást bizalmatlanság jellemezte, amihez a rendszerváltást követő privatizáció, a kárpótlás ellentmondásossága mellett a nagybirtokrendszer kialakulása, a multinacionális vállalatok megjelenése, a tömeges elbocsátások, a foglalkoztatás szerkezetét befolyásoló, a munkaerőpiaci igényekre vonatkozó egyoldalú gyakorlata is hozzájárultak.

„Hirtelen sokan jutottak földhöz, nagybirtokosok mellett megjelentek az éhező családok. A multikat kizavarnám, az olasz modellt támogatnám területi szinteken.”

(60 éves, újíto terület- és vidékfejlesztő közgazdász)

„Mikor ideköltöztünk, kérdeztem a plébánost, mibe lehet bekapcsolódni, azt mondta, itt nem érdemes. Ezt sokától hallottam akkor. Az új plébános sem aktívabb, húzódozva írta alá a papírokat...”

(46 éves, tanár, vendégház-tulajdonos, karitás- és egyházi közösségszervező)

Az azonos kulturális gyökerekkel rendelkező, szociális szempontból többé-kevésbé homogén területek települései közötti, vagy akárcsak azokon belüli együttműködést, közös problémáik megfogalmazását, közös fejlesztési célok kitűzését, közös érdekeik artikulálását megnehezíti az egész társadalomra jellemző bizalmatlanság, amelyet csak kitartó munkával lehet helyrehozni.

„Ez egy megkövült rendszer, sok az ilyen szervezet. És ha helyben sok szereplő merev, elzárkózó, az ellehetetleníti a munkát. Pl. csináltunk egy turizmusfejlesztési koncepciót, ahol a helyiek úgy bánnak a vendégekkel, hogy ne jöjjenek vissza.”

(42 éves, településfejlesztő, civil szakmai vezető, vállalkozó)

„Helyiként én tudom megszólítani, bevonani az embereket, köztük éltem mindig, van személyes bizalom.”

(50 éves, segítő központ vezető)

Márpedig a bizalom szintje az, ami sikeres és a küszködő társadalmakat egymástól megkülönbözteti³.

„Az együttműködést meg kell tanulni. Az emberek nyitottabbak lennének mások ötletei iránt, és lelkiismeretesek legyenek, segíteni a másoknak is. Bizalmat kell építeni, nem vágod át a másikat.”

(45 éves, térségi turisztikai menedzser)

A vidéki életet meghatározó tevékenység évszázadokon át a mezőgazdaság volt, amely azonban a kollektivizálás, iparosítás és urbanizáció folytán húzóágazatként elveszítette jelentőségét. Ugyanakkor a háztáji gazdaság, a magánkézben maradt kisebb földterületek művelése másodlagos jövedelemforrásként hozzájárult a családok jelentős részének megélhetéséhez.

A rendszerváltást követően azonban a fő bevételt jelentő, főként férfiak által betöltött ipari és mezőgazdasági munkahelyek megszűnése, a gyors liberalizáció következményeként egyes térségekben szinte el is tűnt a gazdaság, igen jelentős társadalmi problémák halmozódtak fel.

Láttam, hogy a régi gazdaság minden eleme megváltozott, az embereknek eddig mindig megmondták, hogy mit kell csinálni, kevesen tudtak alkalmazkodni.

³ Francis Fukuyama: Bizalom, a társadalmi erények és a jólét megteremtése (Európa Könyvkiadó, 1997)

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

„Hiányoznak a gyárok, hiányzik a vállalkozói kedv, gyenge az iskolázottság.”

(60 éves, újító terület- és vidékfejlesztő közgazdász)

„Az osztálytársaim már nyugdíjasok...”

(52 éves, népi iparművész)

Az ún. hátrányos helyzetű, leszakadó településeken kiváltképpen élessé vált a mobilitási lehetőségekkel nem rendelkező rétegek, különösen a roma népesség helyzetének romlása, mely együtt járt a képzettebb fiatalok tömeges elvándorlásával a városok, fejlettebb régiók irányába.

„Katymárnak régen 3000 lakosa volt, most kevesebb, mint 2000.”

(66 éves, leghátrányosabb helyzetű besorolással rendelkező településen civil szervezet vezetője)

„A 90-es évek eleje a mesterségesen felturbózott... gyárok ... után zuhantak össze 23%-os munkanélküliség, a pályakezdő fiatalok elvándoroltak...”

(69 éves, újító felnőttoktatási szakértő, struktúraépítő, összefogó civil vezető)

„A rendszerváltás után kinyílt a világ, aztán jött a kijózanodás, Makóra nem tört be.”

(45 éves, start-upper nemzetközi szervezetben és helyben is dolgozó nőjogi aktivista)

„A legnagyobb korlát, hogy elvándorol a fiatalok többsége, sok-sok nyelvet tudó vendéglátásra lenne szükség”

(45 éves, térségi turisztikai menedzser)

„A tagság idősödik, nem tudunk bevonni fiatalokat. Kicsi a merítés is”

(59 éves, országosan ismert szociális szövetkezet vezető, fenntarthatóság megvalósító)

Jelentősen nőttek az országon belüli, a városi és falusias jellegű lakóhelyek életszínvonalában megmutatkozó egyenlőtlenségek, melynek kiegyenlítésével kapcsolatban, kezdetben reményeket keltőnek tűnt az uniós csatlakozás.

„Nagy ereje volt a hatalmas szabadságnak. Világbankos, EU-s programokba is bekapcsolódtunk 98-2002...Mi tanulni mentünk... néztük meg a felnőttképzési metodikákat, autószerelő műhelybe mentünk a gyakorlati oktatást tanulmányozni, Írországba, Kanadába...”

(69 éves, újító felnőttoktatási szakértő, struktúraépítő, összefogó civil vezető)

Az Európai Unióban és más fejlett országokban az eltérő gazdasági berendezkedés és folyamatok, illetve történelmi hagyományok folytán más és más okokból, de ugyancsak jelentős kihívást jelent a vidéken élők, elsődlegesen az agrárszektorban tevékenykedők életminőségének fenntartása, a helyi gazdaság globalizációs hatásoknak való kitettsége. Ugyanakkor a demokratikus hagyományok és a vállalkozói kultúra folytonossága folytán a vidékfejlesztés irányának, célrendszerének értelmezése is eltérő, mint a poszt szocialista országokban.

Az összehangolt fejlesztéspolitikák kialakítása érdekében a nemzetközi szervezetek a vidék fogalmát illetően pragmatikus meghatározásokat alkottak.

A jelenleg 36 tagállamot, köztük az EU tagállamainak többségét tömörítő, Magyarországot is magában foglaló OECD a lehető legjobb gazdasági és szociális politika kialakításában és értékelésében segíti a kormányzatokat. A szervezet irányadó felmérései, ajánlásai a vidék fejlesztésében is mértékadók, jelentős szellemi muníciót kínálnak a stratégiai gondolkodás előmozdításához⁴. Gazdaságföldrajzi megközelítése a gazdasági növekedési potenciálból, a magasabb hozzáadott értéket képviselő ágazatok súlyából és a növekedésbe bevonható lakosság arányából indul ki, melynek alapján háromféle típusú vidéki területet különböztet meg:

- a gazdaságilag integrált rurális területen nő a gazdaság és a lakosságszám, gyakori a nagyváros közelsége, a mezőgazdaságból élők száma alacsony, árbevételük magas.
- A köztes vidéki területek lakosságának tevékenysége szorosan kötődik a mezőgazdasághoz, de jelen vannak más megélhetést adó ágazatok is. Jó infrastruktúrával rendelkeznek és megfelelő az összeköttetés a városokkal.
- A le/elszakadt vidéki területek elszigeteltek, gyéren lakottak, lakosságuk öregszik és fogy, a képzettség és a jövedelmek alacsonyak.

Az OECD a vidéki térséget helyi és regionális szinten határozza meg. Helyi szinten vidéki település az, ahol a népsűrűség 150 lakos/km² alatt van. A regionális szintű fogalom háromféle térséget különböztet meg: az alapvetően vidéki, ahol a népesség több mint 50%-a él vidéki településeken, közösségekben; jellemzően vidéki, ahol 15-50%; városias terület pedig az, ahol a népesség kevesebb, mint 15%-a él ezekben.

Az EU szóhasználatában a vidék tehát elsősorban – statisztikailag körülhatárolt - rurális térségeket jelent. A vidéki területek meghatározása földrajzi, szociális, gazdasági vagy kulturális szempontból más földrajzi elhatárolást eredményez.

A Vidéki Térségek Európai Kartája⁵, az uniónak a vidék fejlesztése melletti elköteleződésének alapdokumentuma, a vidéket nemes egyszerűséggel a városi térségek ellentettjeként határozza meg, jelentős részben a mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolt jellemzők által. Meghatározása szerint rurális térségnek számít az olyan tágabb értelemben vett belterület (faluk vagy kisebb városok is), amely gazdaságilag és szociálisan egységet alkot a környező térséggel alacsony lakosságszám mellett, a gazdasági, szociális és kulturális struktúrák koncentrációja is, és ahol a terület nagyobb részét mezőgazdasági, erdőgazdasági, természetvédelmi és rekreációs célokra használják.

Az Európai Bizottság az urbanizáció fokát, a városok és falvak összekapcsoltságát, a népsűrűség mellett a lakosságszámot tekinti kiindulópontnak. Eszerint sűrűn lakott térségekben, város csoportokban a népsűrűség min. 500 fő/km², az összlakosság pedig nem kevesebb 50.000-nél; a köztes területeken a települések mindegyikének népsűrűsége meghaladja a 100 fő/km²-t, az összlakosság pedig nem kevesebb 50.000-nél, vagy

⁴ Az OECD kapcsolódó tevékenységeiről angol nyelvű információ itt: <http://www.oecd.org/regional/rural-development/>

⁵ <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=7452&lang=en>

csatlakozik a terület egy sűrűn lakott térséghez; ehhez képest a ritkán lakott térségekben egyik sem jellemző⁶.

Magyarország legalább 2/3-a vidéki térség, a lakosság fele tekinthető ilyen értelemben vidéki lakosnak. A tartalmi és számszerű lehatárolások egyúttal a tipikus társadalmi és gazdasági problémákat is tükrözik.

Bács-Kiskun megye az ország legnagyobb kiterjedésű megyéje, ugyanakkor népsűrűsége (59 fő/km²)⁷ alapján az egyik legritkábban lakott terület, vagyis minden definíció szerint vidéki térség. Ugyanakkor lakosságának 68 %-a él a megye 22 városában, miközben jellemzőek az óriásfalvak és a tanyavilág is. Népsége 1949-hez képest közel 15%-kal, a rendszerváltás idején meglévő lakosságszámhoz képest 8%-kal, 2011 óta további 3.3%-kal csökkent, összességében minden településen, a legnagyobb és legsűrűbben lakott Kecskemét kivételével.

?

1. *Hogyan változott a rendszerváltás óta az Ön lakóhelye méret, népességszám szempontjából?*
2. *Milyen uniós forrásokra épülő fejlesztésről tud?*
3. *Hogyan zajlott a kapitalizmusba történő átmenet a helyi tulajdonviszonyok, a munkahelyek elérhetősége szempontjából?*

Vidék-, terület- és gazdaságfejlesztés

Az állam gazdaságfejlesztésben betöltött szerepe – az általánosan elterjedt szűk értelmezés szerint - a gazdasági növekedés előmozdítására, a nemzetközi versenyképesség megteremtésére irányul egy adott ország vonatkozásában.

Egy régió, ország, vidék, terület, település vagy akár egy üzleti szervezet eredményességét, sikerességét azonban nem tükrözik teljeskörűen a gazdasági növekedés mutatószámai. A pusztán pénzben kifejezett indikátorok messze nem elegendők a fejlettség leírására: az országok gazdasági teljesítményének mérésére használt GDP nagy hiányossága, hogy figyelmen kívül hagyja az előállított termékek, szolgáltatások, befektetések és pénzügyi transzferek teljes társadalmi költségét éppúgy, mint hasznosságát is a gazdasági és társadalmi fejlődésre, a fenntarthatóságra nézve, magasabb értéke korántsem garantálja az állampolgárok emberi szükségleteinek kielégíthetőségét, életminőségüket és biztonságukat.

A fentiekből következik, hogy a fejlesztésre irányuló tevékenységek, a fejlődés előmozdítása gazdasági növekedés, a jövedelmek növekedése mellett a társadalmi jóllét növelését kell, hogy szolgálja, ahogy azt a jövőbeni fejlesztés politikai irányait kijelölő Emberi Fejlődés jelentés⁸ aláhúzza.

Az állam feladatköre összetett. A modern államok mindenkori kormányzatai ugyanis arra kapnak felhatalmazást, hogy a közteherviseléssel keletkező források újraelosztásával, megfelelő döntéshozatali szintekre való delegálásával biztosítsák a különböző generációkhoz

⁶ Maácz Miklós (2001): A Vidékfejlesztés helye, szerepe és fejlődési lehetőségei az Európai Unióban, http://archivum.szie.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_3299_section_3671.pdf

⁷ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd005c.html

⁸ Az ENSZ Humánfejlődésről szóló stratégiája és jelentései, <http://hdr.undp.org/en/content/what-human-development>

tartozó, etnikai háttérű, eltérő életkörülmények között élő és egészségi állapotú nők és férfiak, gyermekek és idősek hosszú távú fizikai, gazdasági és szociális biztonságát, szükségleteik jelen és jövőbeni kielégíthetőségét, jogaik érvényesülését. Alapvető funkciója betöltése, közfeladatai ellátása érdekében ösztönző, védelmi, kiegyenlítő szerepet tölt be a társadalomban és a gazdaságban, s mindezt szakpolitikai, intézményi és szabályozási keretek létrehozásával, hatékony, kiszámítható és átlátható működtetésével, az állami feladatok egy részét átvállaló, valamint a társadalmi kontrollt garantáló, illetve az állampolgári bevonódást segítő szereplőkkel való együttműködések által biztosítja.

A magyar állam az EU-csatlakozással történelmi lehetőséget kapott arra, hogy a társadalom, így a vidéki társadalom életminőségét a nyugat-európai országok állampolgárainak szintjére emelje, hogy az uniós állampolgárok adóbefizetéseiből keletkező strukturális alapok forrásainak felhasználásával az országon belüli, városokban és vidéki térségekben élők megélhetési lehetőségeit és életszínvonalát javítsa, és hogy kielégítően kezelje a vidék társadalmának kihívásait (leszakadás, elöregedés, elvándorlás, munkahelyek hiánya) is.

Az uniós források felhasználása

Az uniós források a vidék fejlesztésének mindmáig meghatározó tényezőjét jelentik, sosem látott lehetőséget kínált és kínál sok vidéken élő szereplő ötletei, elképzelései megvalósításához.

„Tézis volt a konvergencialapú fejlődés”

(69 éves, újító felnőttoktatási szakértő, struktúraépítő, összefogó civil vezető)

"Szegedi lányként először el sem tudtam képzelni, mit fogok itt csinálni. Aztán jött egy nemzetközi pályázat, a Leader jött, maga volt a gondviselés, az mindig segít."

(45 éves, térségi turisztikai menedzser)

Ugyanakkor a vidék hátrányainak kiigazításához, az uniós célok megvalósításához, a társadalom kiegyenlített fejlődését biztosító kezdeményezések létrejöttéhez és megvalósításához helyi szintű stratégiai tervezésre, a különböző szakmák és döntéshozatali szintek érdemi együttműködésére lenne szükség, amelynek feltételei ma is korlátozottan állnak fenn. Ennélfogva a lehetőségek kiaknázása sem maradéktalan.

„Az előcsatlakozási alap nem volt sikeres – a Safard - az emberek erre nem voltak felkészülve.”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

Csatlakozás előtt lehetett forrásokat tervezgetni. Akkor mindenki pályázatot akart írni. Hamar kiderült, hogy koncepció nélkül nem lehet fejleszteni.

(60 éves, újító terület- és vidékfejlesztő közgazdász)

„Ugyanazokat a hibákat látjuk, nincsenek viták”

(69 éves, újító felnőttoktatási szakértő, struktúraépítő, összefogó civil vezető)

„Egy település akkor működik jól, ha jól tudnak együttműködni...”

(56 éves, függetlenül többször újraválasztott kistérségi polgármester)

Néhány, az önkormányzatok együttműködését élvező helyi szereplő, így a kutatásunkban résztvevő, vidékfejlesztésben élenjáró, stratégiai látásmóddal rendelkező, elkötelezett, másokat bevonni és motiválni képes nő azonban hosszú távon is továbbgűrűző hatású

projekteket tudott és tud ma is megvalósítani. Ők azok, akik nélkül ezek a projektek nem tudtak volna megvalósulni, hiszen legtöbbször nemcsak, hogy maguk írják a pályázatokat, de a megvalósítás is rajtuk áll vagy bukik.

„2006-ban egy pályázati közhasznú társaság vezetőjeként a munkaügyi központ támogatásával 16 fiatal diplomásból vidékfejlesztőt képeztünk ki azzal a céllal, hogy minden önkormányzatnál legyen a programok kidolgozásáért felelős szakember.

Volt, hogy negyven pályázatot írtunk.

Minden térségi vállalkozót felkerestünk, a szakmák összefogásával garantált volt a siker.”

(60 éves, újító terület- és vidékfejlesztő közgazdász)

TÁMOP projekt keretében civil dolgozó szobákat hoztunk létre helyi irodákban, helyi emberekkel Bácsalmáson, Kunszentmiklóson, Kalocsán, Kiskőrösön. Központi funkcióval bíró szervezetekből foglalkoztattunk embert, esélyegyenlőségi projekteket is csináltunk, képzéseket.

(42 éves, településfejlesztő, civil szakmai vezető, vállalkozó)

„Önkormányzat, civilek, magánszemélyek hozták létre a térségi szervezetet a Körösök völgyében. Az önkormányzatok tagdíjaiból működünk, 2-3 nagy projektünkben és közfoglalkoztatásból fedezzük a béreket. Szakmai fórumokat, kommunikációt INTERREG-es projektekből tudunk finanszírozni, TOP-os pályázatból a helyi és megyei önkormányzatokkal és civilekkel konzorciumban szervezzük a rendezvényeket, a közösségeket.

(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)

„A Homokháti szél programból nőtt ki a mostani tanyafejlesztési program nagy része. Új növények kerültek be az agrártámogatási rendszerbe, az aszályos körzetekben az alkalmazkodó mezőgazdaság segítése lett a cél. Kölestermesztés itt kezdődött újra, gazdaságilag sikeresen. Csicszeriborsó, vetőmaghiány van most is. Gazdasági sikerek is voltak, gondolkodásváltást is eredményezett. Az uniós támogatásban még az agrárkörnyezetvédelmi program bevezetése előtt mi már időjárás-előrejelzést csináltunk a gazdáknak. 3 megyében volt agrometeorológiai program. Amikor vége volt a programnak, azért lobbiztunk, hogy épüljön be a gazdaságirányításba, találkozott a természetvédők törekvéseivel, a zónális fejlesztésekkel.”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

„Mindre pályázunk, többnyire én... GINOP-ból lett a kávézó, a TOP-okra is tudunk az önkormányzattal, így lett a kúria-felújítás, a sóstónál rendezvényház, a szélmalom-felújítás, az EFOP-okban képzések, rendezvények csináltunk, építettünk egy, a képzéseket támogató plusz épületet, a Pajta-színpad teremszerű 100 fős csarnokát. A TV pályázatait az NMFH finanszírozza. Kapunk minisztériumi támogatásokat helyi rendezvényekre, néha van Bethlen-alap is, pályázatból lett a bicikliút Szabadkára.”

(44 éves, helyi média vezetője, városmarketinges)

Jelen viszonyok közt azonban a pályázati kiírások központi tervezése és a források elosztásánál a szakmai szempontok helyett az adminisztratív kötelezettségek rendszeres szigorítása, a pályázatok feltételrendszerének és megírására vonatkozó központosítási gyakorlat ellentmondásossá teszik a források felhasználását, lassan szinte természetesnek tekintjük a forrásokhoz való hozzáférés anomáliáit és kiegyenlítetlenségét.

„Gyakornoki pályázatból vettük fel a kislányunkat...”

(52 éves, családi vállalkozás kisebbségi tulajdonosa)

Vannak jó lehetőségek, de nem tudok vele élni, a franchise-rendszerekre nincsenek pályázatok.

(56 éves franchise-tulajdonos)

„Nagyon jó lenne, ha a pályázatok gyorsabban működnének...”

A magyar falu program hosszú idő óta az első gyors pályázat, ahol egy éven belüli indulásra lehet számítani. Minden más TÁMOP-os, minden... egyéb hosszú volt.

(56 éves, függetlenként többször újraválasztott kistéleplési polgármester)

„Papíron is annyi mindent meg lehet oldani....”

(69 éves, újíto felnttktatási szakértő, struktúraépítő, összefogó civil vezető)

„Piaci átrendeződés megy, az önkormányzatok mellé rendelt pályázatiírók írják a pályázatokat... politikai kérdés, hogy hol dolgozhatunk.

... A rendszer arrafelé megy, hogy minél több támogatást megvonni, minél többet visszavonni.

Bele van kódolva, hogy nem tudsz sikeres lenni.

A struktúrák annyira vannak szétszaggasztva, olyan nagy ott a fluktuáció, hogy nem lehet jól dolgozni.

A kormányzati kommunikáció kevésbé tiszta, nehezen kihámozható....

Az előkészítés alatt álló időszak tervezése során lehet majd tudni, milyen pályázatok várhatók...”

(43 éves pályázatiíró)

„Politikailag, kormányzatiilag alakítanak ki projekteket.”

(60 éves, újíto terület- és vidékfejlesztő közgazdász)

Az önkormányzat, nemzetiségi önkormányzat tag behívása kötelezővé vált...

.Jó ideje nem indulunk nagy pályázaton, pont elég volt. A pályázatok kizsigereltek bennünket.

(59 éves, országosan ismert szociális szövetkezet vezető, fenntarthatóság megvalósító)

„Sokat kell lobbizni és menni.... jó lenne, ha a politika nem befolyásolna.”

(56 éves, függetlenként többször újraválasztott kistéleplési polgármester)

„A pályázatiíró csapat, ugrik minden lehetőségre. ... Az egyházközei EFOP-os projektjeinkben párkapcsolati műhelyt tartunk, szervezem a gyerekprogramokat is, a kiegészítő programokat más városi szereplőkkel”

(45 éves, térségi turisztikai menedzser)

A kormányzati szinten az elhatározott gazdaság és társadalomfejlesztési vízióhoz illeszkedő pályázati kiírások a bizalmatlanságra alapozott ellenőrzési rendszerében a támogatások megalapozottsága sokszor kérdéses, hozzáférhetősége korlátozott a kisvállalkozások számára.

„Az is probléma, hogy a támogatások alacsony intenzitása nem mozgatja meg a vállalkozókat. A magyar vállalkozók nagyon ügyeskednek, de túl van bonyolítva a rendszer, 3 millió forint miatt jöttek ki ellenőrizni. Normatív mehanizmusok kellenének, odaadnám. Most nagyon alacsony az előleg, 50% kellene előre. Ez a túlspecifikált rendszer keveseknek ad lehetőséget.”

(43 éves pályázatiíró)

„Kistérségeknek önálló támogatási keretet kellene adni, hogy a helyi vállalkozásokat önállóan tudják ösztönözni.”

(60 éves, újíto terület- és vidékfejlesztő közgazdász)

„Pályázunk, amire lehet, foglalkoztatás, fiatal munkavállalók foglalkoztatására, képzésre, elnyertük a családbarát munkahely címet.”

(43 éves pályázatiíró)!”

„...új szálláshelyre nem engednek pályázni, a meglévőket kell fejleszteni.”

(60 éves, újíto terület- és vidékfejlesztő közgazdász)

„Zöldmezős beruházásokra eddig nem volt vállalkozások számára kiírt pályázat.”

(56 éves, újrakezdő vállalkozó)

Vannak természetesen, olyan vállalkozások is, amelyek már-már akadálytalanul jutnak forrásokhoz.

„Gyakorlati helyet szolgáltatunk logisztikai képzőknek, ehhez építettük fel a csarnokot. Most éppen egy új is épül, pályáztunk eszközökre is - az állam támogatja ezt is.”

(52 éves, családi vállalkozás kisebbségi tulajdonosa)

A támogatások hozzáférhetősége is elsősorban a meglévő hatósági struktúrára épül, elsődleges a munkaügyi központok által elosztott uniós finanszírozású, a foglalkoztatás elősegítését célzó bértámogatásokat tudják igénybe venni.

„GINOP-os, 25 év alattiakra 3 hónapos, és egy 70%-os, munkanélküliek foglalkoztatására irányuló támogatást vettünk igénybe továbbfoglalkoztatással. Korábban, 2011-2017 közt tagi munkavállalói jogviszonyban az állam fedezte a szociális hozzájárulás nagyobb részét, ez megszűnt.”

(59 éves, országosan ismert szociális szövetkezet vezető, fenntarthatóság megvalósító)

„A helyi munkaügyi központtal jó a kapcsolat, bértámogatást tudunk elsődlegesen igénybe venni. Pályázati cég hírlevelét figyeljük, de nincs a céljainak, pl. az irodabővítésre vonatkozó kiírás.”

(50 éves, családi vállalkozás 50%-s tulajdonosa, aktív civil szereplő)

„Bértámogatásra, gyakornok foglalkoztatására, informatikai fejlesztésre és eszközbeszerzésre nyertünk eddig pénzt.”

(50 éves társas vállalkozó)

„25 év alatti alkalmazottra már vettem fel bértámogatást.”

(56 éves franchise-tulajdonos)

Az uniós forrásokból civil szervezeteknél megvalósuló projekteknél nehézséget okoz a már kialakított, bevált, működőképes programok fenntartása, a mindenkori intézményrendszer ezeket nem képes integrálni.

„Korlát a forráshiány, normatívával könnyebb lenne”

(66 éves, leghátrányosabb helyzetű besorolással rendelkező civil szervezet vezetője)

„Jellemzően humánerőforrás-fejlesztési pályázataink voltak, de a humánerőforrás-programokat kidobott pénznek tartják...

Óriási kínok az elszámolás, az irányítási helyzethez való alkalmazkodás, a szakadék, hogy lesznek-e projektek, ahol fel lehet használni a tapasztalatainkat...

Civil szervezetként ... veszélyben vagyunk...Annyira nem támogatóak a civilekkel, azokkal, akik nem érdekelapon, hanem elkötelezettség és hivatás alapon dolgoznak...

Mi sem pályáztunk évek óta, arra, hogy 896-ok legyünk a várólistán, nem adom be a pályázatot.”

(69 éves, újító felnőttoktatási szakértő, struktúraépítő, összefogó civil vezető)

Vidékfejlesztés vs. területfejlesztés

A vidék fogalmának tisztázatlansága mellett a vidékfejlesztés és elsősorban a területfejlesztés értelmezése összemosódik, noha természetesen egymáshoz szorosan kapcsolódó fogalmakról és tevékenységekről van szó.

A **területfejlesztés** (EU terminológiája szerint gyakran strukturális politika) célja a régiók gazdasági fejlettségéből adódó gazdasági növekedésben mért különbségeinek, a gazdaság ágazati összetételének kiegyenlítése, illetve az ágazati válságok területi hatásának

mérséklése, valamint az elmaradott megyék gazdaságának, főként nagyberuházások, gyakran presztízs-beruházások ösztönzésével való dinamizálása.

„A területfejlesztés a szalagátvágásról szól. A polgármesterek esnek abba a hibába, hogy a munkahelyteremtés az ő feladata. Eltávolodtak a közösségtől.”

(60 éves, újíto terület- és vidékfejlesztő közgazdász)

„Én generáltam a recski határátkelőhelyre vezető út fejlesztését, és a Baja-Bácsalmás-Szabadka vasútvonalét is.

(60 éves, újíto terület- és vidékfejlesztő közgazdász)

Sokan ma is a területfejlesztés egy szeletének tekintik a vidékfejlesztést, mely alatt az agrárium, azaz a mezőgazdasági tevékenység társadalmi és gazdasági kereteinek (termékszerkezet, üzemi méretnagyság és felszereltség, közmű, oktatás és tanácsadás vállalkozók részére), marketingjének, és az ehhez kapcsoló feldolgozóiparnak a fejlesztését értik.

„Agrárgazdaság nincs vidékfejlesztés nélkül.”

(45 éves, térségi turisztikai menedzser)

„Felbosszant, ha a vidékfejlesztést agrártémaként definiálják. Ennél jóval többről van szó. Foglalkozol a környezettel, a társadalommal, az értékekkel, a megőrzéssel.”

(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)

A **vidékfejlesztés** ennél jóval tágabban közelítendő meg, ahogy ezt az EU a Vidéki Térségek Európai Kartája is megtette. Ennek a 1995-ös dokumentumnak prioritásai között szerepel nem csupán a területfejlesztésként is értelmezhető infrastruktúrafejlesztés, hanem a helyi lakosság széles körének életminőségéhez kapcsolódóan az egészségügy fejlesztése, a szolgáltatások sokszínűsége és a minőségi, elérhető oktatás is.

„Közös programokról kistérségi szinten 13 településsel együtt gondolkodunk, így az új, 1500 fős iskola nemcsak a mienk, ahogy a szegénység elleni küzdelem sem...”

(56 éves, függetlenül többször újraválasztott kistérségi polgármester)

Az 1996-os Cork-i nyilatkozatban a fenntartható vidéki élet dimenziója egyesíti a természeti erőforrások, a biodiverzitás, a tájak minőségének megóvása mellett a helyi lakosság és a közösségek megtartását és fejlesztését, valamint az európai kulturális értékek fennmaradását. A 2016-os felülvizsgálata során a „Jobb életminőséget a vidéki életben⁹” című, a 28 tagállam által elfogadott, megerősített deklarációban az előbbi célok mellett még hangsúlyosabban jelenik meg a környezet megóvása, a klímaváltozáshoz való adaptáció, a közösségi tudástranszfer, együttműködés és innováció, a közösségi szintű irányítás, a helyi forrásfelhasználás és mindennek átláthatósága, azaz a fenntarthatóság összetett kérdésköre.

E szempontok az EU vidékpolitikájának¹⁰ integráns részévé váltak. Bár az európai állampolgárok által előállított jövedelmekből származó uniós forrásokat ugyan ma is a közös

⁹ https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/cork-declaration_hu.pdf

¹⁰ Rural Development policy and the CAP, Policy Framework, https://enrd.ec.europa.eu/policy-in-action/policy-framework_en

agrárpolitikán keresztül osztják el, a fő fejlesztési irányok - a tudástranszfer és innováció, a gazdaságok életképessége és versenyképessége, élelmiszerlánc-szervezés és kockázatkezelés, ökoszisztémák helyreállítása, megőrzése és fejlesztése, erőforrás-hatékony, éghajlat-ellenálló gazdaság, társadalmi befogadás – a társadalmi, gazdasági és környezeti fenntarthatóság köré épülnek.

A vidékfejlesztés tehát olyan komplex, multifunkcionális, a különféle szakpolitikákat integráló - álláspontunk szerint jellegét tekintve - társadalompolitika, melynek célja egy adott vidék lakossága életminőségének javítása.

7. ábra - a vidékfejlesztési politika a szakpolitikák rendszerében

„A foglalkoztatási partnerség mozgatja a térséget, a vállalkozók, munkaügyi központ, az iskolák együttműködése, fontos a térség foglalkoztatási stratégia. Ahhoz kapcsolódhat az iparterület, az inkubátorház, bármi.”

(60 éves, újító terület- és vidékfejlesztő közgazdász)

A vidék környezeti, kulturális és emberi adottságaira, a tájra és az ott élő népesség, etnikumok tradícióira, és a helyi nők és férfiak sokszínű tudására és összekapcsolódására épít, illetve biztosítja annak megőrzését és fenntarthatóságát.

„Nagyon sok testvérvárosi kapcsolatunk van. Határon átnyúló kézműves taborokat szervezünk, a Népek, ízek forgatását pl. minden évben a testvértelepüléseknek. A városvezetés szervezi évek óta, 50 fős busszal mentem bácsalmásiakkal történelmi utazásra a határ túloldalára.”

(45 éves, térségi turisztikai menedzser)

Képes a terület egyedi, versenyelőnyre fordítható arculatát megerősíteni, és a korszerű marketing eszközeivel láthatóvá tenni, akár a mezőgazdaságban, fejlesztve az ahhoz kapcsolódó egyéb ágazatokat, tevékenységeket, vállalkozásokat, a feldolgozóipart, gépipart, akár a turizmusban, a hagyományos, pl. népművészeti termékek előállításában, a vendéglátásban stb.

„A földtani laborral kezdődtek a kísérleti fejlesztések, egészségügyi fejlesztés volt növénytermesztéssel, közmunkaprogramok épültek rá. Parlagon heverő önkormányzati területeken kezdett el működni a termelőiskola, savanyú uborka-, földieper-termesztés képzést szerveztünk pl. minden korosztálynak, egy-egy vállalkozó meg befogadta őket a gyakorlati képzésre.”

(60 éves, újíto terület- és vidékfejlesztő közigazdász)

Emellett kritikusan és aktívan illeszkedik a mindenkori helyi és országos politika rendszeréhez, forrásmegosztási struktúrájához, és amely az abban rejlő lehetőségeket hatékonyan kiaknázza.

„Minden polgármesterrel együttműködünk. Térségi értékmentés, jelentem, jelzem a polgármesterek felé, és kérem az együttműködéseket. De a turisztika erejében, tovagyűrűző hatásában nem hisznek.”

(45 éves, térségi turisztikai menedzser)

„Pár hónap múlva lesz alárva a kormányrendelet, erre várunk, nevéssítve leszünk benne. Komoly szakmai anyagokat adtunk le, jó félév munkát tettünk bele. A Naturparkok szakmai dokumentációjában, amit az agrárminisztériumtól kaptunk meg, látjuk, hogy a Körösök völgyét érintő koncepciónk az alap.”

(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)

„Városfejlesztés, közösségfejlesztés, amit csinálunk, ezt foglaljuk rendszerbe. Nulláról kezdjük, jellemzően nincs turisztikai bázis, látogatóbaráttá kell tennünk. Egyéni vendégek, családok, csoportok jönnek. Hogy idevonzzuk a kerékpárosokat, lobbiztunk a MAKETUSZ-szal (Magyar Kerékpáros Turisztikai Szövetség), hogy a vasfüggöny nyomvonalán Magyarországra jöjjön a Naturparkon keresztül az Eurovelo 13).”

(45 éves, térségi turisztikai menedzser)

„A közfoglalkoztatási programot emeljük ki, 10 éve kísér minket, több olyan beruházás - a varroda, a portékabolt, a hagyományőrzőház, az asztalosunk, a feldolgozóüzem – így foglalkoztat. A tanoda programfinanszírozás, a gyerekházak állami támogatással működnek, amit 10 éve minden évben kellett pályázni...Ha csak arra volt jó, h a fiatalokat itt tudjuk tartani, megérte, a gyerekvállalási kedv is jó irányba mozdult. Játzóterünk nem volt, lett az is tavaly, tele gyerekekkel, szülőkkel...”

Egy ilyen térségben minden fejlesztés, beruházás nagyon fontos, és mivel nincs saját forrás, minden pályázatukhoz kötött, ketten írjuk ezeket a jegyzővel...

Leader-ből lett kézművesporta, TOP-ból az Egészségközpont.

A Labdarúgószövetséggel együttműködve gumiburkolatos pályánk világítással itt a hátrányos helyzetű településen.

A gazdaságélénkítő programból lett temetőkerítés. Belügyminisztériumi támogatásból valósult meg a községháza-felújítás, az új, 1500 fős iskola kiemelt kormányzati támogatás.

Lett trianoni, 56-os emlékművünk, az első és második világháborús emlékhelyeket rendbehoztuk....

Pár hete jött a BM koordinátor, hogy jöjjön egy gyógyszergyár, 60 főt szeretne foglalkoztatni, egy olasz úr keresi a lehetőséget. Ilyet még nem csináltunk, most egy jól megközelíthető területet keresünk neki... Fontos a munkahelyteremtés.”

(56 éves, függetlenként többször újraválasztott kistéleplési polgármester)

Összefoglalva, a vidéken élő embert fókuszba állítva a vidékfejlesztés, területfejlesztés és a gazdaságfejlesztés közötti alapvető különbség abban áll, hogy az előbbi egy vidékfejlesztés stratégiai megközelítés és annak összehangolt megvalósítása, melyhez a gazdaság- és területfejlesztés csupán eszköz, mégha nélkülözhetetlen eszköz is.

Ugyanakkor e fogalmak léptéke, tartalmi sajátosságai mellett az állami szerepvállalás jellegében a kezdeményezés és irányítás szintje, a megvalósítás együttműködési keretei tekintetében, a finanszírozás módjában és társadalmi hatásában is eltérnek, amint ezt az alábbi táblázat is összefoglalja¹¹.

	Gazdaságfejlesztés	Területfejlesztés	Vidékfejlesztés
Lépték	Országos	Regionális	A térségre, településre irányuló
Tartalom	A gazdaságpolitika teljes spektruma, elsődleges pénzügypolitika (adópolitika, kamatpolitika), beruházási és támogatáspolitikai, jogszabályalkotás, nemzetközi kapcsolatok stb.	Régióra, megyére irányuló, nagyberuházás jelleg. Forrása tőkebevonás, állami vagy uniós társfinanszírozás, támogatáspolitikai	Komplex, a meglévő szakpolitikákat kiegészítő társadalompolitikai stratégia, mely épít a gazdasági és településfejlesztés programjaira. Helyi igényekre és/vagy lehetőség(ek)re épít, helyi erőforrásokat aktivizál, ágazati megújulásra, kulturális örökség, táj megővésére, népesség megtartásra és közösségeik megerősítésére irányul.
Az állam szerepe	kizárólagos	döntő	jelenleg meghatározó, lehet orientáló, kezdeményező és támogató
A helyi szint lehetősége	eseti, kivételes	némi lobbilehetőség, saját forrásteremtés által némileg nőhet	hozzájárulás, bevonódás a döntéshozatali folyamatba, kezdeményezés, vagy lobbizás
A kezdeményezés és irányítás szintje	központi	a központtól a helyiig, helyi motorral vagy összefogással növelhető	helyi, jelenleg többnyire központi jóváhagyással, beavatkozással vagy kontrollal
Megvalósítás együttműködési keretei	nincs	funkcionális, hierarchikus	helyi, jelenleg funkcionális, hierarchikus jóváhagyással, beavatkozással vagy kontrollal
Finanszírozás módja	költségvetés	strukturális alap, költségvetési társfinanszírozás, tőkebevonás államilag garantált ellenértékkel	strukturális alap, költségvetési társfinanszírozás, programfinanszírozás, helyi forrásokra is építve
A beavatkozás társadalmi hatása	közép vagy hosszú távon, jellemzően közvetett	rövid távon, sőt folyamatában is hathat	társadalmi támogatottság függvénye

1.sz. táblázat – összehasonlító szempontrendszer

A gazdaságfejlesztés, mint láttuk, az állam irányításának egy eleme, amely egy, a mindenkori kormányzat víziója és társadalomfelfogása alapján ágyazódik be annak szakpolitikai rendszerébe. A források léptéke, aránya és elosztásának mikéntje együttesen tükrözi, miképpen képviseli az egy adott állam állampolgárai összessége hosszú távú jólétének szempontjait.

¹¹ Jávor K. (1999): Fenntarthatóság-területfejlesztés-vidékfejlesztés. A fenntartható mezőgazdaságtól a vidékfejlesztésig. IV. Falukonferencia, Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja, 175-178

Kihívás van bőven. Amint Hankiss Elemér (2002) leírja, „... a globalizáció egyfelől csökkenti, másfelől viszont drámaian növeli a társadalmi egyenlőtlenségeket. Csökkenti, mert a kommunikációs hálók kiépítésével, az internet elterjesztésével és más eszközökkel a világ korábban elmaradott, elzárt térségeit is bekapcsolja a nemzetközi vérkeringésbe. De másfelől növeli az egyenlőtlenségeket, mert azok az országok és emberek, akik bekerülnek a globalizáció központjaiba és úgynevezett «korridorjaiba» (amelyek összekötik a központokat), sokszorta több lehetőséggel rendelkeznek, és sokszorta magasabb színvonalon élnek, mint azok, akik kívül rekedtek. Ez élesen megosztja a világ országait, és minden egyes országban szélesíti a szakadékot a «globális polgárok» és a páriák között.”

Ezért elengedhetetlen a vidék fejlesztéséért felelős aktorok innovatív, nyitott, befogadó hozzáállása nemcsak a külvilág változásához, hanem a helyben élők irányában történő tudásmegosztásra. A szinergiák és lehetőségek kiaknázása, a multidiszciplináris tudás hasznosulása, a szektorális politika összhangja egy hierarchikus, centralizált közigazgatással nehezebben kezelhető, így a vidékfejlesztés elengedhetetlen eleme a helyi szereplők összekapcsolása, a szakmák és közösségek összefogása és együttműködése a célok kitűzése és megvalósítása érdekében.

„A multiszektorális együttműködésekben hiszek, a térségi összefogásban. Sok a tehetséges ember.”

(69 éves, újító felnőttoktatási szakértő, struktúraépítő, összefogó civil vezető)

?

1. *Milyen megoldandó problémát lát személyes környezetében, és milyen állami finanszírozású intézményhez fordulhat az ügyben?*
2. *Sorolja fel ágazati megközelítésben a vidékfejlesztésben érintett állami finanszírozású intézményeket!*
3. *Milyen együttműködések léteznek ezek között, és milyen együttműködések lennének Ön szerint indokoltak?*

Helyi gazdaság és gazdaságfejlesztés

A helyi gazdaság fogalmának kiindulópontja az Arisztotelésztől származó „ökonómia”, mely a gazdaságot - a jelenleg uralkodó közgazdasági gondolkodással szemben - nem elkülönülten, hanem egy rendszer részeként képzelte el. A rendszer működtetésének alapja pedig nem más, mint a közösség szükségleteinek fenntartható kielégítése. Évezredek óta volt a társadalmak szerveződésének alapja, s mára újra a fogyasztói társadalom alternatívájaként jelenik meg az ökológiai kérdéseket és a társadalmi igazságot szem előtt tartó elméletekben és a fenntartható életmódot hirdető és megvalósító közösségi kezdeményezésekben.

„Megreformáltuk a piacot, családi programokkal, környezeti szemléletformáló programokkal ötvöztük. Szerveztünk egy bevásárló közösséget.

A célunk a helyben maradó pénz, az egészségtudatosság az egészséges termék.”

(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)

„Nyitott gazdaságokként működve érdeklődők is mehettek oda a gazdákhöz, akik kis pénzt kaptak, évente beszámoltak a tapasztalataikról.”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

A korábbi évszázadokkal ellentétben a helyi, települési, megyei, országos, európai és a globális gazdaság ma már összeér, helyben is a külső meghatározottság érvényesül. A nemzetközi versenyben a helyi termékek többsége, az ezek előállításához kapcsolódó

szolgáltatások jelentős része elveszítette piacát, az emberek egy jelentős része munka nélkül maradt, így nem csupán a helyi kínálat, de a fogyasztás is leszűkült, ráadásul a megmaradt termelés és fogyasztás is nehezen kapcsolódik össze.

„Lokálisan nem lehet eladni”

(45 éves, térségi turisztikai menedzser)

A helyi hagyományok, a kultúra is versenytársakra talált a média megjelenésével, és egyre szélesebb kínálatával, jelentősen átalakítva az életmóddal kapcsolatos igényeket is, eltávolítva egymástól nemcsak az embert és a természetet, az emberi közösségek tagjait.

„A technológia fejlődését a humánfejlődés nem követi, képezni kell folyamatosan az embereket, teamenként akár együttműködésre nevelni.”

(41 éves, nőjogi elköteleződésű agrárvállalkozó)

Ugyanakkor a helyi média sokat tehet hozzá a helyi gazdasághoz, a közösségek építéséhez.

„30 km-es sugárban 100 ezer nézőt érünk el, az itt működő kis- és nagyvállalkozások, a versenyző oktatási intézmények, de a 300 Ft-os apróhirdetést feladó nénik, bácsik hirdetései is fontosak a működésünkhöz. De a Televízió, mint felület lehetőség arra is, hogy jót tegyünk kulturális téren vagy a civil szervezetek felkarolásával. Közszolgálati tud lenni. A TV ugyan kereskedelmi, a művelődési ház működtetésével részei vagyunk a város életének. Vannak országos érdeklődést kiváltó programjaink is, a Rúza Magdi koncertre még Szlovákiából is jöttek, az esernyős produkcióra 1000-3000 forintokból összegyűjtött 11 milliónyi adományából mozgássérült játszóteret csináltunk.”

(44 éves, a helyi média vezetője, városmarketinges)

A vidéki életforma vonzereje azonban a modern ember számára újra vonzóvá tehető, hiszen a korszerű technológiák, új vállalkozásszervezési módszerekkel vagy kreativitással a civilizációs vívmányok, a kor követelményeinek megfelelő tudás távolról is elérhetővé válik, vagy akár helybe is vihető.

„Lássák meg az emberek, mi a jó vidéken, csodálkozzanak rá, mi a jó.”

(42 éves, településfejlesztő, civil szakmai vezető, vállalkozó)

„Az én fő motivációm az volt, hogy "ne legyen olyan halasi":), a vágyam volt, hogy olyat csináljunk, ami még nem volt. Az országban akkor nem volt olyan Street Art, az óriás falfestés, megcsináltuk...”

(44 éves, a helyi média vezetője, városmarketinges)

„A nyelviskola franchise-rendszere a nagyvárosi lehetőségeket viszi el a legkisebb településre is. Érdekes, ahogy általa a helyi vállalkozók összefogják a gyerekeket, szülőket, rengeteg plusz rendezvényünk van. A helyi kisközösségekre is hat, a szülők összefogására.

A nyelvtudás olyan készség, mint a bicajozás, a könyv. A kapcsolatépítés képessége egy jobb munkahely, a társadalmi mobilitás záloga. Egy piacozós anyuka mondta, hogy nem tartanának ott a gyerekek, ahol.”

(56 éves franchise-tulajdonos)

„Kulináris találkozóhelyet szerettem volna, ahova szívesen ülnek be az emberek. A városi középérték visszajáró, jönnek esküvőkre külföldről is, az autópályákról átutazók...”

(47 éves, étteremtulajdonos)

A helyi gazdaságfejlesztés a térségben, településen élő lakosság érdekeit és jóllétét tartja szem előtt, a vidéki élet gazdasági és szellemi kereteit éleszti újra, annak továbbélését biztosítja, támaszkodva a természet közelségére és megújuló erőforrásaira.

Eszköztárába beletartozik mindaz a tevékenység – vállalkozásösztönzés, közösségteremtés, vásárlói tudatosság-növelés, termelői piacok ösztönzése, ágazati, pl. vendéglátóipari és mezőgazdasági összefogások ösztönzése stb.-, ami helyi erőforrások mobilizálását, a helyi vásárló növekedését, a jövedelmek helyben maradását és helyben történő befektetését szolgálja, az emberek öngondoskodásra való képességét, kezdeményező és innovációs készségét, aktivizálását és együttműködését, a lakosság és a tehetségek megtartását¹².

A helyi gazdaságfejlesztés tehát a vidékfejlesztéssel rokon fogalom. Mindkettőnek elsődleges célja a helyben élők emberek jóllétének, életminőségének növelése, a lakosság megtartása. Azonosak a kulcselemek is: a helyi adottságok kiaknázása, a helyi emberek, intézmények, anyagok, erőforrások, eljárások mozgósítása, a helyi szereplők „alulról szerveződése”, saját kezdeményezése, tevékenységeinek összekapcsolása és összehangolása, a külső - területfejlesztési alapokból, befektetőktől stb. származó -, illetve a belső - helyi vállalkozásokra építő - források mozgósítása.

?

- 1. Milyen személyes szükségletei vannak Önnek vagy családtagjainak, barátainak, ismerőseinek, amelyeket helyi termékekkel vagy szolgáltatásokkal nem tudnak kielégíteni, és hogyan és miért oldja meg ezeket?*
- 2. Milyen természeti, szellemi, kulturális erőforrásokkal rendelkezik a vidék, illetve milyen átörökíthető, megújítható tevékenységeket végeztek az elődök?*
- 3. Milyen gazdasági célú együttműködések léteznek vagy léteztek korábban?*
- 4. Ön kivel működik/működne együtt saját tevékenységével összefüggésben? Ha valakivel/valakikkel igen, miért, ha nem, miért nem?*

Fenntarthatóság

A fenntarthatósággal összefüggésbe hozható problémák közül a közgondolkodásban elsődleges helyen mindmáig a környezeti problémák, a már visszafordíthatalanná vált éghajlatváltozás, a biodiverzitás csökkenése, a mezőgazdasági termelésre alkalmas földek pusztulása, illetve a további ökoszisztémák lebomlása, a vízkészletek megfogyatkozása, a természeti katasztrófák szaporodása irányába vezető tendenciák állnak.

Ugyanakkor a jelenségekről folytatott diskurzusok során alig esik szó a környezetpusztulás mögött álló emberi tevékenységről, és legfőképpen azok társadalmi mozgatórugóiról, és a valódi okok megszüntetésének, a méregfogak gyökeres kihúzásának mikéntjéről.

Sokat hallani arról is, hogy a fenntarthatóság, a környezeti problémák megoldása, a klímakérdés az emberiség közös ügye, ám a kutatók vészjelzésein, megbecsült, és az ismeretlenségből üstökösként kiemelkedő közszereplők, mint pl. a nagy és ellentmondásos visszhangot kiváltó Greta Thunberg segélykiáltásain, és széles körben ismert nemzetközi

¹² Dr. Czene Zsolt & Dr. Ricz Judit (2010): Helyi gazdaságfejlesztés, Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok, Területfejlesztési füzetek

szervezetek (mint pl. a Greenpeace) mégoly látványos, mégis korlátozottan eredményes, elszigetelt akcióin túl érdemi fellépésről annál kevesebbet.

A természeti környezet kizsákmányolásával összefüggő társadalmi problémákat kiváltó tényezők a homályban maradnak, és miközben a szélsőséges szegénység, a migráció, a terrorizmus a politikusok saját hatalmi ambícióik által befolyásolt retorikájában a mindennapokat befolyásoló fenyegettségeként jelennek meg, a tartós valódi megoldáshoz hiányzik a tényleges elköteleződés a jelen valós mozgástérrel rendelkező gazdasági és politikai döntéshozói részéről.

„Ahhoz, hogy az életet meg tudjuk tartani, az életről tudás kell.”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

Magyarországon, amely kedvező természeti adottságai folytán egyelőre kevésbé érintett a környezeti okokból bekövetkező katasztrófákban, a klímaváltozás hatásait illetően viszonylagosan jó helyzetben van, a fenntarthatóság kérdéseivel való foglalkozás az értelmiség egy részének szubkulturális hóbortjának, esetleg terjedőfélben lévő divatjának tűnik.

„Tartok tőle, hogy csak művileg táplált növények lesznek a táplálékforrásaim.”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

Az egyének szintjén legjobb esetben is a szelektív hulladékgyűjtés, a bioélelmiszerek, a kerékpáros közlekedés dimenziójában jelenik meg, a társadalom nagy többsége esetében továbbra is a javak felhalmozására irányuló egyéni stratégiák érvényesülnek.

„Kevés embert foglalkoztat a fenntarthatóság, mint a saját életének egy eleme, azután, amikor szembesülnek vele, hogy ez áldozatokkal jár, még kevesebben élnek vele. Kivéve talán az alternatív energiát, abban érdekeltté tehetők az emberek.”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

Az olyan intő jelek, mint az évről évre ismétlődő aszály vagy árvizek továbbra is csupán a közvetlen érintettek problémájaként merülnek fel, melyek megoldása az állam feladata. A szolidaritás, a közösségi segítségnyújtás, a gondoskodás értékei – bár meg-megjelennek egy-egy kezdeményezésben – egyelőre kevés támogatottságot élveznek társadalmunkban.

Az olyan ember okozta csapások, mint az Ajkai Timföldgyár vörösiszap-tározójának átszakadása miatti katasztrófa, vagy a potenciális veszélyek kevésbé befolyásolják a közgondolkodást, a következményeket illető felelősségvállalás kérdéses.

Az állam szerepvállalása a környezeti fenntarthatóság kérdéseiben az uniós követelményeknek való megfelelés felmutatásában jelentkezik. A környezeti vállalások teljesítése a pályázati forrásokhoz való hozzájutásnak a feltétele, az üzleti szektorban a társadalmi felelősségvállalási programok szinte kötelező kellékévé lett ugyan a fenntarthatóság, de mindez csak a felszín.

A fenntarthatóság divat, kötelezettségvállalás, tűzön-vizen át attitűd nincs. A fenntarthatóság szembe megy a mostani üzleti struktúrával. A társadalmi felelősségvállalás cukiságokra megy. Rettentő sok pénz megy a lecsóba.

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

„Szemléletformálás tekintetében nehéz hitelesnek maradni, nehéz bemutatni a helyi termékek értékét, a fenntarthatóság hitelességét és valóságát sok a félrevezetés, a fenntarthatóság mögé bújnak profitszerzési céllal... kifolyik a pénz a rendszerből.”

(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)

Érdemi előrelépéshez többre lenne szükség: a szemlélet átadása mellett a szabályozási környezet és a napi gyakorlatok egyidejű megváltoztatására.

„A közterületre kifolyó esővizet fel kell fogni, erről van szabályozás is, mégsem terjed.”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

A megvalósulás érdekében tett erőfeszítések, a verbális üzenetek, az értékek és ismeretek átadása mellett az erőforrások biztosítása jelzi a döntéshozók tényleges elkötelezettségét.

„Az iskolarendszer sem támogatja. A környezetvédelmi tematikus heteken az iskolákban mit csinálnak? Iskolának új üzletág, de csak az egészséges életmódhoz köthető akciók vannak csak. Az ismerethiány az oka. Hogy lesz tájékozott felnőtt abból, akit nem tájékoztatnak? Szerencsére egyre több iskolakert, ökoóvoda van, de a természetvédelem nem abból áll, hogy összeszedjük a szemetet...”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

Kiszolgáltatottságunk csökkentésének, a környezet fenntarthatóságának, jövőnknek az egyetlen esélye az értékrendi paradigmaváltás.

A legbefolyásosabb aktorok, a legnagyobb károkat okozó nagyhatalmak és globális vállalatok azonban jellemzően továbbra sem vállalják fel a fenntarthatóság érdekében a hathatós cselekvés felelősségét, az anyagi áldozatokat, az erőforrások feletti rendelkezés megosztásának kockázatát – bizonyos fokig érthetően, hiszen az előnyökről és kiváltságokról nehéz lemondani.

Ma már nyilvánvaló, hogy korunk legfontosabb problémái az évezredek alatt megmerevedett, egyeduralkodóvá vált patriarchális értékrendre épülő, a társadalmak minden szintjét átszövő társadalmi gyakorlatok és struktúrák eredményeként keletkeztek. A hódítás, a hatalom növelése, a felhalmozásra, a profit maximalizálására irányuló törekvések és igény mozgatja a beruházásokat, megállapodásokat és az elosztási rendszereket.

?

- 1. Mely környezeti vagy társadalmi probléma érinti Önt/családját/a települést, ahol él, leginkább a jelenben, és mit vár ezek alakulásával kapcsolatban 25 évre előre tekintve?*
- 2. Milyen közösségi kezdeményezések születtek/vannak ezek megoldására?*
- 3. Milyen anyagi erőforrásokat fordítanak az országos és helyi politika, illetve a gazdasági döntéshozók ezek megoldására?*

A maszkulinitás, mint a hierarchiákat megalapozó, hegemon értékrend

A patriarchális keretek évezredek alatt rögzültek, a társadalmak szerveződésének alapja az ún. maszkulin értékek fölénye. Az erő és erőszak, a hatalom és befolyás, a pénz és vagyon, a hódítás és védelem képezik a formális és informális hierarchiákat a társadalmak közt és azokon belül is.

Az ún. feminin értékek, az empátia, a bizalom, az elfogadás, a jelen és a jövő generációiról való gondoskodás, az esélyek kiegyenlítése, a szolidaritás, az együttműködés másodlagosak, kevésbé fontosak, elhanyagolható jelentőségűek.

A nők ezáltal az értékrendi hierarchia által szükségszerűen alacsonyabb rendűek, társadalmi hierarchiákban elfoglalt helyüket a maszkulinitás értékrendje, az alárendelt szereppel való azonosulás apjuk, vagy férjük státusa határozza meg.

A patriarchális társadalmi hierarchiában való pozíció kivívása következképpen a férfiakat inkább terheli. A maszkulinitásnak való megfelelést, az erő, a dominancia, a teljesítmény, a pénz felmutatása jelenti, ennek érdekében gyermekkoruktól érzelmeik elfojtására, és a külvilágban való folyamatos küzdelemre szocializálódnak. Az elvárásokat illetően alulteljesítő, a családalapítással vagy annak eltartása kapcsán nehézségekkel küzdő férfiak lekicsinylés jár, érzelmi megküzdési lehetőségek híján devianciákkal és alacsonyabb élettartással fizetnek.

Ami a nőket illeti, esetükben is devianciának minősül, ha elmulasztják vagy nem képesek betölteni biológiai szerepüket, mint ahogy az is, ha viselkedésükkel, megnyilatkozásaikkal, életvitelükkel ellenállnak a patriarchális struktúrák értékrendjének. A világ minden társadalmában eltérő mértékben ugyan, de következményekkel jár: leszólják őket, megkérdőjelezzik nőiességüket, kirekesztéssel, erőforrásoktól való megfosztottsággal szembesülnek, más országokban azonban akár az életükbe is kerülhet. Azt, hogy a nők tudják, hol a helyük, a patriarchális rend egészen kifinomult eszközrendszerrel biztosítja.

A nemek közti status quo fenntartásának legfontosabb és leghétköznapi módja a nők elleni verbális, mentális, fizikai, gazdasági és szexuális erőszak, melynek nők milliárdjai estek és esnek áldozatul, becslések szerint minden harmadik nőt érint¹³. A nők strukturális elnyomását, birtoktárgyként való kezelését, eszközként való felhasználását mi sem igazolja jobban, mint a ma is milliós áldozatokot követelő háborús nemi erőszak.

Az elmúlt 30 évben a globális kapitalizmusban a patriarchális értékrend hegemoniája következtében tovább éleződött a versengés, nőttek az egyenlőtlenségek és a globális kockázatok. Erősödik, terjed, egyre átláthatatlanabb, mert akár kifinomultabb is lehet a kiszolgáltatottsággal való visszaélés, a javak iránti aspirációkra építő, az információkat visszatartó vagy meghamisító manipuláció. Elárasztja társadalmainkat a pénzközpontúság, a nyíltság, az átláthatóság, a türelem, a tolerancia, a szolidaritás, az elesettek segítése, a gyengeség jele.

A legutóbbi időkhöz ez a nemek viszonyait is magában foglaló értékhierarchia az attitűdök, a közgondolkodás alapja, ez tükröződik a történelemszemléletben, a költségvetési prioritások meghatározásában és a jogalkotásban: a nők, munkájuk és szempontjaik figyelmen kívül hagyhatók. Nem véletlen, hogy a láthatatlan munka éppúgy nem jelenik meg a GDP-ben, mint pl. a természeti értékek pusztulása.

?

1. *Melyek a legfontosabb hatalmi struktúrák az Ön környezetében, és kik a vezetőik?*

¹³ <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>

2. *Milyen erőforrások felett rendelkeznek az Ön környezetében működő irányító szereplők, és mire fordítják, hogyan használják fel azokat?*
3. *Ön szerint milyen értékeket követnek a környezetükben tevékenykedő vezetők?*

Fenntartható fejlesztési célok

A Milleniumi fejlesztési célok megfogalmazása reményt keltő kezdeményezése a világ progresszív erőinek. A környezetromlás sehol sem elválasztható az arcunkba tuduló társadalmi problémáktól, a szegénységtől és a kirekesztéstől.

A 80-as évek végétől terjedt el a fenntartható fejlődés elve, értékrendje, melynek alap gondolata - az akkori norvég miniszterelnök asszony, Gro Harlem Brundtland által vezetett ENSZ-Bizottság „Közös jövőnk” c. jelentésének¹⁴ iránymutatása szerint -, hogy „a jelen szükségleteinek kielégíthetősége nem csökkentheti a jövő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket”.

A fiú és lánygyermek, a nők és férfiak szükségleteik kielégíthetőségéhez kapcsolódó lehetőségei és jogai korántsem azonosak, ahogy a táplálékhoz, egészséghez, tanuláshoz, munkavállaláshoz, jövedelemhez, térbeni és időbeni szabadsághoz, autonóm döntések meghozatalához, a közösségek támogatásához, a jogok érvényesítéséhez való hozzájárása sem¹⁵.

A társadalmak szerveződésének alapját jelentő nemek közti hierarchia megbolygatása minden egyes patriarchális hatalmi struktúrában különös ellenállást vált ki. Már az 1992-es, 175 ország részvételével lezajlott Rió-i Világkonferencián egyértelműen megmutatkozott azonban, hogy „a tagállamok érdekellentétei miatt lehetetlen mindenki számára kötelező érvényű dokumentumokat elfogadni” a fenntartható fejlődés alapvető kérdéseiben¹⁶.

Így a 2000-2015 és 2015 és 2030 közöttre megállapított ún. Milleniumi fejlesztési célokról szóló megállapodások csupán ajánlások, ahogy számos más nemzetközi megállapodás sem vált az államok szintjén kötelező jogi normává. Végrehajtásuk egy adott országban a mindenkori kormányzat politikai akaratának, következetességének, átláthatóság melletti elköteleződésének és a társadalmak demokratikus mechanizmusainak, az állampolgárok bevonódásának függvénye.

Az első időszakban kitűzött célok a fejlődő világ legtarthatatlanabb jelenségeinek felszámolására, a szegénységgel, betegségekkel kapcsolatos érdemi megoldások kidolgozására¹⁷, illetve a nemek közti egyenlőség (gender equality) óvatos, a legalapvetőbb elmaradások leküzdésére irányultak.

A természeti környezet megóvása elsődlegesen az egészségügyi problémák kezelését jelentette (az emberi fogyasztásra alkalmas ivóvíz biztosítására és szanitációs infrastruktúra

¹⁴ Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future (1987), https://issuu.com/agpireland/docs/our_common_future-brundtland_report

¹⁵ Betty Friedan: The feminine mystique (1963)

¹⁶ Dr. Halász László- Dr. Földi László: Környezetbiztonság, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, 2014., <http://m.ludita.uni-nke.hu/repositorium/bitstream/handle/11410/8583/Teljes%20szöveg%21?sequence=1&isAllowed=y>

¹⁷ Zlinszky János (2019): A nemek közötti egyenlőség az SDG célrendszerében, Országunk-világunk átalakítása- a fenntartható fejlődés terén 2030-ig megoldandó feladataink, Ökopolisz Alapítvány

megteremtésére), mint ahogy a nők helyzetének javítása terén is kulcsterületként jelölték meg a nők százmillióinak életét veszélyeztető egészségügyi ellátás fejlesztését. Emellett megjelent a nemek közti egyenlőtlenségek oldásának igénye, melynek során kizárólag az oktatás területén mutatkozó kirívó megkülönböztetés, a lánygyermek alacsonyabb szintű iskoláztatásának megszüntetésére fókuszáltak:

- a mélyszegénység és az éhezés megszüntetésére,
- az általános alapfokú oktatás megteremtésére, az analfabetizmus elleni küzdelemre,
- a nemek közötti egyenlőség előmozdítására és a nők megerősítésére (a részletes célokat leginkább az oktatásban jelöli ki),
- a gyermekhalandóság csökkentésére,
- a várandós nők egészségügyi ellátására,
- a járványos betegségek, az AIDS és a malária leküzdésére,
- a környezeti fenntarthatóság biztosítására
- és a globális fejlesztési partnerség megteremtésére.

<p>A mélyszegénység és az éhínség felszámolása</p> 	<p>Mindenkire kiterjedő alapfokú oktatás</p> 	<p>Nemek közti egyenjogúság elősegítése és a nők felemelkedésének segítése</p> 	<p>Gyermekhalandóság csökkentése</p>
<p>Az anyai egészségügy javítása</p> 	<p>HIV/AIDS, malária és egyéb betegségek elleni küzdelem</p> 	<p>Környezeti fenntarthatóság biztosítása</p> 	<p>Globális partnerség kialakítása a fejlesztés érdekében</p>

8.sz. ábra - a Milleniumi fejlesztési célok 2000-2015

?

1. Mit ért Ön a saját személyes életében fenntarthatóság alatt? Mely életterületeken jelenik meg a fenntarthatóság kérdése?
2. Hogyan fogalmazná meg saját életében a fenntarthatóság kritériumait?
3. Saját életének fenntarthatósággal összefüggő kihívásainak teljesítését milyen tényezők, szereplők, intézményrendszerek befolyásolják, és hogyan?
4. Milyen a fenntarthatósággal összefüggő kezdeményezésekről hallott, és mit tud ezek kihívásairól?

A természeti környezet romlásának nemekre gyakorolt eltérő hatása

Miközben a környezeti, gazdasági vagy politikai problémák előidézéséhez a nők – a döntéshozatalban való részvételük alacsony szintje miatt – igen csekély mértékben járulnak hozzá, mégis ők azok, akiknek életét, életminőségét nézve a vészhelyzetek, krízisek, konfliktusok súlyosabban érintik.

Az összefüggésre leginkább az ökofeminizmus eszmerendszere világít rá, mely a társadalmakat működtető hatalmi mechanizmusok által von párhuzamot a nők elnyomása és a természeti erőforrások kiaknázása között.

A nemek közötti évezredes munkamegosztás következtében a nők és férfiak eltérő tudásrattettek szert a természeti erőforrások használatával kapcsolatban.

A természetközeli életmódban élőknél a nők feladatai sokrétűbbek, ismereteik többirányúak, átfogóbbak. Tekintve azonban, hogy a földterületeket alig 2%-ban tulajdonolják ma is, és hogy az erőforrások és eszközök felett is a férfiak rendelkeznek, nem áll módjukban megakadályozni, hogy a természeti környezetet, létfenntartásukat, és akár egészségüket is veszélyeztető módszerek kerüljenek bevezetésre.

Miközben éppúgy részt vesznek az élelmiszertermelésben, a világ éhezőinek 70%-a nő.

A megélhetés biztosítására alkalmatlanná váló környezetből, a katasztrófák sújtotta területekről a nők - hagyományos szerepeikből adódó mobilitási is anyagi korlátaik miatt - nehezebben tudnak elmenekülni.

A klímaváltozás miatti migráció növeli a családon belüli terheiket, családfenntartóvá kell, hogy váljanak. Körülményeik romlása kényszerpályákra állíthatja a fiatal nőket, lánygyermekeket, veszélyezteteti tanulmányaik folytatását, nagyobb kockázattal válnak a prostitúció vagy kényszerházasság áldozatává. A klímaváltozás okozta élelmiszer- és vízhiány egészségüket is roncsolja, gyakrabban szenvednek alultápláltságtól.¹⁸

Az is kevés hangsúlyt kap, hogy a természeti katasztrófáknál a túlélés esélyei mennyivel alacsonyabbak a nők esetében, nem csupán fiziológiai és biológiai adottságaik, hanem társadalmi alárendeltségük folytán is.¹⁹ A legutóbbi években bekövetkezett természeti csapásoknak nem szerint összesített halálos áldozatai között sokszor nagyságrendekkel nagyobb a nők aránya. Egyes kutatások szerint a nők és gyermekek 14-szer nagyobb valószínűséggel pusztulnak el egy természeti katasztrófában, mint a férfiak.²⁰ Az 1991-es Bangladesh-i ciklonban elhunyt 140.000 áldozat között a 20-44 éves korosztályban csaknem ötször annyi nő halt meg, mint férfi²¹, összességében az áldozatok 90%-a volt nő. A Katrina hurrikán következtében egyértelműen több afro-amerikai nő és gyermek lelte halálát, mint férfi, a 2004-es cunamikban elpusztultaknak 70%-a nő volt.

Az arányok háttérében a nők társadalmi hátrányai, korlátozott lehetőségei állnak, melyek egyértelműen összefüggésbe hozhatók a nők szocializációjával, oktatásának sajátosságaival és hiányosságaival, a nemek közti munkamegosztás kiegyenlítetlenségével. A nőket pl. egyes kultúrákban nem tanítják meg úszni, idejüket elszigetelten, otthonaikban töltik, így kisebb eséllyel értesülnek időben a veszélyről, szeretteik, értéktárgyaik mentése hátráltatja menekülésüket.

¹⁸ UN WomenWatch, Women, Gender Equality and Climate Change
http://www.un.org/womenwatch/feature/climate_change/downloads/Women_and_Climate_Change_Factsheet.pdf

¹⁹ Elizabeth Ferris, Daniel Petz, and Chareen Stark : Disaster Risk Management: A Gender-Sensitive Approach is a Smart Approach, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/ND-Review-Chapter-4.pdf>

²⁰ Ariana Araujo and Andrea Quesada-Aguilar, Gender Equality and Adaptation, International Union for Conservation of Nature, 2007, http://www.gdonline.org/resources/IUCN_FactsheetAdaptation.pdf

²¹ <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/priority-areas/gender-and-science/cross-cutting-issues/gender-equality-and-disaster-risk-reduction/facts-and-figures/>

Ugyanakkor ott, ahol a nők szerepvállalására, arányos képviselőre, döntésekbe való bevonására figyelmet fordítanak, akár a katasztrófavédelemben is, kimutathatóan kevesebb az áldozat. Miközben az 1998-as Mitch hurrikán Nicaraguában mintegy 7000 áldozot követelt, La Masica városában, ahol a megelőző oktatásban és a figyelmeztető rendszerek kialakításában és működtetésében nők is részt vettek, a hurrikán egyetlen halálos áldozatot sem követelt.²²

A környezetromlás, a természeti katasztrófák nemi dimenziója a 1990-es évek óta vált egyre inkább elismertté nemzetközi szinten. A 2000-es évek elejétől az érintett ENSZ ügynökségek és más nemzetközi szervezetek tevékenységének köszönhetően a nemi alapú megközelítés alkalmazása átfogó szemponttá vált. A Hyogo-i konferencián megfogalmazott 2005-2015-ös Cselekvési keret átfogó elvként mondta ki, hogy a katasztrófa-menedzsment politikák, tervek, döntéshozatali folyamatok valamennyi szintjén érvényesülnie kell a nemre-érzékeny megközelítésnek, "beleértve a kockázatértékeléssel, a korai figyelmeztetéssel, az információkezeléssel és az oktatással és képzéssel kapcsolatosakat is".

?

1. Mely a természeti környezet megóvását szolgáló intézményt, szervezetet ismer, és azoknak mi a feladata, tevékenysége, illetve hatóköre?
2. A környezet biztonságát, a természet egyensúlyát fenyegető jelenségek közül melyik fordul elő lakóközében?
3. Ön mit tenne/tudna tenni a veszélyek elhárítása érdekében jelen helyzetében?

Nemek közti egyenlőség (gender equality)

A téma az elmúlt évtizedekben számos számos névváltoztatáson ment át, szándékos és információhiányból fakadó félreértelmezés forog a köztudatban.

A nemek egyenlőségét hirdető feminizmus, az a „radikális” gondolat, hogy a „nő is ember”, és mint olyan, joga, hogy beléphessen a férfiak által elfoglalt terekbe, beleszólhasson a „a férfiak dolgába”, a jövő, a világ sorsának alakításába, hogy döntéseket hozhasson a saját életéről, mintegy 150 éve folyamatosan ellenállást vált ki. Éppúgy a patriarchális struktúrák ellenállásába ütközik, mint a környezetromlást előidéző társadalmi és gazdasági gyakorlatok megváltoztatása.

„A nő-férfi értékkülönbség a családban nagyon erős volt, a bátyámmal most indulunk újra, végre onnan, hogy partnerként kell kezelnie. (A tanulmányaim után - a szerk.) ...a közös miliőbe visszatérve nehéz volt, hogy lenyomott, de én úgy nem tudok működni, éreztem vele, hogy annyit érek, mint te. Sokan kérdezik, hogy miért nem léptem ki a bátyámmal való kapcsolatból, azért, mindig azt éreztem, hogy nem szállhatok ki, ez a közös utunk.”

(41 éves, nőjogi elköteleződésű agrárvállalkozó)

A nemek közti rendszerszintű egyenlőtlenségek négy, egymással szorosan összekapcsoló területen vannak jelen napjainkban is:

- a formális és informális gazdaságban,
- az otthoni feladatok és felelősségek megosztásában,
- a közéletben és a döntéshozatalban, illetve

²² World Bank, Gender and Climate Change: Three Things You Should Know, 2011, p. 5.

- a minden szintéren jelentkező nők elleni erőszakban.

A gender fogalma

A nemek közt egyenlőség angol nyelvű első szava eredeti jelentését tekintve a társadalmi nemek fogalmával azonos, amely a velünk született biológiai nemre rakódó, szocializáció útján szerzett tulajdonságokat jelöli.

1972-től Anne Oakley brit szociológus tudatosan kezdte használni annak érdekében, hogy a biológiai nemhez rögzült viszonyokat társadalmi oldalról tudja elemezni, megközelíteni. A gender egy hatalomkritikus kategória, amely a nemi alapon elrendelt társadalmi szerepekben benne rejlő alárendeltségre és elnyomásra épülő viszonyok felismerésére és felszámolására törekszik, leírja a nemek eltérő helyzetét egy adott – kisebb vagy nagyobb - társadalom keretei között.

Jelenthet nőket és férfiakat, de használják a nő szó kiváltására is. Legújabban az emberek nemi identitását, a szexuális orientációt is jelentheti (tévesen), mely súlyos politikai következményekkel jár a nők jogai tekintetében, ugyanis alapot kínál arra, hogy a nemek egyenlőségére, a nők jogainak előmozdítására irányuló törekvéseket a nemek közti különbségek elmosásának vádjával illetett törekvésekkel azonosítsák azok a szereplők, amelyek a leginkább ellenérdekelték a nők és férfiak közti, évezredek óta fennálló hierarchikus viszonyrendszer, a patriarchális hatalmi struktúrák megóvásában.

Demográfiai kihívások

A hatalmi koncentrációra törekvő politikai szereplők egyik legfőbb ismérve a nők biológiai szerepének kontrollja, mely a globális problémák egyik legsúlyosabbikára, a demográfiai kihívásokra adott válaszokban is megmutatkozik.

A robbanásszerű népességnövekedés megoldásának Kínában a lánymagzatok szisztematikus abortálását, a második gyermek vállalását akár kényszerített terhességmegszakítással történő megakadályozását tekintették. A Kommunista Párt születésszabályozása 36 évig volt érvényben, ezalatt 400 millió abortuszt végeztek el. Ezzel a stratégiával próbálták javítani a lakosság életszínvonalát, hiszen az egy főre jutó jövedelmet könnyebb volt úgy növelni, ha kevesebb emberrel kell számolni.

Magyarországon ugyancsak léteznek az ideológiával alátámasztott népesedéspolitika hagyományai, bár nálunk a népesség fogyása, és manapság hangsúlyozottan az etnikai arányok eltolódása jelenti a kihívást a politika számára. Míg a II. világháború miatti veszteségeket a Rátkó-korszak abortusztilalommal és gyermektelenségi adóval igyekezett kiegyenlíteni, a Kádár-éra a kedvezőtlen termékenységi mutatók orvoslása, a bölcsődék fenntartási költségeinek csökkentése, és az ún. „kapun belüli munkanélküliség” elrejtése céljából a három éves GYES, és nem sokkal később a főállású anyaság bevezetésével igyekezett ösztönözni a gyermekvállalást, újabban pedig a gyermekvállalást a középosztály nagycsaládosainak jelentős anyagi előnyöket biztosító családpolitikai intézkedések azok, melytől a népességcsökkenés trendjének megfordítását reméli a kormányzat.

A szocialista idők sokak által vívmánynak tekintett családpolitikai intézkedései kapitalista viszonyok közt megalapozták a nők másodlagos munkaerőpiaci státusát. A rendszerváltás

után jelentősen csökkent a női foglalkoztatás, és különösen a gyermekvállalást követően, illetve a középkorúvá válással összefüggésben jelentősen máig hatóan romlottak a nők munkaerőpiaci esélyei, megjelent és tartóssá vált a munkaerőpiaci diszkrimináció. Mindez a hagyományos nemi szerepek utáni nosztalgia újraéledésével együtt visszavetette a nők gazdasági függetlenségét, újabban pedig a női jogokkal kapcsolatos társadalmi diskurzust a demográfiai célok köré épített programok váltották fel: a nő szó helyét a család váltotta fel.

Bár az európai uniós csatlakozást követően több, elsősorban munkaerőpiaci részvételének elősegítését célzó pályázati program valósult meg, és az EU-nak készülő gazdaságfejlesztési stratégiákban most megjelenik a nemek szempontja, sokkal több konkrét, a nők szerepvállalását, esélyeik kiegyenlítését figyelembe vevő, fenntartható kezdeményezésre lenne szükség.

Az elmúlt idők nőket érintő programja a Család és Karrierpontok létrehozása volt, melyben egyes megvalósítók, így a jelen kiadvány megjelentetésében közreműködő szervezetek a munka és magánélet összeegyeztetését segítő képzések mellett stratégiai lépéseket tettek a nők hátrányainak enyhítése érdekében.

„...30 körüli cigányasszonyokon látom a kamara programjában, hogy mennyire nem hisznek magukban. Kell, hogy legyenek cigány nőszervezetek. A szegregátumos projektben most az a cél, hogy létrejöjjön 25 roma női szervezet.”

(50 éves, segítő központ vezető)

„A nőtéma kiemelt nálunk, elképesztően nehéz a fiatal nők helyzete, magukra vannak hagyva, segítséget kell nyújtani, mentálhigiénés szempontból. A nőközpontos program most véget ér, ami hatékonyan működik, tovább kellene vinni...”

(69 éves, újító felnőttoktatási szakértő, struktúraépítő, összefogó civil vezető)

A túlnépesedés elleni küzdelem legalkalmasabb eszközének a nemzetközi fejlesztési szervezetek már a 60-as évek második felétől a nők jogainak érvényesülését támogató komplex programokat tekintették.

A probléma kezelésének sikeres módszerei a roma népesség arányának növekedésére vonatkozó, nyíltan vagy burkoltan rasszista felhangú aggodalmakat megfogalmazók számára is tanulsággul szolgálhatnak. Három alapvető irányban nyújtottak segítséget. Egyfelől fejlesztették az elérhető egészségügyi szolgáltatásokat, jelentősen csökkentették a gyermekhalandóságot, s mivel több gyermek maradt életben, a nők kevesebb gyermeket vállaltak. Másodszor a nők oktatásának fejlesztése, a szexuális edukáció bevezetése, a születésszabályozás megkönnyítése növelte a lányok tudatosságát, és az anyai szerephez képest más életperspektívákat is festett előttük. Afrikai statisztikák szerint a középiskolát végzett lányoknak átlagosan kétharmadával kevesebb gyermekük születik. A születésszabályozás megkönnyítése növelte a két terhesség között eltelt időt, ami a harmadik eszközként alkalmazott munkahelyteremtéssel együtt növelte a nők munkaerőpiaci részvételét.

Nemre való érzékenység

A fejlesztési szervezetek nemre való érzékenysége mögött a nemzetközi közösség és a nőjogi kezdeményezések összekapcsolódásának történelmi folyamata áll.

A világ nőmozgalmi a II. világháború utáni időszakban fokozatosan a tömegmozgalmak, illetve a progresszív politikai elit és értelmiség támogatásával vívták ki a nemek közti jogegyenlőséget.

Ezzel szemben annak 1945 utáni hazai törvénybe iktatása, a rendszerváltást követően pedig a nőjogi törekvések újraéledése, a nemzetközi közösséghez tartozással együttjáró, a nemek egyenlőségének előmozdítására irányuló kötelezettségvállalások, az ENSZ, az Európai Unió ajánlásai, Magyarországon éppúgy kommunista örökségnek, illetve ránk erőszakolt, negligálandó, ártalmas beavatkozásnak tűnnek a magyar társadalom egy része számára, mint a kényszer-kollektívizálás.

A kikényszerített társadalmi változások közé sorolják sokan a nőknek a szocialista érában való teljes foglalkoztatását, és igyekeznek elfeledtetni a XIX. század végi női pionírokat (pl. Hugonnai Vilmát), vagy a századelő feministáit (pl. Bedy Schwimmer Róza) is, követendő ideálként tekintett nosztalgiával néznek a Horthy-korszak kiszolgáltatott cselédekkel működtetett -özéposztálybeli családmodelljére.

Kevesen tudják, hogy Eleanor Roosevel, az Egyesült Államok első ENSZ-delegáltja nyíltan felvállalt feminizmusának igen nagy része volt abban, hogy az emberjogi szervezetben egy önálló nőjogi bizottság jöhetett létre már az alakulás évében, 1946-ban²³, felismerve, hogy a II. világháború mérhetetlen emberáldozatainak megismétlődésének útja a nők felemelése. Tőle származik az idézet: *„Mindig hittem benne, hogy ha elég sok nő szolgálna a nemzetközi szervezetekben, ők talán nagyobb eséllyel találnák meg a közös hangot, ami az elkövetkezendő háborúk megakadályozásának záloga.”*

A nők felemelkedéséhez vezető út első lépése a nők láthatatlanságból való kiemelése volt, hiszen az általánosról való gondolkodás alapja minden korban és helyen, minden területen, a tudományban és a művészetben a férfi, és annak élethelyzete. Ahogy azt minden nyelv le is képezi: a férfi és ember egy és ugyanaz, a gyerek pedig a fiúgyermek. A nő láthatatlan, anomália, rendhagyó eset, a nők szemében is.

„Nőként nem tekintettek semminek.”

(41 éves, nőjogi elköteleződésű agrárvállalkozó)

Magyarországon, különösen a kisebb településeken a nők alulértékeltisége, hagyományosan alárendelt szerepe mintha ma is közmegegyezésen alapulna, az élet dolgairól alkotott felfogás ösztönök szintjén működő természetes eleme. A lánygyermek – egyes társadalmi csoportokban, a nők között is - még mindig kevesebbet érnek a fiúknál.

„...március környékén 4 fiú is bekerült a Kamaszklubba, most 18 gyerek van. Van egy gyerekünk, aki felsőoktatásba készül, pár éve csak meghalni akart, 6. éve végzi a középiskolát, gyógypedagógusnak készül.”

(50 éves, segítő központ vezető)

A nők alárendeltségének lényeges összetevője, hogy szinte kizárólag a patriarchális társadalmakban hasznosságuk alapját adó biológiai szerep, az anyaság által vívhatják ki maguknak a társadalmi megbecsültséget.

²³ <https://www.unwomen.org/en/csw>

A férfiak dolgába való beleszóláshoz a beugró a szülés, a férjezett családi állapot, minél több gyermek van, annál inkább.

„A kamarai tájékoztató után kérdezi a bácsi, hogy magának hány gyereke van? Három, mondtam. Erre ő: na jó, akkor folytassa.”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

„Keresték a férfit mögöttem.”

(41 éves, nőjogi elköteleződésű agrárvállalkozó)

„A hátam mögött hallom, mindenki azt hiszi, hogy a férjemnek köszönhetek mindent. Mióta elváltam, azóta nehezebb az életem. Senki nem értette, minek csináltam...sok mindenkivel lezártam, nagyon megütöttem a bokám.”

(47 éves, étteremtulajdonos)

A fejlődő világ felzárkóztatását szolgáló fejlesztési programokban tehát feltették a kérdést, hol is vannak a nők?

A női munka, különösen a vidéki női munka jellegének, a nőket sújtó, férfiakét messze felülmúló terhek, és a termelésben alulértékelt szerepük feltárása a 70-es évek elején döntő lökést adott a nők láthatóvá tételének a fejlesztési politikák területén.

Miután felmerült a nők bevonása, egyfelől alulfizetett, kizsákmányolt, emberi jogaitól megfosztott, másfelől kiaknázatlan kapacitásokkal rendelkező emberi erőforrásként jelentek meg a fejlesztési együttműködések szereplőinek gondolkodásmódjában.

Ez a kettőség

- az emberjogi, demokratikus követelményekre és társadalmi igazságosságra építő és
- a hasznosságot, hatékonyságot alkalmazó érvelés

mind a mai napig áthatja a nemek közti egyenlőség előmozdításának indokoltságáról folytatott diskurzusokat Magyarországon is.

A nők vezetővé válásának támogatása az üzleti hatékonyság és eredményesség növelése érdekében a gazdasági életben, a vállalatok körében mára a multinacionális vállalatok körében általánosan elterjedt, Magyarországon is.

Ugyanakkor a nők Magyarország fejlesztésében történő szerepéről, gazdasági és társadalmi szerepvállalásuk jelentőségéről, vállalkozóvá válásának ösztönzéséről nagyon kevés szó esik.

?

4. *Ha visszatekint szülei, nagyszülei életére, hogyan változtak a nemek közti viszonyok a munkahelyeken és a magánéletben?*
5. *Az Ön életét miként befolyásolta saját nemi hovatartozása?*
6. *Milyen különbözőségeket lát a nemek közti viszonyok tekintetében a különböző társadalmi csoportoknál?*
7. *Mi lenne Ön szerint a jövő generációi számára az ideális állapot a nemek helyzete tekintetében?*
8. *Kinek mi a feladata az ideális állapot elérésében?*

Az ENSZ nőjogi alapdokumentumai

A nők gazdasági fejlődésre gyakorolt katalizátor-hatása, az ún. Women in Development szemlélete kétségkívül hozzájárult a nők által gyakorolt szerepek nagyobb elismertségéhez. Nőjogi szempontból azonban érintetlenül hagyta a nők alárendelt szerepét, korlátozott hozzáférésüket az erőforrásokhoz.

Az első, érték alapú megközelítés integrálásának egyéni, közösségi és társadalmi szinten alapvető feltétele az emberi jogokkal, a női jogokkal kapcsolatos tudatosság, és a demokratikus elköteleződés. Természetesen, ebben is meghatározó tényező a történelmi múlt: azokban az országokban és társadalmi struktúrákban van e szemlélet jelen, ahol a nemek egyenlősége sajátos történelmi hagyományok, koncepciózus politikai cselekvés (ld. Skandinávia), vagy a feminista mozgalmaknak köszönhető szemléletváltás (pl. a Franco-diktatúra utáni Spanyolország) folytán a nők helyzete, az egyenlőtlenségek mibenléte, a diszkrimináció és a nők elleni erőszak témája a társadalmi élet színterein folyamatosan napirenden van.

A Pekingi Cselekvési Program

Ezért az ENSZ égisze alatt 1975 és 1995 között megrendezett nők világkonferenciáinak - az 1975-ös Mexikóvárosinak, az 1980-as Koppenhágainak, az 1985-ös Nairobi és az 1995-ös Pekingi eseményeknek -, melyeken Magyarország, a szovjet tömb többi államával együtt kirakat-delegációként voltak jelen, célja a nők társadalmi hátrányainak feltárása mellett a nőinek aposztrofált problémáknak az emberiség fejlődésére gyakorolt hatásával kapcsolatos tudatosság, a társadalmak a női jogok biztosításával kapcsolatos felelősségvállalásának előmozdítása volt.

Ahogy egy másik amerikai first lady, Hillary Clinton a korabeli amerikai feminista mozgalomból átvéve mondta a kiemelkedő jelentőségű IV. Pekingi világkonferencián: „*A nők jogai emberi jogok.*” Itt fogadták el a mind a mai napig meghatározó Pekingi Nyilatkozat és Cselekvési Program²⁴ elnevezésű dokumentumot, mely felfedte a nőket és lánygyermeket érintő strukturális egyenlőtlenségeket és emberi jogi jogsértéseket.

Tizenkét, ún. kritikus területen határozta meg a nők és lánygyermek érdekeiben teendő stratégiai célokat és feladatokat, melyek teljesítésére a résztvevő kormányok kötelezettségvállalást tettek. Ezek:

1. a nők és a szegénység,

„Leszakadó családok az ügyfeleink... Sok a cigányoknak, mélyszegénységben élőknek program. ...van élelmiszercsomag a gyerekeknek, anyuka eladja, megy a műkörmöshöz...

(66 éves, leghátrányosabb helyzetű besorolással rendelkező településen civil szervezet vezetője)

„30 körüli cigányasszonyokon látom, mennyire nem hisznek magukban.”

(50 éves, segítő központ vezető)

²⁴ Teljes szöveg:

https://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Beijing_Declaration_and_Platform_for_Action.pdf

magyarul itt:

<http://noi.erdek.hu/2/wp-content/uploads/2013/06/Europai-Noi-Lobby-ENSZ-Peking-20-jelentese-a-Noi-Erdek-magyar-forditasaban.pdf>

2. a nők oktatása és képzése,

„17 évesen otthagytam az iskolát. A tanár kényszeríteni akart, hogy vágjam le a húgom haját. Megaláztam, mondta a tanár, mert visszavágtam, hogy nem akarom. A tanár nem tudta, hogy az ösztöndíjamat vágta el a megbuktatással.”

(50 éves, segítő központ vezető)

3. a nők és az egészség,

„Intézményesített a nők megtörése itthon, kint a szülő nő és gyermeke van a központban.”

(45 éves, nőjogi aktivista vállalkozónő)

4. a nők elleni erőszak,

„Bántalmazó kapcsolatban szültem két gyereket, nagyon elszigetelődtem,... nehéz volt, de újraépíttem magam.”

(45 éves, nőjogi aktivista vállalkozónő)

5. nők és a fegyveres konfliktusok,

6. a nők és a gazdaság,

„A nők nehézségek árán tudnak csak dolgozni, naponta 70 oda-vissza utaznak. A többgyerekes nők nem tudnak mozdulni, ők a közfoglalkoztatásban vannak.”

(56 éves, függetlenül többször újraválasztott kistérségi polgármester)

„A vezetők férfiak, a helyettesek férfiak, a régiós koordinátorok mind férfiak. A vállalkozók közt jóval több a férfi, 2/3 az ügyfelek közt az arányuk, de a kezdőknél is többnyire férfiakat látunk, mikro- és kisvállalkozásoknál, de az 500 millió feletti cégek is.”

(46 éves, pénzügyi régióvezető)

„Nálunk is ez van - a nők dolgoznak, de mi vagyunk a láthatatlanok.”

(58 éves, kamarai szakképzési szakértő)

„Amikor a lányom megszületett 24 éve, magánbölcsit kellett fizetnem, nem volt segítségem. Sok a személyes tapasztalatom arról, mit is jelent egy vállalkozónak az egyenlőtlen otthoni munkamegosztás.”

(56 éves franchise-tulajdonos)

7. nők a politikában és a döntéshozatalban,

„Volt olyan kollegám, aki azt mondta, hogy felmond, ha nő az ügyvezető.”

(44 éves, a helyi média vezetője, városmarketinges)

„A nőket alig engedik szóhoz.

*A megye első számú vezetői férfiak nehezen engedik be a nőket maguk közé.
A pandémia előtt hoztuk létre a polgármesterasszonyok szövetségét 34-en.”*

(56 éves, függetlenül többször újraválasztott kistérségi polgármester)

8. intézményes mechanizmusok a nők előmeneteléért

9. a nők emberi jogai,

„Apám ki is mondta, a férfi az ember, a nő csak nő”

(41 éves, nőjogi elköteleződésű agrárvállalkozó)

10. a nők és a média,

11. a nők és a környezet, valamint

12. a lánygyermek.

„A lányok itt sokkal durvábban bánnak egymással, amin átmennek, ami a kisbabáikkal lesz, belehalok, ha rá gondolok. A kikerülő lányok jelentős része prostitúcióba kerül.”

(57 éves, táncpedagógus, művész, fiatalokúak börtönében tanár)

„Ez a generáció nyitottabb a társadalom felé, van egy roma lány köztük, aki velem indulhatott volna, M. mentoráltja. Nem tanult tovább, visszahúzta családját.”

(50 éves, segítő központ vezető)

A célok – mint láthatjuk – 25 év elteltével, a mai Magyarországon is relevánsak. Ahhoz azonban, hogy a vállalkozásfejlesztés szempontjából kiemelt fontosságú 6. stratégiai terület rész céljai - a nők gazdasági jogainak és függetlenségének érvényesülése; a forrásokhoz, a foglalkoztatáshoz, a piacokhoz és a kereskedelemhez való egyenlő mértékű hozzáférése; a piacokhoz, információkhoz és technológiákhoz való hozzáférésük biztosítása; gazdasági kapacitásaik és kereskedelmi hálózataik erősítése megvalósulhassanak, elsődleges feltétel a fennálló adat- és információhiány megszüntetése lenne. A női foglalkoztatás az egyetlen terület, ahol nem szerinti mérések és szakpolitikai kezdeményezések léteznek.

Az egyes területeken történő előrehaladás érdekében a kormányzatok vállalták az ún. *gender mainstreaming* alkalmazását.

Gender mainstreaming

Az államoknak, amint azt a korábbiakban is láthattuk, elsődleges feladata az embereknek, valamennyi állampolgárának, így a népesség több mint 50%-át adó nőknek és a lánygyermekeknek számára is a jogegyenlőség biztosítása.

Ezen érték és alapelv iránti elköteleződésüket olyan közpolitikák és intézményes gyakorlatok által fejezhetik ki, amelyekben valamennyi szinten megvalósul a nemre érzékeny megközelítések alkalmazása, és amelyek értékelése és újratervezése során rendszeresen felülvizsgálják, hogy mennyiben segítik vagy éppen hátráltatják a nemek közti egyenlőség célkitűzésének megvalósítását.

Magyarországon a kormányzat számára a Nők és Férfiak Társadalmi Egyenlőségét Elősegítő Nemzeti Stratégia – Irányok és célok 2010-2021 c. kormányerejű rendelet szilárd alapot képezhet a gender mainstreaming megvalósításához.

„A kormányzat azonban a fő hangsúlyt a munka, a magánélet és a családi élet összeegyeztetése célkitűzésének előmozdítására és a családon belüli erőszak megelőzésére helyezte. A Nemzeti Stratégia egyéb elemei, így a nők és férfiak egyenlő gazdasági függetlenségének elérése, a nők és férfiak közötti bérszakadék megszüntetése, a női szegénység és a nők egészségének kérdései; a nők és férfiak aránytalan részvételének csökkentése a politikai és a gazdasági döntéshozásban; és a társadalmi nemekhez kapcsolódó sztereotípiák felszámolása nem kaptak kellő figyelmet”²⁵.

²⁵ Jelentés a nők elleni diszkrimináció feltárására létrehozott ENSZ Munkacsoport a Magyarországon tett országlátogatásáról (2016).

A CEDAW egyezmény

Az ENSZ Nőjogi Bizottsága 1976-ra egy, a nők és férfiak társadalmi esélyegyenlőségének megteremtését szolgáló, a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolását célzó, kötelező érvényű nemzetközi dokumentum tervezetét készítette el, az ENSZ közgyűlése pedig 1979. december 18-án New Yorkban 130 szavazattal, 10 tartózkodás mellett fogadta el az egyezményt (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women). A CEDAW-t a koppenhágai világkonferencián 64 állam írta alá, de csak kettő ratifikálta.

A dokumentum 1981. szeptember 3-án lépett hatályba, Magyarország 1980. december 22-én írta alá, és az 1982. évi 10. törvényerejű rendelettel hirdette ki, az egyéni panaszos eljárást biztosító kiegészítő jegyzőkönyv pedig az Országgyűlés által megalkotott törvénnyel 2001-ben vált a jogrendszer részévé²⁶.

Magyarország hamarosan újabb országjelentést terjeszt be, melyhez civil oldalról árnyékjelentés készül. Mindezek alapján a Genfben székelő CEDAW bizottság kormányzatnak címzett ajánlásokat ad majd ki, ahogyan azt 2013-ban is tette²⁷.

A vidéki nők képviseletének megerősítése lehetőséget teremthetne arra, hogy a nemzetközi közösség progresszív sztenderjei alapján történjen előrelépés az érdekekben.

Az egyezmény ugyanis kiváló kiindulási alap egy, a vidéken élők helyzetét javítani szándékozó kezdeményezés számára. 14. cikke a vidéki nők sajátos problémáival foglalkozik, s többek között kitér arra, hogy az állam köteles figyelembe venni a nőknek a család anyagi fenntartása, ideértve a gazdaságban pénzértékben nem kifejezhető munkájukat is. Mint írja, a nők számára jogot kell biztosítani arra, hogy:

- a) minden szinten részt vegyenek a fejlesztési tervek kidolgozásában és megvalósításában, (...)
- d) részesülhessenek az iskolai és nem iskolai képzés és oktatás minden formájában, (...)
- e) önszervező csoportokat és szövetkezeteket szervezzenek a célból, hogy egyenlő gazdasági lehetőségek álljanak rendelkezésükre munkavállalás vagy önálló gazdasági tevékenység útján,
- f) részt vegyenek minden közösségi tevékenységben (...).

Az elmúlt évtizedekben megváltozott körülményekre tekintettel a CEDAW bizottság 2016-ban kiadta a vidéki nők jogairól szóló 34. számú általános ajánlást²⁸, amelyben részletezi az államok kötelezettségeit a vidéki nők jogainak biztosítása érdekében. Ezek egyebek mellett:

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:JcyHc-H0wu0J:https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WG/MISSION_Hungary_May2016_HUNGARIAN.docx+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu

²⁶ Mike Gyula: A hátrányos megkülönböztetés tilalmának értelmezése a nemzetközi dokumentumok és az Alkotmány tükrében, különös tekintettel a nemek közötti diszkriminációra. OTDK dolgozat. http://www.egyenlobanasmod.hu/tanulmanyok/hu/mgy_tan_ebh.pdf

²⁷ GE.13-Committee on the Elimination of Discrimination against Women Concluding observations on the combined seventh and eighth periodic reports of Hungary adopted by the Committee at its fifty fourth session (11 February – 1 March 2013), <https://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/co/CEDAW.C.HUN.CO.7-8.pdf>

- a diszkriminációmentes jogszabályi keretek és az igazságszolgáltatáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása;
- annak biztosítása, hogy a makrogazdasági, kereskedelmi, pénzügyi és beruházási politikák, két- és többoldalú megállapodások tükrözik a vidéki nők igényeit, erősítik a nőket, mint kistermelők termelési és befektetési képességét;
- olyan gazdaságpolitika kialakítása, amely a mezőgazdaság és a kereskedelem liberalizációjának, a természeti erőforrások privatizációjának a vidéki nőkre gyakorolt negatív hatásait kezeli;
- az éghajlatváltozás, természeti katasztrófák, talaj- és talajromlás, vízszennyezés, szárazság, árvizek stb. általi fenyegetettség enyhítése, a vidéki nők és lányok biztonságának biztosítása a válságok minden szakaszában;
- a nem állami állami szereplők tevékenységének szabályozása;
- a hátrányos helyzetű és marginalizált helyzetű vidéki nők csoportjai (egyedülálló anyák, etnikai és vallási kisebbségek hátrányos megkülönböztetése minden formájának kiküszöbölése);
- az inkluzív és fenntartható gazdasági fejlődés előmozdítása;
- hatékony törvények, politikák, rendeletek, programok, közigazgatási eljárások és intézményi struktúrák bevezetése, illetve működtetése a vidéki nők fejlesztése, életminőségük javítása érdekében;
- káros társadalmi gyakorlatok (pl. a kényszerházasság megszüntetése).

Az Egyezmény kötelezettségvállalása olyan társadalompolitika megvalósítását írja elő a részes államok számára, amelynek célja a nőkkel szembeni előítéletek és sztereotípiák, illetve a nők elleni viselkedési formák megváltoztatása, ezenkívül a gazdasági, társadalmi és politikai élet minden területén megköveteli az azonos feltételek biztosítását.

Előírja egyben a mindenkori kormányok rendszeres beszámolási kötelezettségét a diszkrimináció kiküszöbölése terén tett erőfeszítésekről, programokról, intézkedésekről.

A nemi alapú sztereotípiák

A nemek közti egyenlőtlenségek mögött sokan a nők és férfiak eltérő, nőkre vagy férfiakra jellemző tulajdonságokat, képességeket látják, melyek azonban az egyének szintjén különböző mértékben érvényesek, összességében korlátozzák őket az adottságaiknak megfelelő kibontakozásban, fejlődésben, a személyiséget pedig az önazonosság megélésében.

A nemi alapú sztereotípiák megerősítése alapvetően a nemek közti viszonyok rögzítésének eszköze, a nőiesnek, illetve férfiasnak tekintett tulajdonságok mintegy elvárásként fogalmazódnak meg a nemekkel szemben. Így lesz a nőkkel szembeni elvárások teljesítéséhez szükséges tulajdonság a kedvesség, az alárendelődés, az elfogadás és a gondoskodás, a férfias tulajdonság a határozottság, a racionalitás, a versenyszellem.

„A komolyabb ügyekben férfiak jönnek, cipő termékeknél nők is. A férfiak agresszívabbak, a nők esetleg a kedvességet alkalmazzák, a férfiak örök haraggal érkeznek a békéltetéshez, a szóhasználat is más..., a nőknél hamar kitör a világbéke.”

²⁸ Committee on the Elimination of Discrimination against Women General recommendation No. 34 on the rights of rural women, teljes szöveg itt: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/INT_CEDAW_GEC_7933_E.pdf

„Szerintem a nők nem jók polgármesternek. A politikai játszmához olyan képességek kellenek, amik a nőknek nincsenek meg, a politika maradjon a férfiaknak... A nőket mindig irányítja valaki.”

(43 éves, társas vállalkozó)

A különböző szintű társadalom- és önismerettel, önbizalommal rendelkező nők - változó módokon és mértékben - maguk is interiorizálják a nőikkel kapcsolatos előítéleteket, ami meghatározza pályájukat illető döntéseiket (szakma-választásukat, karrier-elképzeléseiket, jövedelmi elvárásaikat, pénzügyi függetlenség iránti igényeiket). Önértékelésüket, társadalmi megbecsültségüket, elismertségüket, sőt beleszólási jogukat is nagyban befolyásolják a női szerepekhez kötődő társadalmi elvárások, a fizikai külső, a párkapcsolat léte, a gyermekszülés ténye, az ügyes háztartásvezetés, a gondoskodás feladatkörének való megfelelés.

A vállalkozói, vezetői szerep-modell mind a mai napig hímnemű, ezzel interjúalanyaink *eltérő alkalmazkodási, megküzdési stratégiákat* követtek életpályájuk során. Erre nézve tudatosságuk eltérő.

„Amikor nincs a férjem az irodában, és mondom, hogy nincs itt a Sanyi, azért velem is beszélnek...”

(52 éves, családi vállalkozás kisebbségi tulajdonosa)

„A cégvezető férfiaknak az én vállalkozásom hobbi, 0 értéke van. Tárgyalás során gyakran érzékelem a lekicsinylésüket.”

(45 éves, nőjogi aktivista vállalkozónő)

„Atyáskodóan, lekezelően viselkednek, vagy mint nőhöz próbálnak közeledni a nőkhöz. Sokan találkoznak ilyesmivel, de a témát nem érintjük női közösségekkel.”

(55 éves, értékesítő)

„Lekezelően beszélnek nőikkel, ...nem szoktunk visszazólni”

(50 éves, társas vállalkozó)

2.sz. táblázat – nemi alapú sztereotípiák a vállalkozások világában

Akikre vonatkozik	A sztereotípia tartalma	A sztereotípia hatása a vállalkozási tevékenységre, a vállalkozó megítélésére
Férfiak	A világban való helytállás értékmérője a pénz, a győzelem. Legyen merész, ne tűrjön ellentmondást.	A vállalkozás a harc terepe, a férfi le kell, hogy gyűrje üzleti partnereit, gyors és látványos sikereket kell, hogy felmutasson, státusát demonstrálnia kell a további győzelmek érdekében. A meg nem felelés okozta krízisek során sérülnek Az otthoni munkamegosztásban való részvételük korlátozott, ha mégis részt vállalnak a háztartásban, a férfiasságuk kérdőjeleződik meg. Gazdasági függőséget és kiszolgáltatottságot eredményez a velük élő nők számára.
A vállalkozó nő férfiak által dominált üzleti	A jó vezető határozott, objektív, racionális, stratégiai gondolkodású, független,	Ha rendelkezik ezekkel a tulajdonságokkal, a nőiesség kérdőjeleződik meg. Ha nőiesnek mondott tulajdonságokat

Akikre vonatkozik	A sztereotípiá tartalma	A sztereotípiá hatása a vállalkozási tevékenységre, a vállalkozó megítélésére
környezetben	<p>kompetitív stb. = „maszkulin”.</p> <p>Hiányoznak az irányításhoz, vezetéshez szükséges képességeik, készségeik (túl érzelmesek, és nincs tekintélyük).</p> <p>A férfiasnak tekintett szakmai területeken nem lehetnek eléggé kompetensek.</p>	<p>mutatnak vezetőként, alkalmasságuk kérdőjeleződik meg.</p> <p>A nőies vállalkozó nő képességeit a férfiak által dominált üzleti környezet rendszeresen megkérdőjelezi, irányító szerepét elutasítja, így nőiességét férfias viselkedéssel lepleznie kell, illetve megkérdőjelezhetetlen szakértelemmel kell felvérteznie magát, mellyel azonban nem kérkedhet.</p>
<p align="center"><i>„Férfias tulajdonságok kellene a cégvezetéshez, a kitartás célra vezet.”</i></p> <p align="right">(43 éves pályázatiíró)</p> <hr/> <p align="center"><i>„Úgy hívtak a hátam mögött, hogy hülye városi p-a”.</i></p> <p align="center">(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)</p> <hr/> <p align="center"><i>„Egy nő ne legyen izmos, ne legyen férfiak között.... Először nehezen kezeltem, lelki problémát csináltam belőle”</i></p> <p align="right">(44 éves, edző közösségépítő)</p> <hr/> <p align="center"><i>„A használtautó témában nagyobb az egójuk pasiknak.”</i></p> <p align="right">(50 éves, társas vállalkozó)</p> <hr/> <p align="center"><i>„Sokáig 49 kg-os ügyvezetőként nem nézték ki belőlem, hogy helytálló. Mindent hatszor kell bizonyítanom, hogy elhiggyék, hogy úgy van.</i></p> <p align="center"><i>Ha azt mondom, hogy rossz a laptop, ellenőrzik. Felújításnál, megkérdezik a férfi alkalmazottat is, hogy milyen legyen a fal színe, hisz én lányként nem tudhatom, hogy mehet-e arra az a vezeték...”</i></p> <p align="right">(44 éves, a helyi média vezetője, városmarketinges)</p> <hr/> <p align="center"><i>„Korábban, amikor még szóba sem került, hogy projektmenedzser leszek, árajánlatot kért mentünk, a csávó rám sem nézett, csak kollegámmal volt hajlandó.”</i></p> <p align="right">(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)</p>		
A vállalkozó nő nők által dominált üzleti környezetben	<p>Elvárás, hogy nőies tulajdonságokkal bírjanak, teljesítsék a nőikkel szembeni elvárásokat, máskülönben rájuk sütik: „nem elég nőiesek”, fecsegők, vonzók stb.</p> <p>Ők a „gyengébbik” nem: fizikailag kevésbé teherbíróak, vagy érzelmileg involválódnak.</p>	<p>Azok a nők, akiknek fontos a munkája, és elválasztják a munkát az érzelmeiktől, kevésbé barátkozók (undokok, nem kellene senkinek, rossz anyák stb.)</p> <p>Egyes női vezetők emiatt nem is szeretnek más nőikkel dolgozni.</p>
<p align="center"><i>„A leggyakoribb, most már megtanultam félvállra venni, hogy engem Gabiznak, vannak férfiak, akik gabikáznak, ezzel jelzik a lekicsinylést. Nőknél szoktam szólni, férfiaknál tudom, hogy tökmindegy, mit mondok nekik. Nőtől sértőbbnek érzem.”</i></p> <p align="right">(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)</p> <hr/> <p align="center"><i>„Férfiakkal szeretek dolgozni”</i></p>		

Akikre vonatkozik	A sztereotípiá tartalma	A sztereotípiá hatása a vállalkozási tevékenységre, a vállalkozó megítélésére
		(60 éves, újtó terület- és vidékfejlesztő közgazdász)
Fiatal nők	Ha szinglik, párkapcsolati nehézségeik vannak, mindenáron férjhez akarnak menni. Ha van párkapcsolatuk, ügyis szűlnék, aztán abbahagyják	Érzelmileg labilisak, tapasztalatlanok, átverhetők, nem lehet őket komolyan venni stb.
Kisgyermekes anyák, családos nők	Megbízhatatlanok, kialvatlan, foglalkozzon inkább a gyerekekkel. Nem ér rá dolgozni, nem állnak rendelkezésre (mert otthoni kötelezettségeik vannak).	Amatőr, csak a gyerek érdekli, nem éri meg velük dolgozni. Az anyasági ellátásokból nehezen jön össze a kezdőtőkéje, a társadalombiztosítási ellátások miatt nem is formalizálja vállalkozását. Nem fontos neki a pénz, tartsa el a párja. Dolgozzon olcsóbban.
	A család legyen az első, csak utána következzen a munka, karrier.	EllENSZenes, ha ambiciózus. Lehetetlen családanaként lépést tartani egy bővülő vállalkozás igényeivel, ezért inkább visszafogják a növekedést, nem vesznek fel munkatársakat, nem vállalnak több ügyfelet stb.
<i>„Nem szeretnék ennyi mindent csinálni, túl nagy a súly a vállamon.”</i>		
(50 éves, családi vállalkozás 50%-s tulajdonosa, aktív civil szereplő)		
Egyedülálló anyák	Labilis a magánéletük, nem számíthatnak segítségre	Érzelmileg labilisak, megbízhatatlanok
Szép nők	Biztos a partnerük tartja el őket, a vállalkozás csak alibi. Nem ért semmihez.	Zaklatás Teljesítményük, érvényesülésük megkérdőjeleződik
<i>„Török felvásárlók jöttek megvenni a birkákat, 4-5 férfi. Egy magyarul beszélő kapcsolattartóval, ő volt a kinti ügynök... Másfél évbe került, míg megállapodtunk, keresték mögöttem a férfit. Egy ismerős nagygazda telefonja kellett hozzá a kinti főnökkel.”</i>		
<i>A kiszolgáltatottság mértéke az alkalmazottakkal szemben nagyon megviselt. Verbálisan sokat zaklattak, sokszor féltem... Juhászom ösztönlény volt, az előző juhász meg nemi erőszakért ült, szóval igyekeztem nem egyedül maradni.</i>		
(41 éves, nőjogi elköteleződésű agrárvállalkozó)		
<i>„Nőként kishitű vagyok. Itt, Kiskunfélegyházán polgárpukkasztó, ha szép és okos és sikeres vagy, tele vagyok szorongással.”</i>		
(47 éves, étteremtulajdonos)		
<i>„A városvezetésben a vezetőtársaknál megy a beszólogatás, nem érzik, mikor bók és mikor megalázó.”</i>		
(44 éves, a helyi média vezetője, városmarketinges)		

A nemi szerepekre történő szocializáció újratermeli az otthoni munkamegosztás kiegyenlítetlenségét, melynek természetes következménye a nők alacsonyabb részvétele a fizetett munkák piacán, a vállalkozásokban, bér- és jövedelemkülönbség, és a nők előmenetelének korlátozottsága mellett a nők hátrányos megkülönböztetése a munka világában – bármely tevékenységről is legyen szó.

„Kisebbségi érzésem volt nőként a vezetői megbeszéléseken. Nem olyan súllyal vették figyelembe a véleményemet.”

(46 éves, pénzügyi régióvezető)

A nemi alapú szocializáció (oktatás, nevelés) a vállalkozóként való érvényesüléshez szükséges vélt tulajdonságokat - a kockázat-vállalásra való hajlandóságot, az önállóságot, az önérvényesítést, az önbizalmat - a lányokban nem, vagy a fiúkénál kevésbé erősíti. A tulajdonságok vélt vagy tényleges meglétére való predesztináltság nemcsak, hogy a nemekkel kapcsolatos előítéletek alapja, befolyásolja az egyén megítélését, a különféle életterületeken való lehetőségeit, diszkriminációnak való kitettségét. Ez utóbbival kapcsolatban ugyanakkor éppoly változó a nők, így alanyaink érzékenysége, tudatossága, mint ahogy a sztereotípiákat illetően tapasztaltuk.

„Az üzleti életben nem talákoztam diszkriminációval, mert a férjemmel mindig együtt képviseljük magunkat.”

(50 éves, családi vállalkozás 50%-s tulajdonosa, aktív civil szereplő)

„Nem látom, hogy hátrányban lennének a nők. 10 településből 2-ben nő a polgármester.”

(45 éves, térségi turisztikai menedzser, polgármester-feleség)

„Aki azt mondja, hogy nem találkozott ilyesmivel, az hazudik.”

(44 éves, a helyi média vezetője, városmarketinges)

A diszkrimináció szabályozása Magyarországon

Noha a magyar jogrendszerben a nők és férfiak társadalmi egyenlősége az Alaptörvény által biztosított, de a jelenlegi közpolitikai diskurzusban mintha ellentmondás keletkezett volna a nők politikai, gazdasági és társadalmi jogainak, és a családnak, mint a társadalom természetes és alapvető, a társadalom és az állam által jogosan védett egysége között.

Ezért is lényeges az Egyenlő Bánásmódról szóló 2003. évi CXXV. törvény²⁹, mint az egyéni jogérvényesítés kerete. Jelentősége abban is megmutatkozik, hogy definiálja, hogy mely magatartások mentén beszélünk hátrányos megkülönböztetésről. A törvény meghatározza a diszkriminációnak ötféle típusát, összesen 19 védett tulajdonságot nevesítve³⁰ tiltva azt, és egyben előírja az egyenlő bánásmód követelményének betartását természetes személyekkel, azok csoportjával és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetekkel szemben.

²⁹ Teljes szövege itt: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0300125.tv>

³⁰ nem, faji hovatartozás, bőrszín, nemzetiség, nemzetiséghez való tartozás, anyanyelv, fogyatékoság, egészségi állapot, vallási vagy világnézeti meggyőződés, politikai vagy más vélemény, családi állapot, anyaság (terhesség) vagy apaság, szexuális irányultság, nemi identitás, életkor, társadalmi származás, vagyoni helyzet, foglalkoztatási jogviszony vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony részmunkaidős jellege, illetve határozott időtartama, érdekképviselőhez való tartozás, egyéb helyzet, tulajdonság vagy jellemző (Ebkvtv. 8. §).

A diszkrimináció típusai

Egy személyt vagy csoportot **közvetlen hátrányos megkülönböztetés** ér, ha a vélt vagy valós tulajdonsága alapján más, vele összehasonlítható helyzetben lévő személyhez vagy csoporthoz képest kedvezőtlenebb bánásmódban részesül vagy részesülne, és a megkülönböztetésnek nincs ésszerű indoka.

„Bölcsibe mentünk, akkor váltottam. A vezetőm elküldött, azt kérdezte, mit képzelsz magadról, hogy elmentél szülni?”

(38 éves, bankár)

Közvetett hátrányos megkülönböztetés az a látszólag semleges intézkedés, mely a védett tulajdonságokkal rendelkező személyt vagy csoportot lényegesen nagyobb arányban hozza hátrányos helyzetbe.

A jogszabály diszkriminációként nevesíti az emberi méltóságot sértő, szexuális vagy egyéb természetű magatartást, a **zaklatást** is. Zaklatásnak minősül a megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegényítő vagy támadó környezet kialakítása.

*„Próbáltam technológiát átvenni egy gazdától. Felmérte mennyire vagyok könnyűvérű... A szakmai döntéseknél sustorogtak a fülemben.
„A fegyvertelenségemmel a legtöbb férfi azt gondolta, hogy visszaél. Birkanyírásakor 10-12 férfi vett körül. Komoly konfliktusok voltak, dobálózta a szerszámokkal, törtek-zúztak, kakaskodtak a vezető szerepért, mert én, mint nő, ugye nem lehetek főnök... arról beszélgettek, ki, kivel, mit. Pszichológushoz kellett mennem...”*

(41 éves, nőjogi elköteleződésű agrárvállalkozó)

Hátrányos megkülönböztetés az ésszerű indok nélküli jogellenes elkülönítése (**szegregáció**) is, amely leginkább a roma kisebbséggel szemben szokott megvalósulni (szegregált iskolák, osztályok, roma nők elkülönítése a kórházi osztályokon stb.).

Végezetül a törvény tiltja a **megtorlást** is, amikor az egyenlő bánásmód megsértése miatt kifogást emelő, eljárást indító, vagy az eljárásban közreműködő személy ellen jogsérelmet okoznak, vagy azzal fenyegetnek.

„Retorziók voltak, fizetés-megvonás volt, hogy egy nőt megtörjenek. 2 hónapig nem kaptunk központ forrást... Nagy csata volt. ...Miniszteri vizsgálat jött, van-e vaj a fejemen. Férfit nem ért ott ilyen meghurcoltatás.”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

A törvény ugyanakkor lehetővé teszi az ún. előnyben részesítést, amelyet a köznyelvben leggyakrabban (egyébként tévesen)³¹ pozitív diszkriminációnak szoktak nevezni, ami a nemek közti esélyegyenlőséget előmozdítása terén ugyancsak megalapozott intézkedés lehetne.

³¹ A pozitív diszkrimináció elnevezés azért téves, mert a fogalom alá tartozó intézkedések, rendelkezések célja nem valamely csoporttal szembeni hátrány okozása, hanem egy a társadalomban esélyegyenlőtlenségekkel rendelkező csoport vagy csoportok hátrányainak kiegyenlítése. A pozitív diszkrimináció kifejezés helyett tehát az előnyben részesítés, vagy kiegyenlítő, esélyegyenlőségi intézkedés kifejezések alkalmazását javasoljuk.

Aktuális milleniumi fejlesztési célok

A 2030-ig terjedő második időszakában a korábbiakhoz képest még ambíciózusabb, összesen 17 Fenntartható fejlesztési célrendszert határozott meg az ENSZ. A részletes, 169 kvalitatív részccélal leírt teendők már korántsem csupán a fejlődő világ problémáinak megoldására irányulnak, magukban foglalják a Föld valamennyi társadalmának kihívásait a fiatalok és idősek, fogyatékkal élők, kisebbségek, migránsok stb. helyzetének javítása érdekében.

E törekvések, vállalások az Európai Bizottság 2019-2024-re meghatározott prioritásaiba³² is beépültek, és természetesen a hazai viszonyokra, a vidéki élet társadalmi, gazdasági és környezeti fenntarthatóság feladataira is lefordíthatók.

9.sz. ábra - a fenntartható fejlődés célkitűzései - 2015-2030

A nemek közti egyenlőségre vonatkozó célkitűzések megvalósulásáról

A nemek közti egyenlőség előmozdítása, különösen az oktatás terén az első időszakban jelentős eredmények születtek, a fejlődő világ elindult a modernizálódás útján. Így pl. Dél-Ázsiában, ahol 1990-ben még csupán 74 lány jutott 100 fiúra az általános iskolákban, 2015-ben már 103. A képzettség növekedése által a „fejlődő” ENSZ-tagországok 90 százalékában átlagosan 17%-ra nőtt a nők aránya a nemzeti parlamentekben.

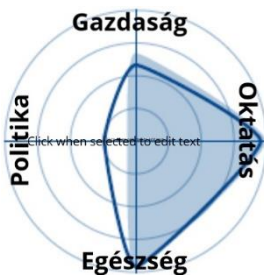
Mindeközben Magyarországon a képviselő nők részaránya a rendszerváltás óta 10% körül ingadozik, s különösen a mélyszegénységben élőket sújtó retrogád intézkedésnek tekinthető a tankötelezettség 16 évre történő leszállítása. E két indikátor önmagában jelzi a nemek közti egyenlőség állapota terén bekövetkezett, más országok előrehaladásához viszonyítva különösen súlyos elmaradásunkat.

Visszaesésünket jól tükrözi a Világgazdasági Fórum által kiadott Global Gender Gap Monitor³³, mely évente közreadja integrált mutatók alapján kialakított rangsorát.

³² The European Commission's priorities, <https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024>

³³ <https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality>

Eszerint Magyarország 2006-hoz képest 2020-ra az 56. helyről a 105. helyre csúszott vissza a 153 vizsgálatba bevont ország között.

A mérőszám a nemek közti egyenlőség állapotát tükröző területek közül a gazdaságban való részvételt és lehetőségeket (Magyarország a 80. az országok rangsorában), az oktatásban való részvételt (70.), az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférést, és azok minőségét - e tekintetben a legjobb 40 ország között vagyunk azonos rangsorolással -, és a politikai szerepvállalást (139.) hasonlítja össze.

A mélyszegénység felszámolása terén általánosságban is jelentős hiányosságok halmozódtak fel, és bőven van tennivaló az egészséges ivóvíz vagy az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés tekintetében is.

„Helyi családok, nemcsak hátrányos helyzetűek, fele-fele a cigány és nemcigány családok aránya. Most 37 családra igénylünk az élelmiszerbankot.”

(50 éves, segítő központ vezető)

Az a tény azonban, hogy egyáltalán sor került az egyes beavatkozási területeken elért eredmények mérésére vonatkozó hazai statisztikai módszertan kidolgozására³⁴, mintegy a fenntarthatóságot szolgáló koherens politikák és intézkedések fontos kellékeként, azt jelenthetné, hogy van mihez visszanyúlni, lehetséges mérhető célokat kitűzni és nyomon követni az intézkedések hatékonyságát bármely irányítási, igazgatási szinten. Az intézményrendszer azonban ellenérdekelt a saját hatékonyságával kapcsolatos problémák feltárásában.

„Hivatalosan nincs gyermekvédelmi probléma, esetszámot kellene produkálni. Könnyebb a családsegítőnek. A gyerek nekünk mondja el, hogy jobb lenne másképp élni.”

(50 éves, segítő központ vezető)

Vidékfejlesztés, fenntarthatóság, nemek közti egyenlőség

Interjúalanyaink tevékenysége, gondolkodása jól illusztrálja a „*gondolkozz globálisan, cselekedj lokálisan*” elvét.

A vidékfejlesztés a fenntarthatóság lokális szintű megvalósításának terepe, mint láthattuk szorosan kapcsolódik a különböző – állami, megyei, térségi és települési - szinteken végiggondolandó, végrehajtandó feladatokhoz.

„A vidékfejlesztésnek is csak akkor van értelme, ha a fenntarthatóságot is bele vesszük.”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

A fenntarthatósággal összefüggő problémák egyfelől átnyúlnak az országhatárokon, földrészeken, másfelől azonban mindennapjaink kihívásává válhatnak.

Az alábbi, a milleniumi célkitűzéseket felsoroló részletes, ám nem teljes részletezettségű táblázatban a globális célok helyi megvalósíthatóságával való összefüggéseire, a helyi szinten megvalósítható feladatokra világítunk rá.

³⁴ Dr. Szilágyi György (2007): Az ENSZ millenniumi célkitűzései és a statisztika, Statisztikai Szemle, 85. évf.5.

Ugyan ebben a célrendszerben a nemek közti egyenlőség megteremtése már önálló, részletes célként jelenik meg, valamennyi fenntarthatósági célkitűzés esetén releváns a nemi dimenzió, ahogy azt a kutatás során megkérdezett interjúalanyaink által elmondottak is megerősítik.

A táblázatban külön színnel (lilával) jelöltük azokat a célokat, amelyek a Pekingi cselekvési program stratégiai beavatkozási területei alapján már ismert nemek közti egyenlőtlenség enyhítését magukban foglalják, és jeleztük, melyek az adott stratégiai céllal közvetlenül összefüggő országos szintű szakpolitikák, illetve, hogy melyek – a teljesség igénye nélkül - azok a szempontok, melyeket a vidékfejlesztési programok kialakítása során figyelembe kell venni.

3.sz. táblázat – a fenntarthatóság megvalósításának beavatkozás szintjei és feladatai

A fejlesztési cél és tartalma	Érintett országos szintű szakpolitikák:	Vidékfejlesztés (szempontok, lehetőségek)
1.A szegénység valamennyi formájának felszámolása		
<p>A mélyszegénység felszámolása. Egyenlő jogok a nemek számára</p> <ul style="list-style-type: none"> - a gazdasági erőforrásokhoz, - infrastruktúrákhoz - a föld és más vagyon feletti tulajdon és használat jogához, - az örökléshez, - a természeti erőforrásokhoz, - az új technológiához és - pénzügyi szolgáltatásokhoz, a mikro-finanszírozáshoz való hozzáférésben. 	<p>oktatáspolitiká szociálpolitika, egészségpolitika, foglalkoztatáspolitiká, jogszabályalkotási, támogatáspolitiká, gazdaságösztönzés, pénzügypolitika, médiapolitika</p>	<p>jelzőrendszer, segítő – gazdasági, pénzügyi, jogi szolgáltatások, helyi kutatások, érzékenyítő programok, helyi együttműködések, közösségi szerepvállalás ösztönzése</p>
<p><i>„A statisztikai adatok torzítanak, a döntéseket, a valós tevékenységet a férfiak végzik. Nyertem, mint fiatal gazda pályázaton 10 millió forintot, de a bátyám, az unokatestvérem irányította a projektet. Engem, a nőt csak felhasználtak arra, hogy nyerjen a pályázat.”</i> (41 éves, nőjogi elköteleződésű agrárvállalkozó)</p> <hr/> <p><i>„A mezőgazdasági őstermelők férfiak”</i> (38 éves, bankár)</p> <hr/> <p><i>„Társadalmi felzárkózást segítő modellkísérleti programot dolgoztunk ki, a helyieknek...Az idetartozó családok életminősége javult.”</i> (66 éves, leghátrányosabb helyzetű besorolással rendelkező településen civil szervezet vezetője)</p> <hr/> <p><i>„A helyi szociális ellátórendszerrel jó a kapcsolat, a gondozási központtal is egyre szorosabb. Dolgozunk az Élelmiszerbankkal, a megyei cigány önkormányzat is pályázati partner, a nyugdíjasklub, a német kisebbségi önkormányzat adja a kisbuszt, én meg elmegyek vezetni a kisbuszt cserébe.”</i> (50 éves, segítő központ vezető)</p> <hr/> <p><i>Sokat jelent a gyerekház, jellemzően roma kisgyermekesek járnak. A gyerekházban játszanak, pszichológus, van drámapedagógus, szociális munkás, akik rákérdeznek, mire lenne szükség, és étkeztetnek is. Még 2010 előtt indult, költségvetési támogatási intézménnyé vált. Látszik az eredmény, bizalmi a viszony az oktatási intézményekben, a családsegítőben, a doktorral, a védőnővel, az óvodában is sokat jelent.</i> (56 éves, függetlenként többször újraválasztott kistéleplési polgármester)</p> <hr/> <p><i>„A hagyományőrzés nagyon fontos, minél kisebb korban kezdve, megváltoztatja az embert. A</i></p>		

<p><i>közösséghez tartozás is, a gyerekek családként élnek meg a közösséget. A hagyományőrző egyesületek, művészeti iskolák sok gyereket megmentenek. ... Problémás, részképeségzavaros gyerekeknek is segít, kinyílik a színpadon."</i></p> <p>(57 éves, táncpedagógus, művész, fiatalkorúak börtönében tanár)</p>		
<p>2. Az éhezés megszüntetése, az élelmezésbiztonság és a jobb táplálkozás megteremtése, valamint a fenntartható mezőgazdaság támogatása</p>		
<p>biztonságos, tápláló és elegendő élelmiszer mindenkinek, csecsemők, gyerekek, várandós és szoptatós nő</p>	<p>szociálpolitika, egészségpolitika, agrárpolitika</p>	<p>helyi szolgáltatások elérhetősége, programok, adományszervezés, szociális/környezeti jelzőrendszer</p>
<p>Élelmiszer kistermelők, különösen a nők... stb. jövedelmének megduplázása, beleértve a biztonságos és egyenlő hozzáférést a földhöz, egyéb termelő erőforrásokhoz és alapanyagokhoz, ismeretekhez, pénzügyi szolgáltatásokhoz, piacokhoz, értéknövelő lehetőségekhez, és nem mezőgazdasági munkalehetőségekhez</p>	<p>agrárpolitika, oktatáspolitikai, pénzügypolitika, foglalkoztatáspolitikai, kereskedelempolitika</p>	<p>tőkebevonás, együttműködések, ismeretterjesztés, közös fellépés</p>
<p>fenntartható élelmiszer-termelési rendszerek, innováció a mezőgazdaságban</p>	<p>agrárpolitika, kereskedelempolitika, oktatáspolitikai, külpolitika, pénzügy- és adópolitika</p>	<p>helyi tudásmegosztás, tőkebevonás, közös rendszerek felállítása</p>
<p><i>„A csicsókatermesztés innováció volt. Példát is kell mutatni az embereknek arra, hogy mindent meg lehet oldani. Elvittem a csicsókát egy feldolgozóüzembe, lisztet és chipset csinált az éj leple alatt a vállalkozó, aztán ment Svájcba, ment eladásra”</i></p> <p><i>„Parlagon heverő önkormányzati területeken kezdett el működni a termelőiskola...”</i></p> <p>(60 éves, újító terület- és vidékfejlesztő közgazdász)</p> <p><i>„A növénytermesztésben vannak úttörő nők.”</i></p> <p>(41 éves, nőjogi elköteleződésű agrárvállalkozó)</p>		
<p>3. Az egészséges élet biztosítása és a jóllét előmozdítása minden korosztály valamennyi tagjának</p>		
<p>anyai halálozás, csecsemőhalandóság, fertőző betegségek, környezeti szennyezés, vízminőség miatti megbetegedések, mentális jóllét, szerhasználat, balesetek, családtervezés</p>	<p>egészségpolitika, környezetpolitika, szociálpolitika, közlekedéspolitikai és fejlesztés, médiapolitika, ismeretterjesztés, oktatáspolitikai</p>	<p>ismeretterjesztő programok, többszintű helyi jelzőrendszer, segítő szolgáltatások</p>
<p>Kutatások, gyógyszer- és oltóanyagok előállítása és hozzáférés, járványügyi összefogás, egészségfinanszírozás</p>	<p>egészségpolitika, külpolitika, szociálpolitika</p>	<p>helyi szolgáltatáskínálat, finanszírozásszervezési együttműködés, információmegosztás</p>
<p><i>„A hátrányos helyzetű, szolgáltatáshiányos kistelepüléseken, tanyavilágban, az ott élők életfeltételek, szociális szolgáltatásokhoz, egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférést a falugondnokok segítik. Mi 5 megyében 202 település, 280 szolgáltatást fogunk össze.... Iskolába, óvodába szállítunk, védőnőt szállítunk, intézzük a gyógyszerbeszerzést, az ebéd-ételházhozzállítást. Hol mit. Egyik településen pl. vérvételt szervezett egy ápolónői háttérű tanyagondnok.”</i></p> <p>(66 éves, struktúra-fejlesztő)</p> <p><i>„Gyűjtést szerveztem a kórháznak, megmaradtak az orvosok a sebészetben, most májtranszplantáltaknak gyűjtök...”</i></p> <p>(57 éves, táncpedagógus, művész, fiatalkorúak börtönében tanár)</p>		

4. Az inkluzív, méltányos és minőségi oktatás biztosítása, valamint az élethosszig tartó tanulás lehetőségeinek elősegítése mindenki számára

<p>ingyenes alap és középfokú iskola lányok és fiúk számára, hozzáférhető egyetemi oktatás, felnőtteknek is átképzési lehetőségek és vállalkozási képzés, minden életkorban sérülékeny csoportoknak is, fenntartható életmód, emberi jogok, nemek közti egyenlőség, kulturális sokszínűség, erőszakmentesség, oktatás, tanárképzés</p>	<p>szociálpolitika, egészségpolitika, oktatáspolitikai, közlekedés, esélyteremtés, mentális és fizikai akadálymentesítés</p>	<p>elérés, mobilitás biztosítása, társadalmi mobilitást segítő programok, sérült gyermekeknek szóló programok, szülőtámogató kezdeményezések, helyi munkaerőpiaci igények és egyéb piaci igények felmérése, ennek megfelelő képzés, helyi gyakornoki programok, társadalmi elfogadást, sokszínűséget segítő közösségi programok</p>
--	--	---

„...most élményparaszt képzést szeretnénk lehozni, hogy megtanítsuk nekik a tanyák működőképesség feltételeit.”

(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)

„Számítógépes képzést szerveztem felnőtteknek, kézműves tábort gyerekeknek...”

(42 éves, településfejlesztő, civil szakmai vezető, vállalkozó)

„Az a munkánk, hogy minél több gyereknek legyen szakmája, jövője. Korábban tanítottunk szakmát, szociális ápoló, dajkaképzés, kertész, szociális asszisztens, digitális képzést biztosítottunk, 3 éve nem, elfogyott, akit lehetett tanítani, nem volt általános iskolai végzettségük, most ebben segítünk.”

(50 éves, segítő központ vezető)

„2017-18-ban egy női szabó képzésére 6 másik nőt vontam be..., mindenkinek köze lett a textiliparhoz, a kapcsolati háló működik.”

(45 éves, nőjogi aktivista vállalkozónő)

„...Az országból és mindenhonnan jönnek civil szervezetek, van nyári egyetem.”

(59 éves, országosan ismert szociális szövetkezet vezető, fenntarthatóság megvalósító)

„Az államilag elismert, országos beiskolázású szakképzőnek középiskolai/szakképző és felnőttképző lába is volt, évi 150-200 pályakezdő munkanélküli fiatalot képeztünk 2 évig, 40-52 fős tanárgárdával. 20 év a szakképzési centrumok létrejöttéig kellett zárunk, nem akartunk betagozódni az állami rendszerbe, sem tandíjassá nem akartunk válni.”

(69 éves, újító felnőttoktatási szakértő, struktúraépítő, összefogó civil vezető)

Most a feldolgozóüzemet szeretném fejleszteni, az étterem is sok terméket fel tud majd vásárolni, az egészséges élelmiszerek iránt nagy a kereslet. Egy térsztaüzemet is szeretnék, 3-4 fő dolgozhat, a környék településeit is el tudjuk látni. Az idősothton, amit most készítek elő, legalább egy tucat nőnek ad majd munkát.

(56 éves, függetlenül többször újraválasztott kistérségi polgármester)

5. A nemek egyenlőségének megvalósítása, minden nő és lány társadalmi szerepének megerősítése

<p>Reformok vállalása a gazdasági erőforrásokhoz, pénzügyi szolgáltatásokhoz, az örökléshez és a természeti erőforrásokhoz való egyenlő hozzáférés</p>	<p>minden szakpolitikában jogszabályalkotás, pénzügypolitika</p>	<p>minden szinten intézkedések, gyakorlatok, szemléletformálás, az info-kommunikációban rejlő lehetőségek tudatosítása, a megvalósulás előmozdítása, ellenőrzése,</p>
--	--	---

„A női programokba értékrendi, szemléleti keretet hoztam, háztartás, gyereknevelés, a helyi társadalomnak mire van szüksége, hogy a nők jobban vállalnak egyesületi tevékenységet. Az a célom, hogy közösségi vállalkozások jöjjenek létre.... Fontos, hogy a nők vállaljanak ilyen szerepet... én nem a hatalom oldaláról, hanem a közösségek oldaláról..., a közösségi tervezés oldaláról közelítem meg..

(59 éves, országosan ismert szociális szövetkezet vezető, fenntarthatóság megvalósító)

„3 női pályázati programot szerveztünk, a tanyavilág asszonyait képeztük. Tanyasegítőket, dajkákat, számítógépezést, autóvezetést tanulhattak, elhelyezés, beilleszkedés, párkapcsolat. A képzést és a munkagyakorlatot mi szerveztük, a falugondnok révén tudjuk, hogy ma is dolgoznak.”

(66 éves, struktúra-fejlesztő)

„Női vállalkozói reggeliket kezdtem szervezni, hívok előadókat. A Család és Karrierpontokon csinálom, van egy bázis, születnek együttműködések.”

(45 éves, nőjogi aktivista vállalkozónő)

„Női célcsoport több programban volt, újdonságokat is megvalósítottunk, pl. átvállaltuk a gyereket egy hétre, hogy elhelyezkedhessen, betanulhasson, gyógyulgasson, mikor, mire volt szükség... Most a megye női polgármestereit fogjuk össze, mert velük kellene valamit építeni. Sok polgármester lett nő, hitelességük miatt kerültek ilyen pozícióba, de sem vezetői, sem politikai tapasztalatok nem voltak. Támogató közeget kellene létrehozni számukra. Ez nem formális szerveződés, hanem kompetenciafejlesztő, mentálhigiénés program, hogy jobbak legyenek, és jobban bírják. Fontos a női empátia, sokkal jobb a nekem közti egyensúly, de a női vezetőknél gyakran férfias stílust vesznek fel.”

(69 éves, újító felnőttoktatási szakértő, struktúraépítő, összefogó civil vezető)

„Sokan próbálhatták ki magukat vállalkozóként a franchise-ban, hozzáultam ahhoz, hogy számukra jó dolog vállalkozónak lenni. Nekem meg hatalmas dolog megélni az empowerment-jüket. Egy franchise-partnerem elsírta magát, hogy mennyivel magabiztosabb, határozottabb lett...”

(56 éves franchise-tulajdonos)

6. A vízhez és szanitációhoz történő hozzáférés és a fenntartható vízgazdálkodás biztosítása mindenki számára

vízminőség, higiénés infrastruktúra a lányok és nők szempontjaira, érzékenységre tekintettel

környezetpolitika, támogatáspolitiká

helyi igények, sajátosságok, megvalósulás nyomkövetése

„ ... fő terület számomra a víz, az esővíz megfogása. Ezzel a gazdálkodási szinteken, lakossági szinteken is kell foglalkozni.”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

7. Megfizethető, megbízható, fenntartható és modern energiához való hozzáférés biztosítása mindenki számára

megfizethető és megújuló energiákhoz való hozzáférés

környezetpolitika, támogatáspolitiká

helyi lehetőségek feltárása, összefogások előmozdítása

„A lakossági ügyfelek többnyire energiahatékonysági projektek miatt jönnek... 0%-os hiteleket adtunk az energiahatékonysági beruházásokhoz a lakoságnak, alternatív energiafelhasználás kialakítására...5000 kérelem érkezett”

(46 éves, pénzügyi régióvezető)

8. Tartós, befogadó és fenntartható gazdasági növekedés, teljes és termelékeny foglalkoztatás és méltányos munka elősegítése mindenki számára

a növekedés fenntartása, kiegyenlítése, a legkevésbé fejlett országokban a legalább évi 7%-os GDP növekedés biztosítása, környezet és gazdasági növekedés szétválasztása

nemzetközi együttműködések, humániniciatívákban való részvétel, terület és településfejlesztési források a helyi gazdaságfejlesztés elehetőségeire építve,

helyi gazdaságfejlesztési program, helyi vállalkozás-ösztönzés, helyi és nemzetközi kooperációk,

méltányos munkahelyteremtés, vállalkozásösztönzés, pénzügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés nőknek és férfiaknak, sérülékeny csoportoknak is, fenntartható turizmus

pénzügypolitika, munkajogi szabályozás, gazdaság- és vállalkozásösztönzés, adópolitika

helyi kultúra, értékmentés, helyi programok, források, tőkebevonás

kényszermunka, emberkereskedelem felszámolása

igazságszolgáltatás, bűnüldözés

helyi akciók, hatósági fellépés, prevenció

„Van egy tanyahálózatunk, Tanyák a Körösök körül, 17 tanyagazdasággal hoztuk létre az én személyes indíttatásomra azoknak, akik mást is akarnak, mint gazdálkodni. 10 féle funkciót tudok mondani, hogy működik a tanya a XXI. században. Van a lakótanya, ahol csak saját maguknak gazdálkodnak. A szervezett használat lehet turizmus, lovastanya, vendéglátás, van úgy, hogy civilek csinálják, a Kemencés tanyán pl. közösségfejlesztést végeznek a szlovákoknak. Van falusi vendégasztal, szálláshely, van, ami klasszikusan berendezett 100 éves bútorokkal, és van modern is, lehet dézsafürdőzni... Vannak lakatlan tanyák is, multifunkciósak, ahol minden van. Hálózati összefogásban központi funkció, hogy eligazítanak a többiek felé, vagy, hogy képzéseket tartanak, hogyan érdemes, kell gazdálkodni, de van, hogy oktatási csoportokat is fogadnak, szemléletformáló programokat szerveznek. Békéscsabán pl. az egyik tanyáról a másikra mennek sétakocsival, életmód ismertető programra, vagy 30 km-es kerékpáros túrán viszik végig a vendégeket, közben kóstolni lehet a helyi termékeket. Az én célom, hogy mint a Balatonfelvidéken az Éltető Balatonfelvidékért Egyesület, összefogjuk a helyi termelőket, szolgáltatókat és szálláshelyeket, közös védjegy alá uniós minőségi védjegyet hoztak létre, szeretném, hogy legyen egy Körösök völgye védjegy. Kb 5 év múlva látom megvalósulni.”

(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)

„Közösen kellene ebben menni, térségi szinten együttműködni, hogy legyen munkamegosztás, kistermelőkkel a helyi termékpiacon helyi termékeket értékesítjük. Bácsalmás főterét több kúria öleli körül. A Siskovits kúriában a Látogatóközpont mutatja be a Trianon előtti életet, ez a helytörténeti kutatás az alapja. Sok kicsi szépséget tudunk bemutatni.”

(45 éves, térségi turisztikai menedzser)

„Helyieknek segítünk felismerni, hogy mijük van. Helyi értéktérkép, természeti környezet, történelmi értékek, itt mindenki önkéntes.”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

„Miről is szólnak a közösségi vállalkozások? Javítják a tagok életmódját a közösség által. Fontos lenne, ha nőne a közösségi vállalkozások támogatottsága az üzleti környezetből. Mi alacsonyabb áron kapjuk a meleg ételt, mint mások. Sok minden bizalmi alapon zajlik, ismerik a szükségleteinket. Ingyen kapunk szilvát, hogy tudjunk lekvárt főzni...”

(59 éves, országosan ismert szociális szövetkezet vezető, fenntarthatóság megvalósító)

9. Ellenállóképes infrastruktúra kiépítése, az inkluzív és fenntartható iparosítás támogatása és az innováció ösztönzése

fejlesztés, KKV-knak bekapcsolódás az értékláncokba, K+F ösztönzése, IT-hozzáférés	gazdaságpolitika, oktatáspolitikai, kereskedelempolitika	regionális stratégia támogatása, helyi innovációs oktatási programok, egyetemekkel való együttműködések ösztönzése
--	--	--

„Az online platformokon 1 héttel előre rendelhetők termékek, így az átadó napon jönnek a vásárlók, nem kell tömörülni a piacon”

(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)

10. Az országok közötti és az országokon belüli egyenlőtlenség csökkentése

a lakosság 40%-át jelentő alsó jövedelmi szegmens, sérülékeny csoportok felemelkedése. Diszkriminatív szabályok és gyakorlatok felszámolása. Migráció preventív kezelése célzott fejlesztési forrásokkal	pénzügyi, bér- és szociális védelmi politikák, diszkrimináció hatékony feltárása, szankciók	ismeretterjesztés, jogtudatosságot erősítő programok, helyi érdekképviselet szervezése, helyi programok, pályázatok
globális pénzügyi piacok és intézmények szabályozása és monitorizálása	külpolitika, pénzügypolitika, pénzügyi intézmények szabályozása	helyi szemléletformálás, helyiek mozgósítása az erőforrások igénybevétele érdekében, pénzügyi tudatosságot erősítő képzések.

11. A városok és egyéb emberi települések befogadóvá, biztonságossá, ellenállóképesé és fenntarthatóvá tétele

Lakhatás, integrált, fenntartható településtervezés, kulturális és természeti örökség védelme, élhető városok	gazdaságpolitika, lakáspolitika, környezetpolitika, szociálpolitika, műemlékvédelem stb.	helyi, közösségi kezdeményezések
tömegközlekedés fejlesztése nők és sérülékeny csoportok számára...	támogatáspolitika, környezetpolitika	helyi igényfelmérésen alapuló közösségi kezdeményezések, érdekérvényesítés
katasztrófavédelem, prevenció, kezelés	erőszakszervezetek edukációja	helyi kockázat-felmérések, lakossági felkészítő programok, menedzsment feltételeinek biztosítása

„A falugondnokok Duna-Tisza közi Egyesületének fő feladata a hátrányos helyzetű, szolgáltatáshiányos kistelepüléseken, a tanyavilágban javítsa az ott élők életfeltételeit, szolgáltatásokhoz való hozzáférését...202 településen 280 szolgáltatást biztosítunk... 1 gondnokra 400-800 ember jut, az a feladata, hogy tartsa a kapcsolatot mindenivel. Ha kell, iskolába, óvodába szállít, házhoz viszi a védőnőt, beszerzi a gyógyszereket, ebédet szállít, közösségi rendezvényt szervez, tanyaház működését segíti...”

(66 éves, struktúra-fejlesztő)

12. Fenntartható fogyasztási és termelési minták kialakítása

hulladékkezelés, károsanyag-kibocsátás csökkentése, újrahajsznositási programok, nagy szennyezők tevékenységének átláthatósága, felelősségvállalása,	szabályozás, támogatáspolitika, adópolitika	helyi, mezőgazdasági hulladékkezelő programok, mérések, hatósági fellépés
Tudatosság növelése, helyi kultúra és termékek előnyben részesítése	támogatáspolitika, kereskedelempolitika	életmód-tudatosságnövelés, helyi közösségfejlesztés, helyi gazdaság-ösztönzés

„Egyedül kezdtem, csináltam egy nagy komposztládát. Most 60-80 a komposztláda használók száma, fiatalok is, gyerekek is. Gyógynövényeim is vannak. Bárki bekapcsolódhat a magaságysba, kérdezték, aztán most hoznak paradicsomtövet az egyik, virágot a másik szomszédasszony, lépésről lépésre fejlődünk.

Ha lenne pénzem - alternatív energiába, komplex rendszerekbe fektetnék, hulladékhasznosításba, hasznos anyag kinyerésébe fektetnék. Helyhez szabott megoldásokat hoznék be, biogázzal foglalkoznék stb. A szövetkezetekben volt gyakorlat a vetőmagkísérlet, gépbemutatókat tartottak. Látványossá kellene tenni, hogy a fenntartható működés nem jár rosszabb gazdasági eredménnyel.”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

13.Sürgős lépések megtétele a klímaváltozás és hatásainak leküzdésére

ellenálló és alkalmazkodóképesség növelés, klíma mainstreaming, korai előrejelzés, humán és intézményi kapacitások, forrás-allokáció	médiapolitika, környezetpolitika, oktatás	ismeretterjesztés
hatékony tervezéshez és menedzsmenthez szükséges kapacitásokat bővítő mechanizmusok támogatása kiemelt figyelemmel a nőkre, a fiatalokra, a helyi és hátrányos helyzetű közösségekre	támogatáspolitika, oktatáspolitika	ismeretterjesztés, közösségi programok

„...komposztálunk, permakultúrás gazdálkodás helyi alapanyagokból, új biodiverzitást hozunk létre. A környéken lévő munkanélkülieknek alkalmi formában munkalehetőséget ad a közösségi kert.... Az üvegház is bontott ablakokból épült, minden bútor újrahajsznositott anyagokból készült, van rakéta tűzhely, minimális energia felhasználással, napelemes a kerti zuhanyzó.”

(59 éves, országosan ismert szociális szövetkezet vezető, fenntarthatóság megvalósító)

14. Az óceánok, a tengerek és a tengeri erőforrások megőrzése és fenntartható használata a fenntartható fejlődés érdekében		
szennyezés, halászat, beéptési korlátok, fenntartható turizmus nemzetközi jog	környezetpolitika, támogatáspolitikai	ismeretterjesztés
15. A szárazföldi ökoszisztémák védelme, helyreállítása és fenntartható használatának támogatása, a fenntartható erdőgazdálkodás, a sivatagosodás leküzdése, a talajdegradáció megállítása és visszafordítása, valamint a biológiai sokféleség csökkenésének megállítása		
édesvizek élőhelyeinek tisztasága, erdők regenerációja, bővítése, talaj degradálódás, sivatagosodás, flóra és fauna diverzitásának védelme, fenntartható megélhetés a helyi közösségeknek	környezetpolitika, támogatáspolitikai	ismeretterjesztés, tudásmegosztás, mérések
<p><i>„A kamarai múltamból adódóan nekem a fenntarthatósági kérdések közül a talaj-javítás a legfontosabb.”</i></p> <p>(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)</p> <p><i>„A mórահalmi bivalyrezervátumban a szikes talajú vizes területet sikerült rehabilitálni”</i></p> <p>(60 éves, újító terület- és vidékfejlesztő közgazdász)</p>		
16. Békés és befogadó társadalmak támogatása a fenntartható fejlődés érdekében, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés biztosítása mindenki számára, és a hatékony, elszámoltatható és mindenki számára nyitott intézmények kiépítése minden szinten		
erőszak csökkentése, gyermekek kizsákmányolásának, bántalmazásának megszüntetése, emberkereskedelem csökkentése. Jogállamiság, igazságszolgáltatáshoz való hozzáférése. Fegyverkereskedelem, szervezett bűnözés.	nemzetközi kapcsolatok, igazságszolgáltatás, bűnüldözés, képzés a szervek számára, lakossági tudatosságnövelés, médiapolitika	helyi jelzőrendszer, hatósági autonómia
Korrupció csökkentése, hatékony és elszámoltatható intézményrendszer, hatékony részvétel és képviselő, megkülönböztetésmentes szakpolitikák	átlátható közpolitikai döntéshozatal, minden szinten, hatékony fellépés	helyi jelzőrendszer, részvételt ösztönző kezdeményezések, szemléletformálás
<p><i>„Korábban a városstratégiai bizottságban rossz tapasztalataim voltak, emiatt nem akartam vállalni. Felkészületlenség volt, a problémamegbeszélés helyett politikai körökben zajlott a valós döntéshozatal. Időpocsékolásnak éreztem. Arcátlanságnak láttam, hogy pénzt vettek fel. A névleges demokráciának nem szeretek tettestársa lenni. Kiábrándító a helyi politika. Tavaly a választókerületi képviselők létrehozhattak helyi szakértői csoportot, ez benne van az SZMSZ-ben. A kiüresedett bizottságosdni helyett talán ez esély a demokratikus működésre, de ebbe már nem jelentkeztem be, mert nem hiszek a megközelítésben. Pofavizitre, okoskodó estekre nem szívesen megyek.”</i></p> <p>(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)</p> <p><i>„politikai kérdés, hogy hol dolgozhatunk...”</i></p> <p>(43 éves pályázatiíró)</p> <p><i>„Mindenféle politikai környezet jó lehet, ha elmondhatjuk a véleményünket, megfogalmazhatunk kéréseket megtorlás nélkül.”</i></p> <p>(66 éves, struktúra-fejlesztő)</p> <p><i>„...a politikai kockázat a napi működést nem befolyásolja, de a megbízások szempontjából van csatározás”</i></p> <p>(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)</p> <p><i>„A korrupció jelen van az életünkben, nagyon sok munkát nem kapunk meg, mert nem vállaltuk fel. Nem mindegy, hogy hogy áll ehhez hozzá az ember.”</i></p> <p>(69 éves, újító felnőttoktatási szakértő, struktúraépítő, összefogó civil vezető)</p>		

„0%-os hitelek kapcsán vannak visszaélők, ügyeskedők, ezt szívatból érzem. Akartak korrumpálni. Azonnal le kellett reagálni. Az illető azt mondta, hogy máshol sikerrel járt hasonló helyzetben. Szeretek nyugodtan aludni, tiszta lelkiismerettel.”

(46 éves, pénzügyi régióvezető)

17. A végrehajtás eszközeinek erősítése és a globális partnerség újjáélesztése a fenntartható fejlődés érdekében

<p>forrásmobilizáció, fejlődőknek való pénzügyi, tudományos, technológiai segítség, diszkriminációmentes, multilaterális kereskedelmi rendszer, globális koordináció a szakpolitikák koherenciája érdekében. Partnerségépítés minden szintéren, Monitoring és elszámoltathatóság, adatgyűjtés</p>	<p>szakpolitikák átláthatósága, koherenciája</p>	<p>helyi együttműködések, közösség, elköteleződés, erősítő intézkedések és mechanizmusok</p>
---	--	--

A megvalósítás felelősei

A fenntarthatóság és a társadalmi jóllét megvalósításának alapja, az emberi szükségletek kielégíthetősége, s az emberi méltóság megélésének lehetősége mindig egy adott társadalom keretei, feltételrendszerei között valósul meg, tehát alapvetően, mint arra már a korábbiakban utaltunk, hatalmi kérdés – a maszkulin értékrend alapján kiválasztódó vezetők döntési jogköre.

Az erő, a harc, a verseny, a dominancia, az elnyomás, a manipuláció értékrendjének megfelelni képes, annak eszközeit hatékonyan alkalmazva pozícióba jutott és azt megtartani képes politikai és gazdasági döntéshozók azok, akik elegendő erőforrással rendelkeznek ahhoz, hogy a fennálló problémákat kezeljék, a fenntarthatóságot előmozdítsák, a krízishelyzeteket, károkat, következményeket elhárítsák, és a továbbiak bekövetkezését megelőzzék.

Ahogy globálisan, úgy regionális, nemzeti és helyi szinten is a mindenkori döntéshozókon múlik, milyen mértékig, milyen területeken vállalják fel a környezeti, gazdasági és társadalmi kérdések kezeléséhez szükséges feminin értékrenden alapuló célok kitűzését és megvalósítását, vagy inkább saját hatalmi státuszuk megőrzésén munkálkodnak, esetleg a hatalom megóvása érdekében látszatevékenységeket végeznek. Tényleges szándékaikat cselekedeteik mutatják, hiszen ők azok, akiknek lehetősége van arra, hogy a helyzeteket értékeljék, a kívánatos jövőképet felfessék, annak a valósággal összeillesztését elgondolják és kommunikálják. Árulkodó az,

- foglalkoznak-e egyáltalán a jelen kihívásaival a természeti, illetve ember okozta tevékenységek által előidézett veszélyekkel, kockázatokkal, a társadalmak, társadalmi vagy etnikai csoportok közti konfliktusokkal, problémákkal, és mindezek közül melyekkel;
- hogy ki(k)nek milyen szerepet szánnak ebben a jövőképben annak meghatározásától az odavezető út kijelöléséig;
- biztosítják-e a hátrányokat elszenvedő érintettek és közösségek számára a megfelelő eszközöket és információkat helyzetük javítására;

- lehetőséget adnak-e, kinek és milyen feltételekkel a kontroll gyakorlására, a visszacsatolásra, korrekciós mechanizmusok kialakítására.

Nyilvánvaló, hogy **azoknak a társadalmi csoportoknak, így a nőknek is, amelyeknek nincs érdemi beleszólása a döntéshozatali folyamatokba, az erőforrások elosztásába, kevesebb lehetőségük van szempontjaik érvényesítésére**, s mivel azokat a döntéshozók rendszerint szándékosan vagy ismerethiányuk folytán figyelmen kívül hagyják, minél marginálisabb helyzetben van egy csoport, annál fokozottabb a különféle kockázatoknak, veszélyeknek, károknak és válságoknak való kitettsége³⁵.

A tartós vagy átmeneti krízishelyzetek – környezeti, gazdasági, egészségügyi válságok, elhúzódó lokális konfliktusok, a jövőkép hiánya - nemcsak a jelenben veszélyeztetik a hátrányos helyzetű csoportok szükségleteinek kielégítését, de hosszú távon is szűkítik vagy megszüntetik a munkavégzési, tanulási lehetőségeket, a közösségekbe való bekapcsolódást. Így a döntésekbe történő bevonódás és az érdekérvényesítés hiánya tovább mélyíti a társadalmi egyenlőtlenségeket.

?

1. *Magyarországon melyek azok a társadalmi csoportok, etnikumok, amelyeknek nincs, vagy kevés lehetősége nyílik emberi (fizikai, biztonsági, szociális, elismeréssel és az önmegvalósítással összefüggő) szükségletei teljességének kielégíthetéseire, illetve amelyeknek emberi jogai³⁶ korlátozottan tudnak érvényesülni?*
2. *Ön személy szerint mit tesz/tehetne/készül tenni a fenntarthatóság előmozdítása érdekében?*
3. *Milyen fenntarthatóságot szolgáló állami vagy vállalati társadalmi felelősségvállalási programokat ismer?*

Kihívások a Covid-19 járvány tükrében

Az emberiséget felkészületlenül érő Covid-19 világjárvány számos, a fenntarthatósággal szorosan összefüggő kérdéskörre rávilágított. Globálisan megmutatta az emberiség összekapcsoltságát, egymástól való függését, az együttműködés szükségességét, és hogy a környezetpusztító tevékenysége nélkül a Föld képes megújulni.

Másfelől az izoláció a társadalmakon belül és azok között rámutatott a hatalmon lévők értékrendjére, tényleges motivációjára.

Szembeötlővé váltak a legmélyebb problémák (pl. az egészségügy állapota), ugyanakkor általánossá vált a sokáig megkérdőjelezett távmunka, tudatosabbakká váltunk a legalapvetőbb emberi szükségleteket, emberi kapcsolódásaink fontosságát illetően, nyilvánvaló vált a nőkre háruló otthoni munkamegosztás egyenlőtlensége és ugyanakkor kiegyenlíthetősége, a nők helytállása és kreativitása a krízishelyzetekben, a feminin értékek – a szolidaritás, együttműködés, a gondoskodás - előtérbe kerülésének szükségessége.

„A COVID alatt a tanyagondnokok vitték házhoz a leckét.”

³⁵ UNISDR, UNDP and IUCN, Making Disaster Risk Reduction Gender-Sensitive: Policy and Practical Guidelines, 2009, <http://www.unisdr.org/we/inform/publications/9922>

³⁶ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, <https://www.ajbh.hu/-/70-eves-az-ENSZ-emberi-jogok-egyetemes-nyilatkozata?inheritRedirect=true>

(66 éves, struktúra-fejlesztő)

„A kertben tartottunk programokat a COVID alatt, a távoktatásban tanulóknak péntekenként a teraszon foglalkozást. Szerveztük, hogy egy rossz gépe, okostelefonja mindenkinek legyen otthon, mi is szereztünk párat.”

(50 éves, segítő központ vezető)

„A karantén alatt több energiát igényelt a munkavégzés, az otthoni infrastruktúra működtetése. De bizalomerősítő ez az időszak, mindenki odateszi magát.”

(43 éves társas vállalkozó)

„Férjem vállalkozását alárendeltük a COVID-nak a gyerekek miatt.”

(46 éves, pénzügyi régióvezető)

„Nehéz volt a COVID alatt vinni az otthoni rendszert, váltva voltunk home officeban”

(38 éves, bankár)

A különböző államok és nemzetközi szervezetek eltérő válaszreakciói, sok esetben tehetetlensége egyértelműen jelzik, hogy a fennálló hatalmi struktúrák a társadalmak tagjainak öngondoskodásra való képessége és társadalmi szolidaritásra való hajlandósága nélkül képtelenek a járványt visszaszorítani, gazdasági következményeit kezelni.

„Online tartottam ingyenes edzést a munkahelyem tárgyalójából.”

(44 éves, edző, közösségépítő)

A vállalkozónői zárt FB-csoportunkban minden nap van valamilyen program, nagyon megnőtt a közösség iránti igény a COVID alatt.

(56 éves franchise-tulajdonos)

„A szemléletformálás háttérbe szorult a járványhelyzet miatt, az iskolai programok elmaradtak. Az első hullámban indítottuk a termelő, bevásárló közösséget. PR-ral, marketinggel, szakmai kommunikációval segítünk.... A termelőink nagy része életben maradt.”

(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)

„ A COVID kapcsán könnyített forgóeszközfinanszírozást biztosítottunk.... meg kell szerveznem, hogy ez eljusson a fiókokból a vállalkozásokig... A munkatársakat külső pszichológusokkal támogatja a bank.”

(46 éves, pénzügyi régióvezető)

„A COVID-dal kapcsolatos hitelekhez, hitelmoratóriumhoz kevesen nyúltak – óvatosságból. A vállalkozások közül sokakat nem is érintett, azok, akik megroggyantak, kevésbé jutottak lehetőséghez.”

(58 éves, kamarai szakképzési szakértő)

„...Nagyon nagy fájdalom, tavaly 5 hónapunk volt rendezvény, külső kitelepülés nélkül, 7 hónapot szedálva, csak a kiszállításokkal, veszteségekkel húztunk le. 17 családot tartok el. A sajátomból rengeteg pénzt kellett adnom, elküldeni nem lehet, mert bértámogatást vettem fel tavaly nyáron 6+3 hónapos továbbfoglalkoztatásra, 13 főre 8 órás bejelentettséggel. De emellett az órabérlőket

is kifizetem. A szakácsok viszik az éttermet, a felszolgálók átminősültek futárrá, ők eddig pénzüknél voltak. Az első hullámban családként működünk, de most, a másodikban már el is várják tőlem, türelmetlenek. A kávézó a színházteremben van, elsőként zártak be. Ott is fizetem a két embert, kezdenek elfáradni, kétségbeesni. Most jutottam el a COVID miatt odáig, a tartalékok kifogytak... Meginogtam.”

(47 éves, étteremtulajdonos)

A nők szerepe és lehetőségei a fenntarthatóság és a társadalmi jóllét megteremtésében

A fenntarthatóság és feminin értékrend

A környezeti, gazdasági és társadalmi fenntarthatóság és a társadalmi igazságosság kérdései – amint azt a Milleniumi célkitűzések is tükrözik - szorosan összefüggenek a nemek közti, valamennyi társadalmi szinten és szintéren, a világ minden országában jelen lévő egyenlőtlenségekkel.

A fenntarthatóság tényleges megvalósítása globális összefogást igényel, mely ütközik a jelen hatalmi struktúráinak érdekeivel. A jelen társadalmi, eltérő kultúrkörei egy kérdésben mindenképpen hasonlatosak – a nemek közti hierarchia tényleges megszüntetésének elodázásában.

Mivel minden kultúrkörre, minden szintéren érdeke a hatalmi központoknak az elkülönültség fenntartása, a békés egymás mellett élés, együttműködés megteremtése azokon múlik, akik őket hatalommal ruházzák fel – mindannyiunkon.

A holland Hofstede³⁷ nevezetes nemzeti kultúra modellje szerint a társadalmak kultúrájának jellegét 6 dimenzió írja le: a hatalmi távolságtartás, az individualizmus, illetve kollektívizmus, a bizonytalanságkerülés erőssége, és a rövid vagy hosszútávú orientáció, az engedékenységi és korlátozás mellett a maszkulinitás és femininitás dimenzióiban írható le. Értelmezése szerint a nemi szerepekhez kötött magatartás éles elhatárolódása a maszkulin társadalmak sajátja, a feminin társadalmakban nagyobb az átjárás a viselkedési formákat illetően.

Álláspontunk szerint ugyanakkor a nemi szerepekhez kötött *magatartás helyett* a nemek hierarchiájának megkérdőjelezése, a *maszkulinitás és femininitás értékrendjének* egyensúlytalansága, a nők alárendelt szerepe nyomja rá a bélyegét minden nemzeti kultúrára.

A maszkulinitás/femininitás befolyásolja a hatalmi távolságot (a társadalom tagjainak hatalomtól való távolsága, az ahhoz való viszonyulás), hiszen

- a maszkulinitás erősödése a hegemon hatalmi törekvések erősödésével jár. A hatalom birtokosainak célja a hatalom biztosítása, kiterjesztése, koncentrációja. Ezt pedig az ezt szolgáló eszköztárral – az erőszakkal és manipulációval (fenyegetés, megvonás, a kollaboráció jutalmazása, a szembeszegülők büntetése, az információk megvonása, izoláció) valósítja meg.

³⁷ <https://hi.hofstede-insights.com/national-culture>

„80 éven át volt itt egy legendás csodálatos zenész szórakozóhely, ennek a hagyományait szerettem volna feléleszteni. Fényképeket, képeslapokat használtam, rengeteg munka volt a megnyitásig, amikor is az akkori városvezetés 3 hónapra bezáratta. Azt kérték tőlem, hogy legyen polgármester-palacsinta, és hogy az önkormányzat vendégei prioritást élvezzenek és kedvezményeket kapjanak. Mondvacsinált indokkal záratták be, fűvet akartak az asztalok alá, amit persze az ÁNTSZ hülyeségnek tartott. Egy újságíróhoz kellett fordulnom...”

(47 éves, étteremtulajdonos)

- a feminitás erősödése a demokratikus mechanizmusokat erősíti – a hatalom megosztásával, a kontroll és átláthatóság biztosításával jár.

„A kölcsönösség, az egyenrangúság lassú munka. Szociális szövetkezetként alakultunk, 2018-tól lettünk sima szövetkezet, saját tulajdonú képzési központot üzemeltetünk, kávézót, egy 16 fős szálláshelyet üzemeltetünk alkalmi munkalehetőséget adva a környéken lakó munkanélkülieknek. Nyári egyetemet, táborokat szervezünk, permakultúrát oktatunk, új biodiverzitást alakítunk ki. Az országból mindenhonnan jönnek civilek. 12 magánszemély a tulajdonos, a többség 1998 óta. Valódi demokratikus döntéshozatal van, tudástranzfere nemzetközi szinten is biztosítunk civileknek.”

(59 éves, országosan ismert szociális szövetkezet vezető, fenntarthatóság megvalósító)

Az individuális és kollektív dimenzió az együttműködés, a szolidaritás mértékét írja le.

- erős maszkulinitásban a hatalomnak érdeke az aktorok egymástól való elszigetelése. A nők egymástól való elkülönülését az atomizált családi hierarchia biztosítja, a család, a nemzet elsődleges, védendő zárt egység.

„A felmenőim katonatisztek voltak, ha ők is harcoltak a hazáért, nekem is vannak kötelességeim... Polgármester-feleségként is van befolyásom, tiszteletet kapok. De én úgy érzem, hogy a magam nevében is szeretnék letenni valamit az asztalra.”

(45 éves, térségi turisztikai menedzser)

- a feminin jellegű nő társadalmakban a közösségek, az összefogás és együttműködés szerepe.

„Barátokkal dolgozom, régi kollegákkal, gimnazista osztálytársakkal. Ők az első szóra mellém állnak, igazi összefogó vagyok. Nagyon büszke vagyok az artroszkópos gépünkre, apró fillérekből kezdtünk gyűjtögetni, urnákat helyeztünk ki adománynak a városban...”

(57 éves, táncpedagógus, művész, fiatalkorúak börtönében tanár)

A bizonytalanság kerülése

- a maszkulinitásban a rend biztosításában, a védelem megerősítésében nyilvánul meg

„A megyei kamarában... a sikereim mögött ott voltak a többiek. Aztán minden megyére rá akartak kényszeríteni egy addig központosított feladatot, amire én azt mondtam, hogy a kétdiplomás agrármérnökeim nem fognak tyúkólokot nézegetni... A többi megyei vezető – mind férfi - beadta a derekát... Végül be tudtam bizonyítani a gyengébb kiállású férfiakkal, hogy nem kell mindig alávetődni, félni a retorzióktól.

Az fél, akinek vaj van a fején...

Akkor jöttem el, amikor végleg megszűntették a megyék önállóságát.”

(64 éves, civil keretek közt vállalkozóként működő vidékfejlesztési szakember)

- feminin viszonyok között a proaktivitásban és tanulásban, a felkészülésben, tervezésben, körütekintésben, a tapasztalatok feldolgozásában.

„Mindig alternatívákat keresek, ha valami összeomlik, jön egy sokkal jobb. A tapasztalati tanulásban hiszek. Igyekszem kiszámíthatóbb rendszereket, előre tervezhető rendszereket kialakítani, hogy aztán legyen lehetőség alkalmazkodni.”

A rövid és hosszú távú orientáció

- maskulin közegben a gyorsaságban, a lerohanásban, az azonnali learatásban, profitszerzésben,

„A konkurens buszos cég feljelentett bennünket egy megbízónál, hogy alvállalkozókat foglalkoztatunk, el akarták happolni a megrendelésünket. Elmentünk a rapportra, ahol aztán végül a vesztes pozícióból sikert arattunk - a svéd cég egy új üzletággal bízott meg minket...”

(52 éves, családi vállalkozás kisebbségi tulajdonosa)

- a feminin jelleg a jelen és a jövő biztonságának megteremtésében nyilvánul meg.

„A jövő generáció oktatására megvan és meglesz az igény, a közösségek szerepe is erősödni fog, a sport, a művelődés az a terület, ahol van lehetőség a közös fellépésre, klubokra, képzésekre is megvan a fogadókészség. A társak fejlesztése fontos terület számomra, a vállalkozók egy bizonyos szint felé való eljutása, szaktudása hozza meg az én sikeremet is. Lesz szükség bőven a kompetenciafejlesztésre a vezetésben...”

(56 éves franchise-tulajdonos)

Az engedékenység és kontroll dimenziójában

- a maskulin közeg korlátozó kultúrát

„Korábban mi csináltuk a képzéseket, továbbképzéseket, ez fontos bevételi forrás volt, most az állam csinálja, a közösség elveszett, most veszélybe került a falugondnoki alapképzés, a megyei önkormányzatok szervezik majd.”

(66 éves, struktúra-fejlesztő)

- a feminin pedig megengedő kultúrát jelöl.

„A néptánc miatt kerültem be a köztudatba, minden családból tanítottam valakit, rengeteg család problémájával kerültem kapcsolatba. Idősek otthonában foglalkozást vezettem, kézműves foglalkozást, táncoltattam is őket itt a nevelős fiúk segítségével, álarcot, hímestojást, adventi koszorút csináltunk nekik, minden hétre megvolt a feladat. Most húsvétra gyűjtünk 5 családnak, akik elveszítették a munkájukat. Karácsonykor plusszállatkat szórtam kisgyerekeknek, titkos ajándékokat...”

(57 éves, táncpedagógus, művész, fiatalkorúak börtönében tanár)

A fentiekkel szorosan összefüggenek a társadalmi, gazdasági vagy környezeti fenntarthatóság kérdései. A hosszú távú orientáció, a proaktív cselekvés, a demokratikus mechanizmusok, az együttműködés és szolidaritás, azokban a társadalmakban érvényesülnek politikai prioritásként, amelyekben a feminin értékrend (a tolerancia, a gondoskodás, a megengedés, az életminőség, a jövő biztonsága stb.) jelentős szerephez jut.

Ezek azok az országok, ahol a nemek egyenlősége megteremtése iránti elköteleződés a kultúra részévé vált a változás iránti politikai elköteleződésnek köszönhetően.

Magyarország, mely a kultúrák határvonalán található – hofstede mérése szerint³⁸ -, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy döntően maskulin társadalom.

- a hatalmi távolság szempontjából rugalmasak vagyunk (46/100), a hierarchiát csak akkor tűrjük el, ha érdekünk úgy kívánja, a kommunikációnk közvetlen.
- kimagaslóan individualista társadalom, az egyén csak önmagáért és családtagjaiért érez és vállal felelősséget (80/100).

³⁸ <https://www.hofstede-insights.com/country/hungary/>

- a legmagasabb értéket a maszkulinitás dimenziójában értük el (88/100), az elismert magatartás a versengés, győzelem, a „csak részt venni” a kudarccal egyenértékű.
- a bizonytalanság kerülése terén ugyancsak kimagasló teljesítményt nyújtunk, alacsony a bizalom szintje, a másságot fenyegetésként éljük meg, ami a merev szabályok, a rend és a megfelelés iránti igényt erősíti, fékezi a kreativitásunkat (82/100).
- a jövőhöz való viszonyulás, a lehetőségek felmérése tekintetében inkább pragmatikusak vagyunk (58/100), képesek a változásra, a körülményekhez alkalmazkodunk.
- ugyanakkor rendkívül erős nyomot hagy rajtunk a korlátozásra épülő szocializáció (31/100 pont), amelynek következtében cinikusak, pesszimisták, vágyainkkal kapcsolatban lemondóak, egymással és önmagunkkal kevésbé megengedők vagyunk.

Az ellentmondások – a szabadságszeretet, függetlenség iránti vágy, a pragmatizmus és a korlátozásra való erős hajlam, a rend iránti félelemből és bizalmatlanságból fakadó igény és pesszimizmus – jelzik, hogy a feminin értékrend előtérbe helyezésével, különösen a nők hatalmi pozícióhoz való közelebb kerülése, a közösségiség erősítése, a bizalom erősítése, a hosszabb távú gondolkodás által élhetőbb társadalmat teremthetünk.

Nők és értékrend

Az, hogy a maszkulinitás és a feminitás mennyire hatja át korunk társadalmait, szervezeteit, hogy merre billen el a két pólus közötti tengely a következő évtizedekben, alapvető jelentőségű a világ sorsának, de hazánk jövőjének alakulásában is.

Az tény, hogy a nemzetközi fejlesztési szervezetekben, társadalmi felelősségvállalásban élen járó vállalatoknál, a társadalmi vállalkozásoknál és a civil szervezetekben sokkal több a meghatározó szerepet betöltő női vezető, mint az üzleti szektorban vagy akár a politikában, jelzi

- a nők nagyobb elkötelezettségét a feminin értékrend érvényesülése, az együttműködés, a gondoskodás, az esélyegyenlőség, a szolidaritás, a fenntarthatóság kérdései iránt, illetve
- azt, hogy mennyire fontos a nők vezetővé válása során az értékrenddel kapcsolatos tudatosság.

A feminin értékekkel inkább azonosuló nők nem meglepő módon felülreprezentáltak a gondoskodó tevékenységekben, világszerte jelentős számban képviseltetik magukat a hátrányos helyzetű csoportok számára nyújtott segítő szolgáltatásokban, a környezetvédelmi mozgalmakban, de a jótékonyággal azonosított civil szektor munkatársai között is. Míg a szektorban dolgozók 75%-a nő³⁹, az első számú vezetők között azonban kisebbségben vannak. Egy, az Egyesült Államokban készült felmérés szerint - bár messze több, mint bármely más szektorban - a civil szervezeteknél is alig 45% a női vezetők aránya. A valódi hatásgyakorlásra képes szervezeteknél, melyeknek büdzséje meghaladja az évi 25 millió dollárt, a női döntéshozók részaránya már csupán 21%, ami jelzi, hogy a feminin

³⁹ Global Leadership Bulletin, <http://www.standardizations.org/bulletin/?p=841>

értékrend és az érdemi erőforrások feletti rendelkezést biztosító hatalmi pozíció kivívása, összeegyeztethetősége komoly kihívást jelent mind a szervezet, mind az egyén számára.

A nemzeti kultúrákat és az EU-ban tevékenykedő non-profit és for-profit szervezetek női vezetőit a vizsgáló kutatás szerint egy adott ország maskulin vagy feminin jellege nem a női vezetők számában, sokkal inkább a feminin értékeket hordozó tevékenységeket megvalósító civil szervezetek számában, társadalmi súlyában és támogatottságában nyilvánul meg⁴⁰.

Ezzel összefüggésben az sem meglepő, hogy az erőteljesen maskulin értékeket valló, hegemónitásra, hatalmuk növelésére törekvő megvalósító politikai vezetők negatívan viszonyulnak a független, önálló szakmai véleményt megfogalmazó civil szervezetekhez.

„Azt a kitettséget, amit egy alapítvány jelent, kevesen vállalják. Pártok, politika szerveződések mellett jönnek civilek.”

(69 éves, újító felnőttoktatási szakértő, struktúraépítő, összefogó civil vezető)

A feminin értékrend felvállalása

Bár a nők és férfiak társadalmi szerepei átalakuláson esnek át, a feminin értékek térnyerése csupán viszonylagos, elhanyagolható, különösen az olyan maskulin társadalmakban, mint pl. a magyar.

A nők a társadalmi és szervezeti hierarchiák alacsony szintjein vannak csak jelen, alacsony presztízsű területeken, kisebb szervezetekben, kisebb településeken, jellemzően nőket foglalkoztató szakmákban válnak vezetővé. A tényleges gazdasági súllyal rendelkező gazdasági vagy politikai pozíciók továbbra is elérhetetlenek számukra.

„133 településből 50-60 között van a női polgármesterek száma, egyértelműen a kistelepüléseken jellemző”

(56 éves, függetlenként több-

ször újraválasztott kistelepülési polgármester)

A maskulin társadalmakban, így Magyarországon is a feminin értékek képviselője kevésbé jellemzi a patriarchális struktúrákban működő, ahhoz igazodó női vezetőket. A többség számára megfelelő szerepmodellek, példák, előtanulmányok stb. hiánya miatt – interjúalanyaink közt is jellemzően - egyelőre saját vezetői identitásuk kialakítása, vezetői pozíciójuk kivívása és megtartása jelent kihívást.

„Vezetőként érték, van egy stabil hátterem. Nem csonka a család. Ez egy bázis. Korábban lámpalázás voltam, ha sokat kellett beszélni. Ami belülről jön, azt mindig mertem csinálni. Én mindig anyuka szerettem volna lenni. A nagyszülők múltjának meg kell felelni. Hagyom magam vezetni általuk. Vezetőként az emberi rész a legnehezebb. Amiben jó, abban adok kihívást, dicsérek, jutalmazok.”

(45 éves, térségi turisztikai menedzser)

„Én nehezen tudom otthagyni a kollegákat, hogy maguk csinálják a dolgokat. Meg kell tanulnom, mi a konfliktusok felvállalásának, a munkatársak kontrolljának jó aránya”

(42 éves társas vállalkozó)

⁴⁰ Claus, V.A.; Sandlin J.R.; Callahan J.: Running Head: Culture and Leadership: Women in Non-Profit and For Profit - Leadership Positions within the European Union (<https://www.ufhrd.co.uk/wordpress/wp-content/uploads/2012/11/UFHRD2012Diversity1.pdf>)

„A vezetővé válás nehéz volt, volt ugyan mentorom, mégis a magam kárán tanultam mindent. 2016 óta van, hogy nincs fluktuáció, azóta összeállt a csapat. Letettem az ostorcsatgotatást, meg kellett tanulnom, hogy le kell ülni, őszintén kell beszélgetni, lebontani a falakat tégláról téglára, bizalmat építeni. Jó sok fejtörést okozott.”

(38 éves, bankár)

„Nem vagyok következetes vezető. Vajszívű tudok lenni, hiányzik a felelősségre vonás sokszor. A cégben való szerepem a közéleti munkám miatt háttérbe szorul, és nem jó, hogy ezt látják a munkatársaim.”

(50 éves, családi vállalkozás 50%-s tulajdonosa, aktív civil szereplő)

A fennálló hatalmi struktúrák, a nemek közti egyenlőtlenségek fennmaradásához maguk a nők is hozzájárulnak szavazóként, munkavállalóként, fogyasztóként, vagy amikor elsiklanak az erőszak, a zaklatás és lekicsinylés fellett.

Napjainkban általánosan elfogadott tény, hogy az oktatásban, a szociális ágazatokban, az egészségügyben döntően nők által végzett gondoskodási tevékenységek, mint a munkahelyeken és közösségekben, a családokban éppen a nők gondoskodása, gondozási tevékenységei és önkéntes, láthatatlan, fizetetlen munkája nélkül minden társadalom összeomlana, ezért akár sokkal bátrabbak is lehetünk szempontjaink érvényesítésében.

A strukturális összefüggések felfedezése rámutat arra, hogy saját kereteink között mennyi mindent tehetünk a környezetért, mások boldogulásáért, jóllétéért.

„Nekem nagyon fontos, hogy tudjunk kapcsolódni, ezt csak így lehet, ha valamit teszek érte. Kicsit másokért is tenni, ne csak a sajátomért.”

(50 éves, családi vállalkozás 50%-s tulajdonosa, aktív civil szereplő)

„Nagyon fontos, hogy a köz javára tegyek, az erdei iskolában a fenntarthatóság, a természetvédelem részt kiélem. Szerencsés vagyok, és szeretném továbbadni, amit csak tudok, a rászorulóknak. Ők nem láttak jó példát, harmadik generációs munkanélküliek, nehezen megy a pénzbeosztás, jó lenne, ha meg lehetne őket tanítani.”

(46 éves, tanár, vendégház-tulajdonos, karitás- és egyházi közösségszervező)

„Személyes segítségre a Mastermind csoportokban van lehetőség, és bár sok tekintetben mások a céljaik, mindenkinek másra van szüksége, a közösség ereje nagyon fontos. A FB-csoportban azonnal kap segítő kezet, ez óriási erő.”

(56 éves franchise-tulajdonos)

„Támogatnám a női munkavállalók alkalmazását, anyasági költségek, terhek kompenzációja fontos lenne. A szabadságkiadás többgyermekes nők foglalkoztatása esetén hatalmas költség a cégnek. Csökkentett munkaidő, távmunka támogatása...” (kellene ahhoz, hogy a KKV-k is bátrabban foglalkoztassanak a biztonságos foglalkoztatási keretek közt nőket- a szerk.)

(43 éves társas vállalkozó)

A feminin értékrenden alapuló vezetésnek alapvető feltétele az érték-tudatosság, melynek alapja önmagunk és értékrendünk felvállalása, és egyfajta küldetéstudat a fenntarthatósággal összefüggő célok kitűzésében és a feminin értékeket megvalósító vezetés, munkáltatói gyakorlat alkalmazásában.

„A szakmám, a területfejlesztés identitás, mindig is komolyan vettem az esküt, amit az egyetemen tettem, hogy a megszerzett tudást a hazám javára fordítom.”

(42 éves, településfejlesztő, civil szakmai vezető, vállalkozó)

„Sosem mennyiségi növekedésben gondolkodunk elsősorban, minőségben szeretnénk fejlődni.”

(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)

„Minden tevékenységem eredője a tudásátadás, ez kvázi a misszióm. Gondolatok mellett tudok elköteleződni. A tanárságomból adódik. Én lehetőségeket mutatok a tájékozódásra, és a személyes szükségletekből indulok ki.”

(55 éves, értékesítő)

Miközben a feminin értékrend képviselője egy-két kivételtől eltekintve valamennyiüknél megjelenik, női csoportokat, közösségeket az interjúalanyok alig egytizede szervez, a női jogok érdekében történő közvetlen kiállást csak egyiküknél tapasztaltunk.

„Az áldozati szerepből való túlélővé válás hatalmas erőforrás...Belső tűz hajt, a küldetésemhez tartozik a saját létem javítása, más nőknek való segítség, a nők helyzetbe hozása...érzelmi hajtóerő – racionalitással megtámogatva”

(45 éves, nőjogi aktivista vállalkozónő)

Valamennyi interjúalanyunk tisztában van a nemek közti hierarchiával, egyenlőtlenségekkel. Ugyanakkor döntő többségük saját, személyes megküzdési stratégiája mentén, kizárólag egyéni szinten viszonyul a kérdéshez, legfeljebb a szűkebb környezetükben tapasztaltak alapján foglalnak állást.

Abban, hogy vezetőként, munkáltatóként mit is tehetnek nőtársaik helyzetének javításáért, alig egyharmaduk tudatos, és alig néhányan jutnak el a tettekig, a nők támogatásáig.

„Támogatnám a női munkavállalók alkalmazását, anyasági költségek, terhek kompenzációját fontos lenne. A szabadságkiadás többgyermekes nők foglalkoztatása esetén hatalmas költség a cégnek. Csökkentett munkaidő, távmunka támogatása...” (kellene ahhoz, hogy a KKV-k is bátrabban foglalkoztassanak a biztonságos foglalkoztatási keretek közt nőket- a szerk.)

(43 éves társas vállalkozó)

Néhányan, akik karrierjüknek, de legfőképpen saját jogon szerzett anyagi biztonságuknak köszönhetően nem ismerik a párkapcsolaton belüli kiszolgáltatottságot, az otthoni munkamegosztásban, a szabadidőben megmutatkozó nemek közti különbségeket - köszönhetően leginkább egy kevésbé kedvező státusú nő fizetett segítségének, ritkábban a nemek közti munkamegosztás sikeres kiegyenlítésének. A belsőleg magunkévá tett sztereotípiák rejtett hatása azonban, hogy ők maguk is kételkednek abban, hogy a szerepeken átlépve megfelelnek-e vajon a nőkkel szembeni elvárásoknak.

*„Ahhoz, hogy tudjam csinálni, kellett a férjem és háttérlogisztika. Tudják a gyerekek, hogy apát kell hívni napközben...
A női szereppel kapcsolatos kihívások, a nőiesség megőrzése problémát jelentett nekem, az, hogy a határozottságommal ne legyek ijesztő, meg hogy a barátnők mind otthon maradtak a gyerekekkel. Megyeztünk a férjemmel, hogy a saját utunkat kell megtalálnunk, meg hogy a gyümölcsöket kell nézni. Sok év volt, mire letisztult”*

(46 éves, pénzügyi régióvezető)

A többség nem, vagy csak igen óvatosan lép át a nemi szerepekkel kapcsolatos elvárásokon.

„Kétféle reakcióval találkozom, van nő, aki kinyitja a szemét, aztán visszacsukja, elfordul, elmarad, van, aki megemészt, náluk legalább ártalomcsökkentés van.”

(45 éves, nőjogi aktivista vállalkozónő)

A férfiakkhoz kötött státus kényelme, ún. „patriarchális alku”⁴¹ – a hierarchia által validált kedvező pozícióból - akár az egyenlőtlenségek tagadásában, a hagyományos szerepek kizárólagos létjogosultságának hirdetésében, áldozathibáztatásban stb. is megnyilvánulhat. Ezzel az egyébként Magyarországon és az erősen maszkulin társadalmakban általános jelenséggel ebben a formában az interjúalanyok egyikénél sem találkoztunk.

Többször az élet természetes részeként, „női sorsként” fogadják el a nemből fakadó korlátozottságot. Ahogy a mai nők általában, igazodnak – már amennyiben sikerül – a patriarchátus játékszabályaihoz, kereteihez, lehetőségeihez.

„A párom engedi, hogy legyen szabadidőm.”

(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)

„Mindig sikeresen alkalmazkodtam a kormányváltásokhoz, kitaláltam, hogy mit szeretne az éppen aktuális kormány...”

(65 éves, szakjogász)

„A kollegám sportember, férfi, a futóversenyt tartja fontosnak, hogy szponzorjuk, úgyhogy ez nálunk a társadalmi felelősségvállalás.”

(50 éves, társas vállalkozó)

Gyakori, hogy „jobb a békeség” alapon visszafogják hangjukat, véleményüket, törekvéseiket, félreteszik álmaikat, céljait, lemondanak az előrelépésről.

„A közösségi szerepeimben figyelek a véleménynyilvánításra, csak akkor szólok meg, ha kérdeznék.”

(44 éves, a helyi média vezetője, városmarketinges)

„A férjemnek nagyon való, nekem ez teher.”

(46 éves, tanár, vendégház-tulajdonos, karitás- és egyházi közösség-szervező)

Életük bizonyos szakaszaiban – pl. a gyermeknevelés hosszú évtizedei alatt – különösen erős a biztonságra törekvés, a társadalmi elvárásoknak való megfelelés, mely még mindig szorosan összefügg a családi állapottal.

Tudnunk kell azonban, hogy az elvárásoknak való megfelelés kényszere az, ami egymás versenytársaivá, ellenfeleivé teszi a nőket. Nemcsak a nőtársaikkal való szolidaritás, de az ún. feminin értékek is csak oly mértékben felvállalhatók, amennyire azt az adott társadalom, szintér merev vagy éppen rugalmasabb patriarchális keretei lehetővé teszik számukra.

Merthogy a feminin értékrend elfogadtatása szempontjából különösen nagy felelősség hárul az önálló struktúrákat, szervezeteket létrehozó, működtető nőkre.

„Tiszta a kommunikáció, hogy tudják, hogy mire megy a bevétel, én vezettem be ezt az átláthatóságot.”

(36 éves, doktori fokozattal rendelkező vidékfejlesztő, szervezetvezető)

Ők azok, akik saját maguk hitelesítik a feminin értékrend érvényességét, szervezeteikben, tevékenységeikben, közösségeikben képviselve azt.

⁴¹ Kandiyoti, Deniz (1988). Bargaining with Patriarchy. 2. Sage Publications, Inc. pp. 274–290. ISSN 0891-2432. class, caste, and ethnicity

„A személyes példám által hatok. A helyi szervezetekben aktív vagyok. A gyerekeimen látni, mondogatják, hogy anyukám kiáll más nőkért, hogy nálunk nincs férfimunka meg női munka. Ez a kör, amelyik ezt képviseli, Magyarországon nagyon kicsi. Lengetem ezt a mintát, a végpontokon van elmozdulás. A patriarchátus a férfiaknak sem jó.”

(45 éves, nőjogi aktivista vállalkozónő)

*„Nem elsősorban a karrier a fontos, együttműködések kell létrehozni.
Próbáljanak meg kiteljesedni.
A verseny a magányossághoz visz.”*

(55 éves, értékesítő)

„A feltételekhez nem kötött elfogadás miatt nemzedéki szakadékot sem érzek soha... Sok régi kollegám mondta, ő a bizalmamtól nőtt vezetővé, amit még kritikus helyzetekben is megkapott.”

(69 éves, újító felnőttoktatási szakértő, struktúraépítő, összefogó civil vezető)

A fenntarthatóság megteremtését biztosító értékhierarchiák újragondolásának kényszerítő körülményei felől vizsgálva tehát a nők szerepének elodázhatatlan felértékelődése törvényszerű. Ennek mielőbbi megértésével és támogatásával, a feminin értékrendet felvállaló vezetők térnyerésével lehetségessé válhat a paradigmaváltás, amely nélkül tovább romlanak az emberiség és a földi élet fennmaradásának kilátásai.

A feminin értékrend jelentősége

A feminin értékrend a fennálló hatalmi struktúrák ellenérdekeltsége, ellenállása, vagy akár csak tehetetlensége miatt csekély súllyal esnek latba a nagy horderejű döntések meghozatalánál.

Ugyanakkor ma, a Covid-19 világjárvány időszakában, amikor egyes női vezetők felmutathatták, hogy az empátia, az átláthatóság, az együttműködés, az információmegosztás, az élet megbecsülése, egymás támogatása felől közelítve a válságok megoldásához, jobb eredményeket lehet elérni azok kezelésében, sosem kínálkozott ilyen lehetőség a nők döntéshozatali szerepének megerősítésére.

A jelen egyik meghatározó kihívása az kellene, hogy legyen, hogy a fejlődés eredményeit az emberek minél szélesebb köre számára hozzáférhetővé lehessen tenni. Nyilvánvaló, hogy rövid távú profitszemlélettel nem oldhatók meg az éghajlatváltozás, a globális vagy helyi szinten felmerülő problémák, nem biztosítható a társadalom alapvető működőképességét szolgáló infrastruktúrák, szolgáltatások kialakítása és fenntartása, a kisebb és nagyobb közösségek működtetése sem.

Az egyének és közösségek jólléte a hosszú távon biztonságos természeti és társadalmi környezet létehez kötődik, feltétele az infrastruktúrákhoz, oktatáshoz, egészségügyhöz való hozzáférés, és az alapvető szükségletek minél szélesebb körű és magasabb minőségű, mindenki számára elérhető kielégítése. Mindez a világ társadalmainak többségében a döntéshozók számára nem bír elegendő jelentőséggel ahhoz, hogy a megtermelt jövedelmeket és rendelkezésre álló erőforrásokat a társadalmi igazságosság, az emberhez méltó élet megteremtésének szempontja, vagy a fenntarthatóság szempontjait figyelembe véve osszák el.

A feminin értékekhez, az élő környezetről és az emberről történő gondoskodáshoz való társadalmi viszonyulás alapvetően meghatározza a nők és az egész társadalom életminőségét, a társadalmi egyenlőtlenségek mértékét.

Láthatjuk, hogy azokat az országokat, ahol a gondoskodás kiterjesztését társadalmi beruházásnak tekintik, a válságok kevésbé rogyantják meg a gazdaságok teljesítőképességét.

Mindezek alapján azt állítjuk, hogy a fenntarthatósághoz kapcsolódó feminin értékek érvényesüléséhez elengedhetetlen a társadalmak és társadalmi struktúrák feminin jellegének erősítése, amelynek lehetőségét a nők jelentősen nagyobb arányú döntéshozatali részvétele és vállalkozási tevékenysége teremtheti meg, mégpedig a nőies értékeket támogató és megvalósító vállalkozási tevékenység és a nők közéleti szerepvállalásának egyidejű erősítése.

?

1. Milyen célokat, értékrendet közvetít a szervezet, milyen társadalmi hatást gyakorol a nők és férfiak életére, amelyben Ön dolgozik?

2. Milyen nők által vezetett szervezeteket ismer? Milyen sajátosságokat fedez fel ezeknél a szervezeteknél?

3. Amennyiben Ön vezető, vagy vezetővé kíván válni, fogalmazza meg személyes küldetését, értékrendjét, céljait és vesse össze a szervezetével, amelyekben ténykedik!

A nőbarát vállalkozói ökoszisztéma kialakítása

Amint láttuk, a fenntarthatóságot, a jelen és jövő generációinak biztonságát az értékrend elterjesztésével főtevékenységeikben foglalkozó szervezetek mellett elsősorban – korántsem kizárólag - a női vezetőktől, és a maszkulin értékrenden alapuló struktúrákhoz való alkalmazkodás helyett saját környezetükben a feminin értékrenddel azonosuló, azon alapuló működést megvalósító vállalkozó nőktől remélhetjük.

Ők azok, akik saját gazdasági függetlenségük megteremtését követően más nőket is erősíteni képesek, és amennyiben közösségi vagy politikai tevékenységeik által a közéleti térben is megjelennek – amint azt interjúalanyaink nagyobbik része is teszi –, jelentős hatást gyakorolhatnak a fenntarthatóságot megalapozó változásokra a vidék életminőségének fejlesztése által is.

A vállalkozó nőkről ugyanakkor keveset tudunk, alig állnak rendelkezésre adatok, felmérések, kutatások. Éppen ezért kevésbé ismert a vállalkozási tevékenység speciálisan női jellege, a női vállalkozókat fejlesztő, támogató programok elterjedtsége messze elmarad az ez iránti tényleges szükségletektől.

A nőkben rejlő potenciál kibontakoztatásához, felmutatásához a sikeres női vállalkozók önálló brand-építése, a szerepmodellek konferenciákon és a médiában való bemutatása

mellett egy nőbarát vállalkozói ökoszisztéma fejlesztési stratégia kidolgozására és megvalósítására van szükség, amelynek megvalósításához ajánlásainkban nyújtunk útmutatást az érintettek aktorok számára.

Mitől női a vállalkozás?

A női vállalkozás fogalmának meghatározása többszemponú lehet.

A statisztikai értelmű meghatározásnál **alapvető kritériuma, hogy a vállalkozás 51%-ban a nő tulajdonában álljon, és többségi tulajdonosként meghatározó szava legyen a stratégiai és operatív döntéshozatalban.**

Interjúalanyaink közül a főtevékenységként vállalkozást vezetőik közül ennek a kritériumnak 9-en feleltek meg a 16-ból. A többiek családi vagy társas vállalkozásban 50%-ban vagy annál alacsonyabb arányban tulajdonosok, tényleges befolyásuk a működésre a partnerrel való értékazonosság függvénye.

„A háttérmunkát csinálom, a dolgozók összetartása a feladatom.”

(50 éves, társas vállalkozó)

A férjem többet tesz bele, én csak a papírmunkát végzem...

A vendégház belőle indult ki, 2013-ban pályáztunk meg Leader -pályázatot, falusi szálláshelyet hoztunk létre, zömmel én csináltam azt, a személyzetet én menedzselgettem...

Most is adtunk be pályázatot, én könyvelek.

A "női részt" én csinálom, berendezés, vásárlás, takarítónő, a vendégfogadást én csinálom a bookingon.

Etikai szempontból? Van egy konkrét dolog, amire nem szeretnék kitérni, üzleti jellegű, a saját vállalkozásban. Nem tudom feloldani, a férjemmel kapcsolatos nézeteltérés. Vannak a férjemmel értékrendi különbségek. Én másképp csinálnám.

(45 éves, tanár, vendégház-tulajdonos, karitás- és egyházi közösség-szervező)

A női vállalkozás fogalma a gondoskodás közgazdaságtan értelmezése szerint

Kiadványunkban a női vállalkozások olyan fogalmi megközelítését alkalmaztuk az eddigiekben, mely a nők által vezetett üzleti, for-profit szervezetek mellett vállalkozásnak tekinti mindazokat a tevékenységeket, amelyeket nők irányítanak, és összefüggésbe hozhatók a fenntarthatósággal.

Tesszük ezt azért, mert meggyőződésünk, hogy a társadalmi hasznosság, az emberek életminőségének javítása kellene, hogy álljon minden tevékenység fókuszában.

Ezért mindazon kezdeményezések, melyek a nők energiáján, idején, tehetségén, irányító szerepén, felelősségvállalásán alapulnak, vállalkozási tevékenységnek tekinthetők, hiszen gazdasági vetületük van, és a bennük rejlő potenciál által közvetlenül a jelenben vagy a jövőben mások megélhetéséhez, jóllétéhez járulnak hozzá.

A kiadvány további részében szeretnénk ismereteket nyújtani a női vállalkozásokról, melyek tulajdonosainak a feminin értékrend mentén történő fejlesztése - megközelítésünk szerint - a fenntarthatóság megvalósításához szükséges paradigmaváltás alapfeltétele.

Női vállalkozások a nagyvilágban

Egyelőre a világon mindenütt általános jelenség, hogy hiányoznak megbízható konzisztens adatok a különböző országokban/országcsoportokban tevékenykedő női vállalkozások közötti hasonlóságok és különbségek elemzéséhez.

A nők vállalkozásainak individuális szinteken megfigyelhető sajátosságairól számos nemzetközi tanulmány született ugyan, a női vállalkozások globális helyzetét, vagy a vállalkozásfejlesztő programok hatásait bemutató összehasonlító nemzetközi kutatások alig készülnek.

Nemek közti egyenlőtlenségek a vállalkozások világában

A hátrányok jellege

A gazdaságban jelen lévő egyenlőtlenségek között a legnagyobb mértékű egyenlőtlenségek a vállalkozások világában figyelhetők meg:

- A nők szerte a világon kisebb arányban vállalkoznak.
- A nők vállalkozási tevékenysége gyakran kiegészítő jellegű tevékenység.

„A személyes korlát, hogy szétdarabolódik a tevékenységem, én inkább alkotnék...”

(45 éves, nőjogi aktivista vállalkozónő)

„Sok helyre hívnak, rendezvényeket szervezünk közösen az edzőteremmel, a szépségipari promóciós programokon, uszodában tartok életmód-tanácsadásokat, de a fő megélhetés a bérszámfejtés. Szerencsére a család és munkahely nagyon támogató”

(44 éves, edző, közösségépítő)

- A női vállalkozások többnyire nőies tevékenységekben jelennek meg (horizontális szegregáció).

„Nyitottam 5 éve egy boltot az USA-ban, egy kézműves online webshop-on, 2 millió boltot tömörít, 45-50 millió termék van a kínálatában. Az eladók 90%-a nő.”

- (45 éves, nőjogi aktivista vállalkozónő)

„A kalocsai és a matyó hímzés jellemzi az országot, ez a szenvedélyem... Korábban a nők otthon dolgoztak, ma nem ad megélhetést. Szerelemből végzett munka, nagyon alacsony az árás, a kézi varróknak 80-100 ft-os órájára van.”

(50 éves, családi vállalkozás 50%-s tulajdonosa, aktív civil szereplő)

- A nők vállalkozásai többnyire egyszemélyes vállalkozások (vertikális szegregáció).

„Egyedül akarok dolgozni, saját stílusomban, tempómban.”

(55 éves, értékesítő)

- A női vállalkozók hiányoznak a vállalkozások fejlesztését szolgáló döntéshozatalból, vállalkozói érdekképviseletből.

A KKV-kat célozzuk, a nagyobb cégek jobban tudják képviselni az igényeiket. Szerettem volna több női vállalkozást bevonni. Nincs képviselete a női vállalkozásoknak, a szakképzésben kevés női szakma jelenik meg, azok is olyanok, amikben nincs tanuló.

(58 éves, kamarai szakképzési szakértő)

- A nők vállalkozásból származó jövedelme alacsonyabb, mint a férfiak által tulajdonolt vállalkozások jövedelme.

Korábbi kutatásainkból tudjuk azt is, hogy a női vállalkozások tőkeellátottsága⁴² a férfiak által vezetett vállalkozásokhoz képest jóval alacsonyabb, már az indulásnál is:

- az alaptőke korlátozottabban áll rendelkezésükre a férfiakénál alacsonyabb keresetük folytán kisebb megtakarításokkal rendelkeznek,
- a családi megtakarítások, a bevétel vállalkozási célú felhasználásában a férfiakénál kevésbé döntenek önállóan,

„A vendégházban látnék lehetőséget, fel lehetne futtatni a téli időszakot, fejleszteni az udvari infrastruktúráját. Ez a saját, ebben van továbblépés, haladás, szívesen otthagynám az erdei iskolát, abba ölném az energiát, szívesen felmondanék az erdei iskolában, de a férjem nem akarja.”

(46 éves, tanár, vendégház-tulajdonos, karitás- és egyházi közösségszervező)

- illetve párkapcsolatokon belül a férfiak kevésbé támogatók a nők vállalkozási tevékenységével kapcsolatban, mint fordítva,

„A volt férjem nem gondolta, hogy én erre egyedül képes vagyok... szavakkal támogatta, tettekkel nem. Nem adta meg a tényleges tartozását...”

(47 éves, étteremtulajdonos)

- kisebb arányban vannak be befektetőket,
- alacsonyabb a kockázatvállalási hajlandóságuk, ezért kevésbé vesznek fel a vállalkozás indításához hitelt.

A női vállalkozások növekedése is alacsonyabb, mint a férfiak által vezetett vállalkozásoké, hasonló okokból:

- felhalmozott jövedelmüket sokkal inkább a családi étellel összefüggő célokra szánják,

„A fiúk felnőttek, mire anyagilag önálló lettem... Most többet keresek, mint a férjem. Most már egyenrangú a kapcsolat.”

(50 éves, segítő központ vezető)

„A legjobb befektetésem a 4 gyerek, jó úton vannak.”

(50 éves, családi vállalkozás 50%-s tulajdonosa, aktív civil szereplő)

- a vállalkozónők kevésbé növekedés-orientáltak, mivel **a nők elsődleges célja** - hosszabb távon feltétlenül - **a munka-család** egyensúly megteremtése,

„Amikor a férjem közéleti szereplő lett, a családi vállalkozás rámaradt. A budapesti üzletet, a kiállítási lábat én építettem fel, nyár közepére már karácsonyi forgalmat generáltunk, piacvezetők lettünk. Aztán a politikai fiaskó után hátrébb léptem, most a férjem viszi a vállalkozást...”

(50 éves, családi vállalkozás 50%-s tulajdonosa, aktív civil szereplő)

- a női vállalkozók kevésbé törekednek munkatársak bevonására, mivel kevésbé törekszenek a vezetővé válásra, a munkáltatói feladatokkal járó többletterhek vállalására.

⁴² [A-NŐ-HA-VÁLLALKOZIK.pdf \(jol-let.com\)](#)

Nemzetközi kitekintés

A női vállalkozások aránya azokban az országokban a legmagasabb, amelyekben a vállalkozási tevékenység célja a túléléshez szükséges jövedelem előállítására.

Csak hat olyan ország van a világon - Vietnam, a Fülöp-szigetek, Malajzia, Peru, Indonézia –, ahol a nők a férfiaknál nagyobb arányban vállalkoznak, ők az adatok szerint jellemzően a fiatalok.

A vállalkozónők aránya a munkaképes korú női lakosságon belül Szenegálban a legmagasabb a világon, 37% (a férfiak 40%-a vállalkozik). A legalacsonyabb arányszámokkal Marokkó, Olaszország, Bulgária és Malajzia rendelkezik (alig 3%). Az utóbbi két országban a férfi vállalkozók aránya is alacsony, ugyanakkor az előbbi kettőben csak a nők vállalkozási hajlandósága csekély: a nők aránya nem éri el a férfi vállalkozók számának felét.

A vállalkozások arányában megmutatkozó nemek közötti különbségek általában a közepes jövedelmű országokban a legnagyobbak, Latin-Amerika és a Karib-tenger, illetve Ázsia egyes országaiban ugyanakkor közelítőleg egyenlő a nemek aránya a vállalkozók között, a legalacsonyabb arányok a Közel-Keletre és Észak-Afrikára jellemzők. Ezekben az országokban a hagyományok és társadalmi normák nem támogatják a nők önállóságát, munkavállalását, és különösen nem a vállalkozását.

A volt szocialista országokban a kollektivista gazdasági múltból fakadóan is relatív alacsony ez az arányszám, ugyanakkor pl. Oroszországban – egyéb munkaerőpiaci alternatívák híján – erőteljesen megugrott a női vállalkozások aránya.

Az egyes országok gazdasági fejlettségét a versenyképesség növelésének fő módja alapján határozva meg beszélünk erőforrás-alapú, hatékonyság-alapú és innováció-alapú növekedésről, a vállalkozások tekintetében pedig kényszerítő tényezőkről (ún. push-faktorokról), és lehetőségként kínáló vállalkozási tevékenységről.

Vállalkozók aránya nemenként (%), a munkaképes korú népességen belül
(60 ország adatai alapján)

Országok a versenyképességet meghatározó fő tényező alapján ⁴³	Férfiak között	Nők között	Nők/férfiak aránya	Kényszer-vállalkozó férfiak aránya	Kényszer-vállalkozó nők aránya	Nők/férfiak a kényszer-vállalkozók között
Erőforrás alapú-növekedés	23	20	86%	24	32	132%
Hatékonyság-növelésen alapú növekedés	17	13	73%	26	33	126%
Innováció-vezérelt növekedés	11	6	59%	17	19	113%

Azokban a magas jövedelmű országokban, melyekben a nők számára a munka és család összeegyeztetése és a saját jogú jövedelemszerzés lehetőségei egyaránt biztosítottak, csekély a kényszervállalkozó nők aránya.

⁴³ <http://bpap.mpc.gov.my/APR/KPSAPPENDICES.pdf>

A legalacsonyabb arányszám Hollandiát jellemzi, ahol kiugróan elterjedt (a női munkavállalók körében 70%-os), és emellett tisztességes megélhetést is kínál a részmunkaidős foglalkoztatás, itt a női kényszervállalkozók aránya alig 47%-a a férfi kényszervállalkozókéknak.

A nemek közti egyenlőség elősegítését támogató közpolitikák általában kedveznek a női foglalkoztatásnak, így pl. Norvégiában és Kanadában is kevesebb a női kényszervállalkozó, mint a férfi.

A posztoszocialista országok eltérő múltjára, a nők eltérő társadalmi részvételére és a vállalkozói lét eltérő hagyományaira utal, hogy pl. a magyarországinál nagyobb megbecsültségnek örvendő lengyel nők körében ugyancsak alacsonyabb a női kényszervállalkozók aránya. Horvátországban pl. a jugoszláv gazdaságban fennmaradt önfoglalkoztatás és a turizmus nagy gazdasági jelentősége folytán ugyancsak vannak hagyományai a nők vállalkozási tevékenységének, Romániában pedig a regionális különbségek folytán maradtak fenn a szocialista érában is a női vállalkozások.

A férfiaknál kevesebb női kényszervállalkozó utalhat ugyanakkor arra, hogy az adott társadalomban erős elvárás, hogy a férfitartnernek kötelessége a nőt eltartani. Ez magyarázza, hogy az egyébként ma már magas jövedelműnek tekinthető, ám igen konzervatív Írországban a legalacsonyabb a női kényszervállalkozók aránya. Ugyancsak kulturális okokkal, a nők családon belüli szerepeivel, illetve alávetettséggel magyarázható a nők férfiakénál alacsony aránya a kényszervállalkozók között Iránban, Indiában és Izraelben is.

Ezzel szemben Kínában éppen a kultúrában mélyen gyökerező vállalkozói hagyományok következménye, hogy kevesebb a női kényszervállalkozó, mint a férfi.

Vállalkozók aránya nemenként (%) 60 ország adatai alapján

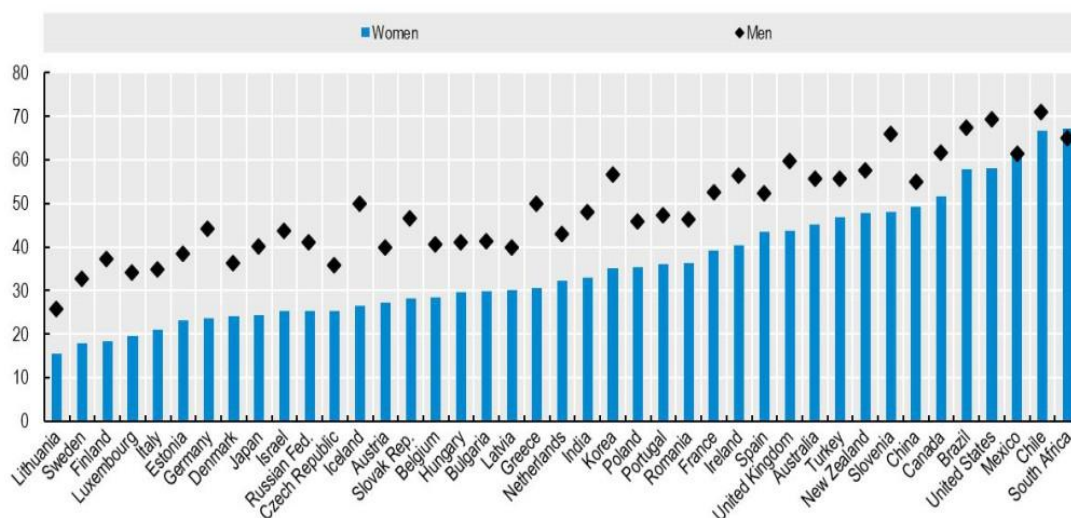
Régió	Munka-képes korú férfiak között	Munka-képes korú nők között	Nők/férfiak aránya	Férfiak, pull faktor	Nők, pull faktor	Nők/férfiak a pull faktor mentén	Férfiak, push faktor	Nők, push faktor	Nők/férfiak a kényszerből vállalkozók között
Afrika	22,7	17	75%	71,8	61,6	86%	25,8	36,8	143%
Botswana	36,6	30,1	82%	68,6	54,3	79%	28,2	44	156%
Dél-Afrika	11,6	7	60%	68	62,2	91%	30,2	37,8	125%
Marokkó	6,1	2,8	46%	70,9	65,5	92%	25,4	34,5	136%
Ázsia	14,6	11,7	80%	77,5	74,2	96%	20,8	23,9	115%
Fülöp-szigetek	14,9	19,5	131%	79,5	69,3	87%	20,2	29,8	148%
Kína	15,3	10,2	67%	61,3	69	113%	37,8	29,8	79%
Irán	17,5	8,5	49%	67,6	67,4	100%	29,1	28,2	97%
India	13,6	7,9	58%	76,9	82,1	107%	20,9	15,3	73%
Izrael	14,4	9,3	65%	78,8	80,4	102%	12,8	11,9	93%
Malayzia	2,9	3	103%	86,2	86,4	100%	13,8	13,6	99%
Vietnam	11,6	15,5	134%	71,7	56,3	79%	28,3	43,8	155%
Európa	10,1	5,4	53%	74,8	72,1	96%	21,5	23,7	110%
Belgium	7,5	5	67%	70,5	44,6	63%	20,9	37,5	179%
Bulgária	4	2,9	73%	64,8	69	106%	35,2	31	88%
Horvátország	9,7	5,7	59%	62,3	53,9	87%	36,5	46,1	126%
Észtország	16,6	9,7	58%	83,6	86,7	104%	15,2	11,2	74%

Finnország	8,9	4,2	47%	84,5	71,6	85%	12,2	21,2	174%
Németország	6,1	3,3	54%	82,5	76,1	92%	16	19,3	121%
Görögország	7,5	6	80%	77,5	72,6	94%	21,1	23,8	113%
Magyarország	10,4	5,5	53%	78,7	58,6	74%	19,4	30,3	156%
Írország	13	5,8	45%	75,9	88,3	116%	24,1	8,8	37%
Olaszország	6,9	2,9	42%	71,5	82,1	115%	20	15,6	78%
Lettország	18,6	9,8	53%	80,9	79,8	99%	17	17,4	102%
Luxemburg	11,6	8,7	75%	87	85,1	98%	7,6	11,6	153%
Macedónia	8,6	3,5	41%	42,6	41	96%	50,2	56,7	113%
Hollandia	10,9	3,5	32%	78,5	92,1	117%	16,8	7,9	47%
Norvégia	7,5	3,8	51%	79	86,3	109%	11,2	9,5	85%
Lengyelország	12,5	6	48%	72,1	63,5	88%	26,3	31,6	120%
Portugália	12,4	6,7	54%	79,6	63,7	80%	18,4	35,1	191%
Románia	14,2	7,5	53%	67,6	72,4	107%	28,2	26,4	94%
Szlovákia	13	6,5	50%	69,8	65,7	94%	30,2	32,8	109%
Szlovénia	8,4	3,3	39%	73,3	72	98%	23,2	24,9	107%
Spanyolország	6,4	5	78%	75,8	70,6	93%	23,3	26,7	115%
Svédország	9,4	4,8	51%	77,5	74,9	97%	8,8	10,1	115%
Svájc	9,5	5,1	54%	87,3	81,7	94%	8,4	13,2	157%
Nagy-Britannia	9,1	4,8	53%	72,1	78,4	109%	25,4	21,2	83%
Észak-Amerika	15,3	11,3	74%	81,8	80,9	99%	13,8	14,4	104%
USA	14,6	9,2	63%	85,3	77,5	91%	12,5	17,2	138%
Kanada	16	13,5	84%	78,4	84,3	108%	15,1	11,7	77%
Latin-Amerika	22,1	17,8	81%	72,6	62,9	87%	25,3	34,9	138%
Argentína	19,9	15,8	79%	73,2	60,7	83%	23,3	37,3	160%
Mexico	23	19,2	83%	82,4	75	91%	15,6	22,5	144%
Panama	13,5	12,1	90%	52,6	51,2	97%	44,4	46,3	104%

Az OECD statisztikái szerint is látható, hogy a 34 tagállam⁴⁴ közül a latin-amerikai Brazíliában, Mexicóban és Chilében, a Dél-Afrikai Köztársaságban a legmagasabb a nők kockázatvállalási hajlandósága, mely a vállalkozói kedv legfontosabb összetevője. Ezekben az országokban éppen úgy, mint az Egyesült Államokban, nagy hagyománya van az öngondoskodásnak, szemben a „gondoskodó államokkal”, ahol egyfelől a poszt-szocialista múlt örökségeként, másfelől az alkalmazottként történő foglalkoztatás kiterjedtségénél fogva alacsony a nők vállalkozási kedve.

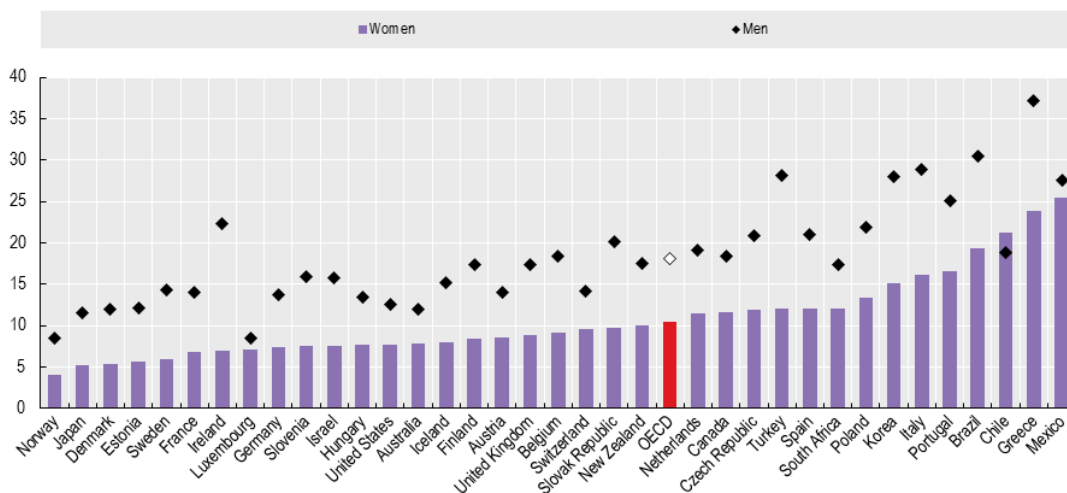
⁴⁴ <http://www.oecd.org/std/business-stats/entrepreneurship-at-a-glance-22266941.htm>

Nők és férfiak kockázatvállalási hajlandósága

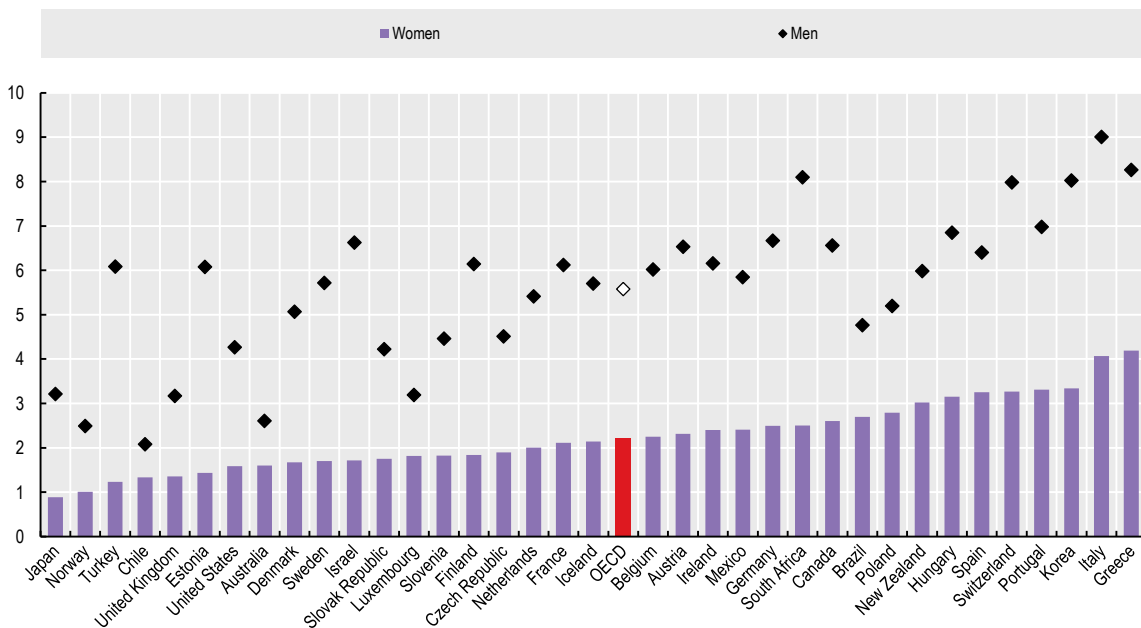
Ezekben az országokban a vállalkozó nők aránya átlagosan 2,5-szerese a férfi vállalkozókénak.

A vállalkozó nők és férfiak aránya a foglalkoztatott nők, illetve férfiak között

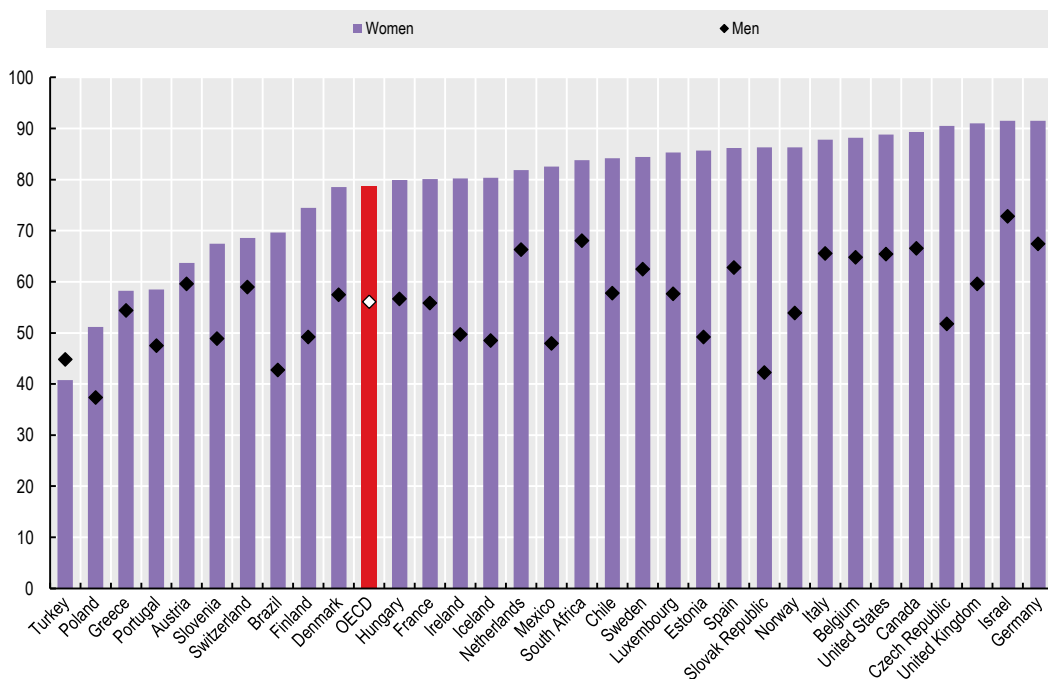
Jellemzően egyszemélyes vállalkozásokat vezetnek, alkalmazottakat igen csekély arányban foglalkoztatnak.

A női és férfi munkáltatók aránya

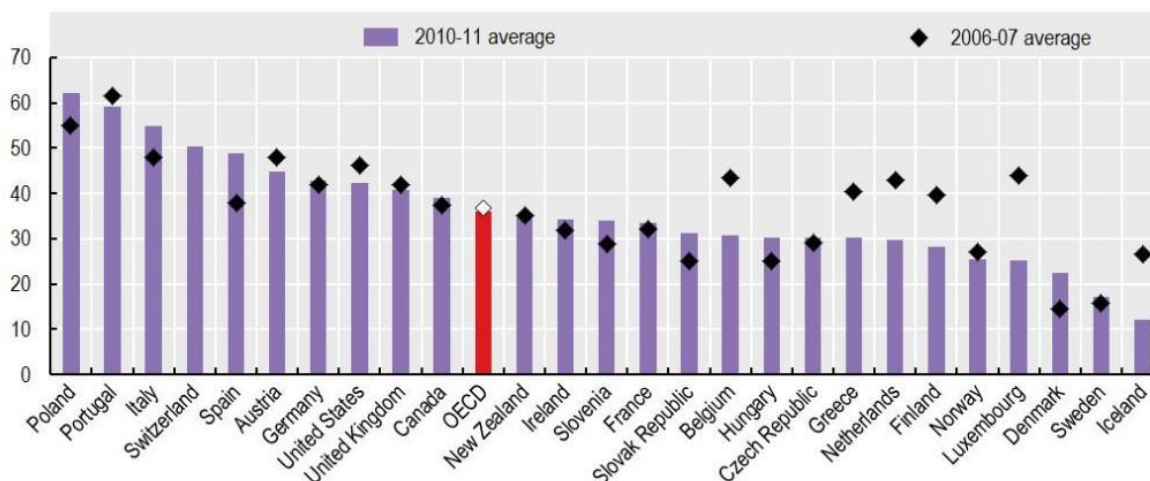
A női vállalkozók jellemzően a szolgáltatóiparban tevékenykednek, olyan területeken, amelyekhez nem kell magas indulótőke: a kiskereskedelem, a fogyasztói iparban, különösen a személyes szolgáltatások és a nem tartós cikkek előállításában. Ezeken a területeken ugyanakkor a jövedelmezőség is alacsonyabb. A gyártásban és az építőiparban alig vesznek részt.

Nők és férfiak a szolgáltórsektorban

A női vállalkozások mind a sztenderd gazdasági indikátorok – a vállalkozás mérete, alkalmazottainak száma, bevételei, eszközei, profitja -, mind a teljesítményindikátorok – túlélési arányok, megtérülés stb. - tekintetében elmaradnak a férfiak vállalkozásaitól.

A nők és férfiak vállalkozásai jövedelmezőségének alakulása (2011-ben a megelőző időszakhoz viszonyítva)

Vállalkozó nők a fejlődő országokban

A női vállalkozók jellemzően nagyon magasan képzettek szinte mindenhol a világon, így a fejlődő országokban is. Ugyanakkor női mivoltukból következően a legképzettebbek esetében sem egyenértékűek ismereteik a férfiakkal ahhoz, hogy korszerű és hatékony, magas jövedelmezőséget eredményező vállalkozásokat indítsanak és működtessenek, hiszen korlátozott pl. az IT technológiai szakértelemhez, de az üzleti információkhoz való hozzáférésük is.

Az alacsony iskolázottsági szinttel rendelkező társadalmakban az iskolázatlansághoz egyéb, ún. interszekcionális hátrányok (vallási, etnikai kisebbséghez tartozás, fogyatékoság stb.) is kapcsolódhatnak, amelyek teljes mértékben kizárják az érintett nők számára az önálló fellépést, legyen szó életük bármely területéről.

A képzettség, vagy a privilegizált társadalmi csoporthoz tartozás sem elegendő azonban önmagában a vállalkozási tevékenység eredményességéhez, hiszen csupán az autonómia iránti igényt teremti meg, esetleg hozzájárul a vállalkozáshoz szükséges önbizalom kialakulásához. Ugyanakkor nem garantálja sem az önálló döntéshozatal lehetőségét, sem a pénzügyi háttérrel, sem a támogató családi vagy intézményi környezetet, így a valódi társadalmi/gazdasági befolyás növekedését ott sem, ahol amúgy az üzleti környezet vállalkozásbarát.

Azokban a társadalmakban, ahol a patriarchális társadalmi normákhoz vallási korlátozások is társulnak, pusztán az a tény, hogy valaki nőnek születik, lehetetlenné teszi a vállalkozóvá válást. A Közel-Kelet és Észak-Afrika országaiban nem biztosított a nők személyes szabadsághoz fűződő jogainak érvényesülése sem, ugyanakkor a világ országainak csaknem 2/3-ában házasodáskor csorbulnak a nők gazdasági jogai, és csaknem 44 ország korlátozza a nők (fizetett) munkavégzésének időtartamát, és 71 ország korlátozza jogi úton a nők munkavégzését bizonyos szektorokban.⁴⁵ Ázsiában pl. természetes, hogy a férj rendelkezik a nő által szerzett jövedelem felett.

⁴⁵ World Bank (2012) *Women Business and the Law. Removing barriers to economic inclusion*. Published online, <http://wbl.worldbank.org>

Noha a fekete-afrikai országokban élő nők mindennapjait is az előítéletek, a nőket érő erőszak és diszkrimináció korlátozza, nagy arányban vannak jelen a kézműiparban, a könnyűiparban és a kisüzemi mezőgazdaságban is. A vállalkozásokban megerősödve társadalmi befolyásuk is megnőtt, amint ezt a női politikusok kivételesen magas aránya is jelzi.

Vállalkozó nők a fejlett világban

A nemek közti egyenlőség állapotát a fejlett világban is igen eltérő hagyományok és politikák alakítják.

A történelmi okokból és vagy a feminista mozgalmak erőfeszítéseiként nőbaráttá lett társadalmak progresszív kormányzatai stratégiai és rendszerszintű közpolitikákkal támogatják a nők gazdasági függetlenségét, munkaerőpiaci részvételét, a család és munka összeegyeztethetőségét. Ezekben az országokban – amint azt a korábbiakban is láttuk – magas szintű a női foglalkoztatás, és alacsony szintű a nők kényszervállalkozása.

A vállalkozónők számára komoly értéket jelent a rugalmasság, a család és munka összeegyeztethetősége. Ugyanakkor a család anyagi és érzelmi támogatása a világon mindenütt, így a fejlett világban is meghatározó tényező a nők számára a vállalkozóként való működésben. A férj/partner részvétele a gyermeknevelésben és a házimunkában kardinális abból a szempontból, mennyire van szabadsága az időgazdálkodás tekintetében a vállalkozó nőnek, mennyire van kitéve stressznek a sokoldalú tevékenységeinek, illetve a külső és belső elvárások összehangolása terén.

A nők – szándékosan vagy szándékolatlanul – különféle megküzdési technikákat alkalmaznak szerepeik harmonizálása során. A fejlett országokban elterjedt női szerepmódel, az ún. superwoman igyekszik minden elvárásnak megfelelni, ám ez a háztartási alkalmazott bevonása mellett is sokszor jár értékkonfliktusokkal.

Női szerepeik miatt az üzleti életben mégsem tudnak teljes mértékben kibontakozni: egyfelől ők maguk korlátozzák vállalkozásuk bővülését, másrészt magánéleti szerepeik miatti időbeni és földrajzi rugalmatlanságukból adódóan korlátozottan tudnak részt venni az üzleti hálózatokban, melyeket továbbra is a férfiak dominancia jellemez. E tényezők folytán - ha ők maguk nem is gondolják így - a környezet megítélése szerint kevésbé törekszenek arra, hogy vállalkozásuk sikeres legyen, ennél fogva a női vállalkozások kevésbé vonzóak a befektetők, a hitelezők számára.

Azokban az országokban, ahol nincs politikai akarat a nők esélyegyenlőségének előmozdítására, ott a vállalkozó nők szerepkonfliktusait a patriarchális viszonyok elfogadásával igyekeznek összhangba hozni. Ha fel is ismerik, hogy a férfiak előjogai zavarják őket képességeik kibontakoztatásában, a vállalkozói lét férfias elvárásainak való megfelelés érdekében inkább elrejtik, vagy éppen túlhangsúlyozzák nőiségüket, és a siker érdekében elfogadják a férfiak játékszabályait, tagadják a hátrányos megkülönböztetést, és nem támogatják azokat a nőket, akik egyéni megküzdési stratégiáikban kevésbé eredményesek vagy éppen a strukturális egyenlőtlenségeket támadják. A patriarchális alku része, hogy a vállalkozó nők e szerepükben sem önállóak, vállalkozóként is eltartottak: férjük/partnerük vállalkozásában tevékenykednek, vagy az elsődleges kenyérkereső mellett - bár önálló

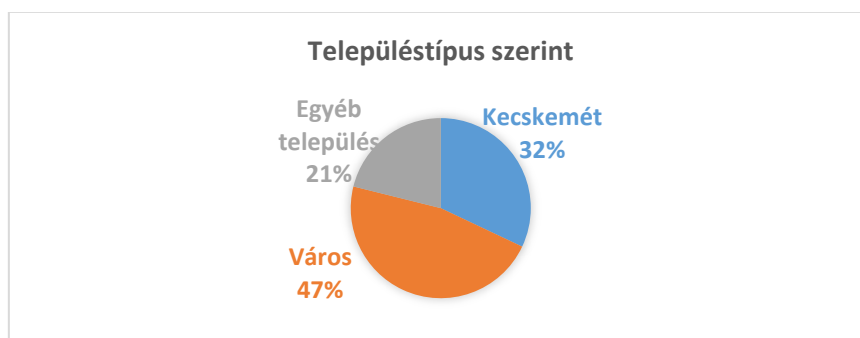
vállalkozásuk van – kevésbé törekednek vállalkozásuk fejlesztésére, erőfeszítéseik inkább a család bevételeit kiegészítő jövedelem megszerzésére irányulnak. Amennyiben önállóan vállalkoznak, azt a férfiak által dominált üzleti környezettől távol, vagy annak lekicsinyléséhez alkalmazkodva, többnyire szegregált, „nőies” üzleti területeken, női ügyfelekkel, nem ritkán informális keretek között végzik. Bár biztosított számukra a vállalkozóvá válás, a vállalkozás azonban ritkán biztosítja számukra a számottevő jövedelem megszerzésének lehetőségét. A férfiak által uralt üzleti életben uralkodó verbális és fizikai zaklatás, erőszak üzleti tevékenységüket is érinti.

Vállalkozó nők Magyarországon

A nők által tulajdonolt vállalkozások részaránya nem éri el a 30%-ot, bár ahány adatot nézünk, annyiféle számot találunk.

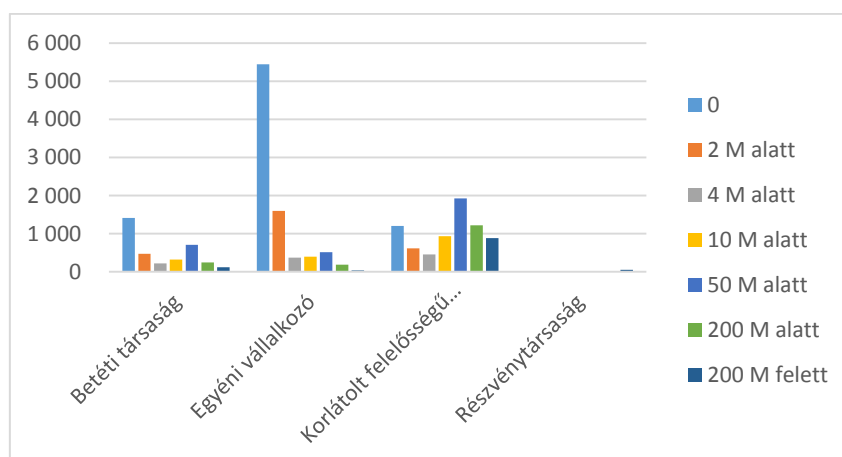
Bács-Kiskun megye női vállalkozásai, az adatok tükrében

A rendelkezésünkre álló 2018-2019-es adatok alapján a megyében összesen 19327, a nők többségi tulajdonában álló vállalkozás működött, 173 állt felszámolás alatt. A kisebb településeken, az agrárszektorban, ahol még inkább jellemzők a hagyományos szerepek, kevésbé jellemző, hogy egy vállalkozásnak nő legyen a tulajdonosa.

10.sz. ábra – Bács-Kiskun megyei női vállalkozások településforma szerinti megoszlása

Ha a női vállalkozások méretét éves árbevételükkel illusztrálnánk, jól látható, hogy vélhetően a KATA-s egyéni vállalkozók teljesítménye a legjobb, de az adózási forma kínálta további adózás alól mentesítő 10 milliós éves árbevételi limitet ők sem érték el.

11.sz. ábra – Bács-Kiskun megyei női vállalkozások megoszlása árbevétel és cégtípus szerint

A női vállalkozások támogatása az Európai Unió alapvető törekvése

A nemek közti egyenlőség az EU alapértéke, a nők gazdasági függetlensége, azon belül többé vagy kevésbé explicit megfogalmazásban a nők vállalkozási tevékenysége az EU legfontosabb prioritásai közé tartozik, ahogy azt több stratégiai dokumentum, akcióterv, állásfoglalás, intézkedés és program is magában foglalja.

A női vállalkozások ösztönzésében három fő irányban tevékenykedik az Európai Unió:

- a finanszírozási lehetőségekhez való hozzáférés javításán;
- a női vállalkozók hálózatainak fejlesztésén;
- és a „Gondolkozz előbb kicsiben!” Európai kisvállalkozói intézkedéscsomag, az ún. Small Business Act⁴⁶ keretrendszerében nevesített területeken (vállalkozás ösztönzése, a szabályozás megkönnyítése, a finanszírozás biztosítása, piacokhoz és információkhoz való hozzáférés javítása).

A törvényi keretek biztosítása az EU tevékenységének ugyancsak lényeges eleme. Az Európai Bizottság nők és férfiak közötti egyenlőségre vonatkozó stratégiája (2010-2015)⁴⁷, és még inkább az aktuális, 2020-2025-re meghatározott stratégia⁴⁸ egyértelmű cselekvési programot fogalmazott meg a női vállalkozások és az önfoglalkoztatás ösztönzése érdekében.

Az EP által elfogadott 2010/41/EU-es számú irányelv⁴⁹ az önfoglalkoztató nőkre és partnerükre is kiterjesztette a szülési szabadsággal járó jogok biztosításának kötelezettségét.

Az Európai Parlament (EP) 2011-ben tette közzé a „Női vállalkozókról a kis- és középvállalkozók világában” című jelentését⁵⁰, mely a női vállalkozók számára elérhető mikrofinanszírozás jelentőségét hangsúlyozza.

A 2009-2014-es időszakban az Európai Parlament (EP) Nőjogi és Esélyegyenlőségi Bizottságának állásfoglalásai közül jó néhány ugyancsak a nők vállalkozásainak támogatását célozta, pl. az önálló vállalkozókkal szembeni egyenlő bánásmódról szóló dokumentum (2010), a nők szerepéről a zöld gazdaságban (2012).

A 2004/113/EC számú EU direktíva⁵¹ tiltja a közvetett és közvetlen nemi alapú diszkriminációt, melynek alapján valamennyi tagállam következetesen kell, hogy érvényesítse a vállalkozó nőkkel szembeni egyenlő bánásmódot.

Ehhez kapcsolódóan az EP kezdeményezte a női vállalkozásügyi szervezetek létrehozását, amelyek jelezhetik a pénzügyi szolgáltatók körében egyébként nem ritka megkülönböztetést a hitelhez való hozzáférés tekintetében. Kutatások szerint ugyanis a női vállalkozások ritkán keresik a finanszírozási lehetőségeket, kevesebb üzleti tapasztalattal rendelkeznek, és mivel a nők által dominált, a befektetők és hitelezők számára kevésbé vonzó szektorokban tevékenykednek, a pénzügyi piacokon – e strukturális egyenlőtlenségek folytán Európa-

⁴⁶ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52008DC0394&from=HU>

⁴⁷ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=hu&catId=952>

⁴⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0152&from=HU>

⁴⁹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32010L0041&from=HU>

⁵⁰ <http://www.noicegek.hu/2013/07/noi-vallalkozok-es-rajuk-vonatkozo.html>

⁵¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004L0113&from=en>

szerte – közvetett hátrányos megkülönböztetés éri őket. A finanszírozás hiánya akadályozza vállalkozásaik növekedését. Csehországban pl. a gyermekgondozási szabadságon lévő nőket a bankszektor közvetlenül is diszkriminálja, a kiugróan hosszú munkaerőpiaci távollét alatt jellemzően ritkán rendelkeznek a hitelfelvételhez szükséges fedezettel, saját jövedelemmel, vagy egyéb biztosítékokkal.

Noha az EU stratégia prioritásai között korábban a férfiak magánéleti szerepvállalásának ösztönzése is megjelent, a tagországok zömében jellemzően továbbra is a nők vállalják az otthoni feladatok oroszlánrészét, ami jelentős akadályt jelent vállalkozási tevékenységükben mind a vállalkozásra fordítható munkaidő, mind az ahhoz szükséges mobilitás, mind az alkalmazottak foglalkoztatásához szükséges management-kapacitások, mind az üzleti kapcsolatrendszer fejlesztésére is fordítható szabadidő szempontjából.

A nemek közötti egyenlőtlenségek csökkentésének uniós célkitűzéséhez azonban tagállami szinten eltérő elkötelezettséggel csatlakoznak a kormányzatok, az EU törvénykezésének hatása az egyes országokban végzett, ugyancsak az EP Nőjogi Bizottságának megbízásából készült esettanulmány⁵² szerint nemzeti szinten nem kimutatható annak ellenére sem, hogy egyes számottevő erőforrásokkal rendelkező, tagállami szinten is intézményesült nemzetközi szervezetek, kezdeményezések is támogatják programjaikkal a nők vállalkozásainak fejlesztését.

Az Európai Kereskedelmi és Iparkamarák Szövetsége (Eurochambers) pl. 2003 óta működteti Női Hálózatát, (EWN), amely szakmai és lobbihátteret nyújt a nőket támogató és tudásmegosztó programok nemzeti szintű megvalósításához.

2009 óta működik a Női Vállalkozók Nagyköveteinek Európai Hálózata (ENFEA), mely 22 tagország 270 női vállalkozójának bevonásával a nők vállalkozási hajlandóságát növelő, másokat inspirálni képes szerepmodellek felmutatásával ösztönzi. Ehhez kapcsolódóan jött létre 2011-ben az Európai Női Vállalkozók Mentorhálózata, amely önkéntesek által biztosított személyes tanácsadás és képzések útján gyakorlati segítséget is nyújt a vállalkozást indítani kívánó nők számára.

Az Európai Bizottság emellett egy női vállalkozóknak szóló, a nemzetközi kapcsolatok építését szolgáló, eseményekről és hálózathoz való kapcsolódási lehetőségekről hírt adó internetes portált⁵³ is üzemeltet, Az Európai Hálózat a Női Vállalkozók Támogatására (WES) tevékenysége 30 ország kormányzati képviselőit köti össze annak érdekében, hogy az egyes tagállamokban működő női vállalkozások kiléphessenek a nemzetközi piacokra is.

Az alulról jövő, nemzeti hálózatok által létrehozott, uniós szintű kezdeményezések közül kiemelnénk a Női Vállalkozók Platformját (WEP)⁵⁴, amelyhez Magyarországról a JÓL-LÉT Alapítvány kapcsolódott. A nők vállalkozásainak fejlesztésében tapasztalatot szerzett szervezetek mellett a női vállalkozók tevékenységét kutató kezdeményezéseket tömörítő Egyesület célja a legjobb gyakorlatok megosztása, a EU törekvéseiről és lehetőségeiről szóló információk nemzeti szintű megosztása a vállalkozó nők körében, illetve a női vállalkozások

⁵² [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/519230/IPOL_STU\(2015\)519230_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/519230/IPOL_STU(2015)519230_EN.pdf)

⁵³ http://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/we-work-for/women_en

⁵⁴ <http://womenentrepreneurshipplatform.eu/>

képviselte az EU intézményrendszere előtt, a döntéshozók és az érintettek közötti kapcsolat-építés elősegítése.

2013-ban született meg az Európai Bizottság Vállalkozás 2020 Cselekvési terve a vállalkozói szellem felélénkítéséről Európában⁵⁵, melynek fontos eleme a mindezülig kihasználatlan potenciállal bíró női vállalkozások ösztönzése. Az akcióterv nemzeti stratégiák kidolgozására szólít fel, külön kiemelve a nők által vezetett vállalkozások szám szerinti növelésének; a nemre szegregált évi rendszerességű adatgyűjtésnek; a meglévő női hálózatok, pl. a női vállalkozói nagykövetek és a mentorprogram támogatásának; a munka és család összeegyeztetését megkönnyítő közpolitikák, pl. elérhető gondozási szolgáltatások biztosításának a fontosságát.

A tagállamok egy része fontos szerepet szán az önfoglalkoztatásnak, és a vállalkozásoknak a munkaerőpiaci lehetőségek bővítésében. Leginkább a finanszírozáshoz való hozzáférés megkönnyítése, a támogatások és adókedvezmények nyújtása, az adminisztrációs terhek csökkentése, képzés és tanácsadás biztosítása, a személyes korlátok leküzdését segítő pilot projektek indítása, hálózatok fejlesztése és az információkhoz való hozzájutás lehetőségeinek bővítése áll erőfeszítéseik fókuszában.

Az EU önfoglalkoztató vállalkozóinak 29%-a volt nő, ami azt jelenti, hogy a munkaképes korú női lakosságon belül 10% a vállalkozó nők aránya. Ez az arány a férfiak esetében jóval magasabb, csaknem 25%, azaz az aktív korú férfi-népességen belül minden negyedik férfi vállalkozó annak ellenére, hogy a 2008-as válságot követő recesszió a férfiak vállalkozásinak számát mintegy 17%-kal csökkentette. A női vállalkozások száma elsősorban Nagy-Britanniában, Hollandiában, Franciaországban és Svédországban nőtt.

Jó gyakorlatok, érdekes kezdeményezések

A nők vállalkozásfejlesztésével foglalkozó nemzetközi szervezetek jellemzően a fejlődő világ országaiban tevékenykednek. Vállalkozási ismereteket oktatnak, tréningeket tartanak a tudáshiánnyal küzdők számára, technikai támogatást nyújtanak, hitelt, illetve pénzügyi támogatást biztosítanak számukra.

A strukturális egyenlőtlenségek enyhítésére törekvő stratégiai programokat egyedül az ILO végez, a 2000-es évek közepén indult Női Vállalkozásfejlesztés Programjuk (WED)⁵⁶ által intézményi kapacitásfejlesztést valósítanak meg elsődlegesen a Fekete-afrikai országokban és Ázsiában, pl. Vietnamban⁵⁷ a kormányzatok együttműködésével.

Tevékenységük a pénzügyi és állami szférára, a civil szervezetekre és közvetlenül a vállalkozó nőkre egyaránt irányul, nagy fontosságot tulajdonítanak a nők vállalkozásai előtt tornyosuló társadalmi akadályok tudatosításának, a kormányzati döntéshozók gender-érzékenyítésének.

Egyes országokban az állam szerepvállalása példamutató. Így pl. a Bangaladesh-i Nemzeti Bank refinanszírozási programot indított nők számára, a női vállalkozók számára indított

⁵⁵ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52012DC0795&from=EN>

⁵⁶ <http://www.ilo.org/empent/areas/womens-entrepreneurship-development-wed/lang--en/index.htm>

⁵⁷ http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/documents/publication/wcms_100456.pdf

Garancia Alap révén biztosítja a biztosíték nélküli hitelfelvétel lehetőségét. Ma már szinte valamennyi bankban női információs pult üzemel, személyes tanácsadást biztosítanak, hogy a nők könnyebben, jobb feltételekkel jussanak hitelhez.

A Világbank (2012) Etiópiában⁵⁸ hajtott végre női vállalkozásfejlesztési programot, a női mikro és kisvállalkozások jövedelmezőségének és foglalkoztatási kapacitásainak javítása érdekében. A pénzügyi ismeretek átadása mellett technológiai készségfejlesztést és termékfejlesztési segítséget is biztosítottak.

Az USAID (2012) a Cherie Blair Foundational és a Millicom International Cellular⁵⁹ ugyancsak Fekete-Afrikában mobil pénzügyi szolgáltatásokkal segítette a nők vállalkozásait, Tanzániában, Ruandában, Ghánában szervezett számukra üzleti képzéseket.

Az ENSZ számos szervezetének szerteágazó tevékenységein keresztül évtizedek óta jelentős szerepet vállal a nők egyenlő jogainak előmozdításában. A női vállalkozások fontosságára a Női vállalkozók világnapja⁶⁰ kampány keretében szervezett esemény (2016.november 30.) is felhívja a figyelmet.

A női vállalkozások fejlesztése érdekében a La Pietra Coalition kezdeményezésére jött létre a társadalmi felelősségvállalással élenjáró vállalatokkal, a Coca-Cola Company-val, az Ernst and Young-gal, továbbá a Világbankkal összefogásban valósult meg a Harmadik Milliárd Kampány. A kampány célja a vállalati és civil szektor mozgósítása volt a fejlődő országokban élő nők társadalmi és gazdasági szerepének megerősítése érdekében, felhívták a vállalatok figyelmét a szerepükre a nők és női vállalkozók közreműködésének elősegítésében, illetve a kormányzatok figyelmét a lánygyermek oktatásának fontosságára, és felelőségükre a nők lehetőségeinek bővítésében.

A női vállalkozások fejlesztésére irányuló programok eredményességéről nem állnak rendelkezésre összehasonlító kutatások, amennyiben nem irányulnak a strukturális egyenlőtlenségek megszüntetésére, vélhetően elsődlegesen a programok közvetlen kedvezményezettjei számára hasznosak.

Ugyanakkor a korszerű technológiáknak köszönhetően, a közösségi médián keresztül az elszigetelt, ám nagyszerű kezdeményezések sokasága valójában képes egymást erősítő hatást kifejteni. A női vállalkozások megbecsültségének növekedéséhez, társadalmi szerepük erősítéséhez nagyban hozzá tud járulni a nők politikai szerepvállalása, amely a szerepmodelleken keresztül és a közpolitikák alakítása által is visszahathat a nők lehetőségeire, előtérbe kerülhetnek a támogató férfiak, akiknek elköteleződése lányaik, partnerük segítése mellett ugyancsak hozzájárul a merev patriarchális minták oldásához. Emellett a közösségi médiának nagy szerepe van az információk, a tudás átadásában, a női hálózatok megerősítésében, sőt a nők IT technológiai tudásának fejlesztésében is.

⁵⁸ <http://www.worldbank.org/projects/P122764/women-entrepreneurship-development-project?lang=en>

⁵⁹ <https://www.usaid.gov/news-information/press-releases/usaid-partners-cherie-blair-foundation-women-and-millicom-support>

⁶⁰ <https://womenseday.org/>

Európában a Nemek Egyenlőségének Európai Intézete, az EIGE összegezte a női vállalkozások fejlesztésének egyes tagországokban megvalósult legjobb gyakorlatait, illetve ezek közül egy módszertani munkacsoport választotta ki a leginkább figyelemreméltó, más országokban is adaptálhatónak vélt kezdeményezéseket⁶¹ a női vállalkozások fejlesztésének három kulcsterületén: (1) a vállalkozónők képzése, (2) hálózatainak fejlesztése és (3) vállalkozásaik finanszírozása terén. Ugyanakkor leszögezték, hogy a lista elkészítéséhez, a leghatékonyabb módszerek kiválasztásához mindeztidáig nem állnak rendelkezésre szakmai konszenzuson alapuló értékelési szempontok.

A tréningek tekintetében a finn „InnoLady Camp”, az ír „The ‘Going for growth’ initiative” és a hazai SEED Alapítvány „Dobbantó” elnevezésű programját jelölték meg a leginkább sikeres kezdeményezésként. A finn és az ír kezdeményezés megvalósításához innovatív képzési és mentorálási módszereket választottak: oktatás élő környezetben, illetve tapasztalati szakértők workshopjain keresztül, mely mentori szolgáltatásokkal, a finneknél web-alapú komplex mentori szolgáltatásokkal, illetve az értékelést és a fenntarthatóságot szolgáló hatásvizsgálatokkal egészül ki. A Seed lassan 15 éve csaknem 1500 nő számára biztosította a személyes kompetenciák fejlesztésével kiegészített vállalkozói ismeretek képzését.

A hálózatépítés területén 4 szakmai programot választottak ki:

- az állami és magán források bevonásával teljességgel fenntarthatóvá lett, egy korszerű és jól kiépített infrastruktúrához való hozzáférést biztosító német „Gründerinnenzentrale”-t;
- a munkanélküli, anyaságuk miatt pályájukat újrakezdő és a 40 év feletti nők számára teljesskörű inkubálást, finanszírozáshoz való hozzáférést is segítő francia „Fédération Pionnières”-t;
- a kezdő vállalkozó nőket a leginkább kritikus első évben segítő, a helyi kereskedelmi kamara által koordinált, ezért a széleskörű belföldi és nemzetközi kapcsolatrendszerhez és hatékony támogató szolgáltatásokhoz is hozzáférést biztosító ír „Female entrepreneurs’ mentoring programme”-ot;
- és a nagyarányú munkanélküliség által sújtott falusi környezetben élő nők számára informatikai tudásukat fejlesztő, és vállalkozási tevékenységüket technikai háttértámogatás biztosításával segítő spanyol „Rural woman: employment and new technologies” elnevezésű kezdeményezést.

A finanszírozás nehézkessége a női vállalkozások indulásának és növekedésének ugyancsak egyik legfőbb akadálya a képzettség nem megfelelő volta a kapcsolatrendszer hiánya mellett. A kiválasztott kezdeményezések:

- a világ egyik legrégebbi, 2001 óta működő, csak nők által alapított, kiváló belföldi és nemzetközi kapcsolatrendszerrel rendelkező, a pénzügyi és akadémiai körökhöz tartozó testület által felügyelt szövetkezeti bankja, a ciprusi „Women’s Cooperative Bank Ltd.”, mely vélhetően nagyban hozzájárult ahhoz, hogy 10 év alatt csaknem háromszorosára nőtt a vállalkozó nők száma. A lobbitevékenység mellett az EU

⁶¹ <http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/good-practices-area-womens-entrepreneurship>

strukturális alapjaihoz való hozzáférésben is segítséget nyújt, tanácsadást biztosít, kutatási tevékenységet is folytat, szakmai eseményeket is szervez.

- A brit „Aspire fund” állami ügynökségként annak vállalkozásfejlesztési programjának integráns része. A bankszférával és a befektetői szervezetekkel összefogásban nagyszámú hiteleket nyújt, információkkal látja el a befektetőket.
- A Horvátországban az állami és a magánszféra összefogásával működő, a Horvát Újjáélesztési és Fejlesztési Bank, a Horvát Vállalkozási Minisztérium és a Horvát Kisvállalkozásfejlesztő Ügynökség, továbbá 22 bank által létrehozott Női vállalkozók hitelprogramja, a „Women entrepreneurs — loan programme” a munkanélküliekre irányul, mely a gazdasági válságot követő időszakban 207 női vállalkozás indulását támogatta igen kedvező kondíciókkal nyújtott kölcsönökkel. Noha tevékenysége nem csak nőkre irányul, példamutató, hogy nemre bontott adatokkal és indikátorokkal méri tevékenysége hatékonyságát.
- A Berlin körzetében 1982 óta tevékenykedő „Microfinancing by Goldrausch”-ot szervező non-profit egyesület döntően migráns és 45 éven felüli nőknek nyújt rendkívül alacsony összegű (2000 euró alatti) és 10000 euró alatti mikrohiteleket, melyeknek alig 1.3%-át nem fizették vissza az elmúlt 30 év tapasztalatai szerint.
- A görög 22-64 éves munkanélküli nőknek szóló „Entrepreneurship for unemployed women” az Európai Szociális Alap forrásaihoz való hozzáférést segíti, és emellett integrált üzleti tanácsadói szolgáltatásokat nyújt, elsősorban a zöld gazdaságban innovatív tevékenységet megvalósító vállalkozó nőknek.

Ajánlások

A gondoskodás gazdaságtanának azon megközelítése, hogy a feminin értékrend egyenlő érvényessége a környezeti, társadalmi és gazdasági fenntarthatóság alapfeltétele egyelőre nem került a közpolitikák és mainstream kutatások fókuszába.

A fenntarthatósághoz szükséges értékrendi paradigmaváltás megvalósításához egyidejűleg szükséges a jelen döntéshozóinak elköteleződése a feminin és maszkulin értékrend kiegyensúlyozására, illetve a női vállalkozók tudatosságának növekedése a fennálló patriarchális rend fenntartásában játszott szerepük újraértelmezése tekintetében.

A vállalkozási szférára jellemző hátrányok okairól

A nemi alapú szocializáció következménye, hogy a vállalkozás, mint életforma nem szerepel a lányok karrier-elképzelései között, a pályakezdő nők jellemzően az alkalmazotti lét felé orientálódnak, ezért a fiatal vállalkozók, a start-up vállalkozások tulajdonosai között csekély arányban fordulnak elő nők akkor is, ha egyre gyakoribban a vegyes csapatok.

A szocialista múlt miatt a magánszektor bővülésére csak az elmúlt 30 évben, a rendszerváltást követően került sor, ezért a nők számára a vállalkozás indításához támogató háttérrel rendelkező családi vállalkozói hagyományokkal, múlttal, otthonról hozott vállalkozói ismeretekkel és attitűddel csak kevesen rendelkeznek. A vállalkozás hosszú távú fennmaradását, eredményességét azonban vélhetően befolyásolja a családban jelenlévő vállalkozói múlt, hiszen az ilyen környezetből induló női vállalkozók számára kisebb terhet jelent az előítéletekkel való megküzdés.

A sztereotípiákkal való megküzdés képessége, a vállalkozás alapításához szükséges személyes tulajdonságok (önbizalom, bátorság, határozottság, önállóság, kitartás, tervezés képessége, jó időbeosztás, rugalmasság, leleményesség, hatékonyság stb.) a leginkább már a munkahelyi tapasztalatokkal, sikerekkel rendelkező, magasan képzett nőket jellemzik, ezért a vállalkozónők igen jelentős hányada magas szintű képzettséggel rendelkezik, és alkalmazottként is dolgozott már.

A magyar nők vállalkozásindításának egyik alapvető oka a kényszer:

- a munkahely hiánya, mely a regionális egyenlőtlenségek folytán eltérő mértékben jellemző,
- a gyermekvállalást követő visszatérés nehézségei,
- vagy a korosztályi diszkrimináció folytán egyre nehezebb elhelyezkedés.
- A magánélettel, gyermekneveléssel összeegyeztethető, rugalmas munkahelyek hiánya,
- a kiegészítő jövedelem iránti igény, illetve annak szükségessége,
- a saját jogon szerzett jövedelem iránti igény, illetve annak szükségessége.

A kenyérkereső szereppel kapcsolatos társadalmi elvárások miatt alighanem a női vállalkozások indítása esetén a profitnál hangsúlyosabb motivációt jelent az önállóság, az önmegvalósítás és a családi élettel való összeegyeztethetőség.

A vállalkozási indításának körülményei befolyásolják a vállalkozási tevékenység megválasztását. A nők vállalkozási tevékenysége gyakran kapcsolódik valamilyen, a női szerepből, családi élethelyzetből fakadó szükséglet felismeréséhez. Emellett gyakori, hogy a korábbi végzettségtől, szakmától, tapasztalatoktól eltérő területen indítanak vállalkozást.

A nők vállalkozási tevékenységből megtermelt jövedelmüket nagy arányban fordítják a család megélhetésére egyfelől azért, mert ez számukra prioritás, másfelől azért, mert kevésbé gondolkoznak vállalkozásuk bővítésében, fejlesztésében.

Emiatt egyfelől kevésbé alkalmaznak állandó munkatársakat, és a különféle járulékos feladatok elvégzésére jellemzően kevésbé vonnak be külső szolgáltatót. Másfelől igen kevesen vesznek fel hitelt, vonnak be befektetőket.

A női vállalkozók esetében a család megélhetésére a vállalkozási tevékenységeknek a női/családi szerepekkel való összeegyeztethetősége a sikeresség fontos kritériuma.

Tekintettel arra, hogy a nemi alapú sztereotípiákat a nők maguk is magukévá teszik, kevésbé érzékenyek arra, ha nőként közvetlen vagy közvetett módon hátrányos megkülönböztetésnek vannak kitéve. Ezzel összefüggésben azonban alacsony szintű a jogtudatosság, a diszkrimináció különféle formáit nehezen ismerik fel. A férfiak által dominált üzleti környezetben a női vállalkozókkal szembeni lekicsinylő magatartással, zaklatással feltételezhetően többen találkozónának, ha vállalkozási tevékenységük során munkatársaik zöme és ügyfélkörük nem jellemzően nőkből állna.

A férfiak által dominált üzleti világban meghatározó profitszemponatok mellett a női vállalkozók sikerességhez fűződő képében megjelennek a nők társadalmi szerepeivel és megbecsültségével összefüggő jellemzők:

- az anyagi függetlenség igénye, ugyanakkor
- a másodlagos kenyérkereső szerep elfogadása;

- a külvilág elismerésére törekvés mellett
- a vagyon felhalmozásától, a pénzügyi hatalomtól való idegenkedés, illetve
- a munka és magánélet összeegyeztethetőségére való törekvés.

A nőknek a vállalkozási szférában megjelenő hátrányainak újratermelődését megakadályozandó, elengedhetetlen

- az érintett szakmai területek (pénzügypolitika, gazdaságfejlesztés, szociális ellátások, igazságügy, oktatás stb.) együttműködési kereteinek kialakítása a komplex női vállalkozásfejlesztési stratégia megvalósíthatóságának biztosítása érdekében,
- a kapacitásfejlesztő programok, képzések a nők vállalkozásfejlesztésével foglalkozó érintett szervezetek, intézmények részére, melynek során ők maguk dolgozzák ki a vállalkozónők jobb elérésére és támogatására vonatkozó cselekvési programjukat, eredményességük indikátorait, azok végrehajtásának nyomon követése.
- a nemi alapú sztereotípiáktól mentes, a nőket önkorlátozásaiktól és az őket sújtó előítéletektől mentesítő oktatás- és médiapolitika (vállalkozási ismeretek oktatása fiúknak és lányoknak, női szerepmodellek megismertetése stb.);
- a nőket érő, a vállalkozási tevékenységet is akadályozó erőszak minden formájával szembeni fellépés. A bántalmazó kapcsolat mentális, érzelmi és anyagi kiszolgáltatottsággal jár, ami lehetetlenné teszi a vállalkozás megkezdését vagy működtetését. Törekedni kell minden olyan erőszakforma felszámolására, mely megtépázza a nők önbecsülését, egészségét és érdekérvényesítési képességeit, és hozzájárul korlátozott szerepvállalásukhoz a gazdaságban és a társadalomban, gondolunk itt a média szerepére a nemi alapú sztereotípiák fenntartásában.
- a gazdaság- és pénzügypolitika kidolgozása során figyelembe veendő a női vállalkozások gazdaságban betöltött szerepének erősítése. A döntően mikro-vállalkozásként működő női vállalkozásokban rejlő növekedési és foglalkoztatási potenciál kihasználatlan, ezért hosszútávon tervezhető, kiszámítható, kisvállalkozás-barát vállalkozási környezetre, támogatásokra, kedvezményekre, az intézkedések hatékonyságának nyomon követésére, felülvizsgálatára, következetes, a nők gazdasági és társadalmi szerepvállalását támogató kommunikációra van szükség.
- A foglalkoztatás bővítésére indított munkahelyteremtő-programok egy része irányuljon a nők által vezetett vállalkozások fejlesztésére.
- A közbeszerzések előkészítésénél figyelembe veendő a női vállalkozások hátrányos helyzete, a nyertes pályázatok során legyen lehetőség a női vállalkozások előnyben részesítésére.
- Szükséges továbbá olyan mérőszámok kidolgozása és társadalmi kommunikációja, melyek láthatóvá teszik a női vállalkozások gazdasághoz való hozzájárulását és meglévő hátrányait is. (Ilyen indikátorok lehetnek pl. a női vállalkozásokra fordított pályázati/képzési támogatások összege, ezen összegek megtérülése pl. az adóalap növekedéséhez viszonyítva)
- a nők és férfiak egyenlőségét elősegítő költségvetés-politika, ún. gender budgeting, mely figyelembe veszi a társadalom által megtermelt jövedelmek újraelosztása során, hogy milyen arányban segítik a nőket és férfiakat a teljesebb élet megvalósításában, illetve ehhez kapcsolódóan mérni lehet azt, hogy az állami források felhasználása során a női vagy férfi vállalkozások tudnak erősödni.
- Annak biztosítása, hogy a vállalkozásokat képviselő érdekérvényesítő szervezetek döntéshozatalában a női vállalkozók egyenlő arányban vehessenek részt.

- A nők vállalkozásfejlesztésével foglalkozó civil szervezetek bevonása a szakpolitikai döntéshozatalba, munkájuk támogatása.

Ahhoz, hogy a közpolitikákat valóban megalapozottan lehessen a nők és férfiak közötti társadalmi igazságosság és méltányosság szempontjainak megfelelően alakítani, nélkülözhetetlenek a

A női vállalkozásokra irányuló speciális programok

- a vállalkozásfejlesztéssel összefüggő programoknak része kell, hogy legyen a nők önbizalmának fejlesztése, sztereotípiák és a nők hátrányainak leküzdését célzó szemléletformálás mind az érintettek, mind a velük kapcsolatba kerülő szakemberek számára. Teret kell adni a szerepmodellek bemutatásának, a nők hálózatosodása támogatásának, mentori rendszereket kell kiépíteni a nők képzése során. Támogatandó a női vállalkozások inkubálása, a piacokhoz és információkhoz jutásának megkönnyítése, a segítségnyújtás a technológiákhoz és forrásokhoz való hozzáférésben,
- Női vállalkozói díjak, szemléletformáló kampányok.
- A női vállalkozások szerepvállalásának, megerősítésének lehetséges módja, bevonásuk a helyi fejlesztéspolitikai döntések meghozatalába, hiszen ők azok, akik a lakosság több mint a felét alkotó nők igényeit, szükségleteit definiálni tudják.
- A nemek egyenlősége iránti társadalmi felelősségvállalásban élenjáró nagyvállalatok is ösztönözhetik a női vállalkozások fejlesztését pl. beszállítói körük kiválasztásánál történő előnyben részesítéssel.
- A hitelintézeti szektor vizsgálja felül gyakorlatait annak érdekében, hogy a nők speciális helyzetüknek és eltérő pénzügyi magatartásuknak megfelelően juthassanak finanszírozáshoz.
- Szükség van egyúttal női vállalkozásokba befektető üzleti körök létrejöttének elősegítésére, hiszen megfelelő finanszírozási háttér nélkül a női vállalkozások teljességgel kimaradnak a tőkeakkumulációból.
- Háttérzolgáltatásokat kell biztosítani az információhoz jutás és a nemzetközi piacokra lépés megkönnyítéséhez, az IT-technológiák változásainak nyomonkövetéséhez. Utóbbi fontosságát külön is kiemelnénk, hiszen a nemi alapú szocializáció folytán a nők kompetencia-hátránya a korszerű technológiák ismerete és alkalmazása terén újratermeli, sőt megsokszorozza a vállalkozó nők jövedelemhátrányát.

Nemre bontott adatok

Valamennyi kapcsolódó szereplőnek felelőssége van abban, hogy gyűjtse, elemezze, és nyilvánosságra hozzon, illetve hozzáférhetővé tegyen minden olyan a női vállalkozásokkal összefüggő, nemre bontott adatot, nemi szempontból értékelhető információt, melyek szükségesek ahhoz, hogy egyáltalán rátekinthessünk a nők vállalkozási tevékenységét befolyásoló folyamatokra, jelenségekre, hatásokra.

- a mindenkori kormányzatoknak pl. a vállalkozásokat ösztönző szakpolitikákat és az adózási rendszert nemre bontás alapján kellene kialakítania.
- a forráselosztás igazságtalansága alapján külön szükségesnek gondoljuk a vállalkozásfejlesztésre fordított állami pályázatok során a támogatások odaítélésének vizsgálatát abból a szempontból, milyen arányban részesülnek a női vállalkozások az állami forrásokból, továbbá ezen adatok nyilvánosságának biztosítását.

A nők hátrányos megkülönböztetése tetten érhető és felszámolandó

A nők elleni hátrányos közvetlen és közvetett megkülönböztetés, a zaklatás és lekicsinylés a vállalkozási szférában is tetten érhető. Mivel a női vállalkozók mintegy 80%-a alkalmazott nélkül, $\frac{3}{4}$ -e női üzleti körben tevékenykedik, kevésbé jellemző, hogy vállalkozási tevékenysége során fejlesztéséhez hitelt venne fel, tőkét vonna be, vagy közbeszerzésen indulna, leginkább a lekicsinylés, a zaklatás, és az alacsonyabb vállalkozói díjak szembetűnő számukra. A nők képességeinek lekicsinylése, szexualizált megjelenítése a médiában és a reklámpiacon általánosnak mondható, ugyanakkor az állam intézményes struktúráktól sem idegen, amint ezt a kutatásunkhoz kapcsolódó, a vállalkozó nők diszkriminációról szerzett tapasztalatait összegző tanulmányunkban is bemutattuk. A vállalkozó nők rendszerszerű diszkriminációjára utal a nők teljes hiánya a vállalkozási testületekben, érdekérvényesítő szervezetekben, a kizárólag férfi vállalkozók, mint szerepmoделlek felvonultatása a vállalkozások ösztönzését célzó kezdeményezésekben.

A női vállalkozásokkal szemben diszkriminatív gyakorlatok leküzdése érdekében nélkülözhetetlen a hátrányos megkülönböztetés különböző formáival kapcsolatos tudatosság erősítése a különböző érintetti csoportokban, a vállalkozó nők és az őket fejlesztő, segítő szervezetek, vagy képviselő szakmai szervezetek körében, a vállalkozókhöz kapcsolódó szolgáltató és intézmények körében (pénzügyintézetek, kamarák körében, vagy a vállalkozók lehetőségeit meghatározó egyéb szervezetek körében (önkormányzatok, hatóságok stb.).

Hozzáteesszük, hogy a nemre bontott adatok hiánya azzal jár, hogy a diszkriminációs gyakorlatok jelentős része feltáratlan, így elsődlegesnek gondolnánk az intézményes gyakorlatok felmérését.

A szegregáció enyhítéséért tett erőfeszítések

A vállalkozási szférát is a nők horizontális és vertikális szegregációja jellemzi, hiszen a nők által vezetett vállalkozások alapvetően a nőkhöz, családokhoz, gyermekekhez kötődő termékek, a gondoskodás (oktatás, szociális ellátás) területén működő egyszemélyes vállalkozások, míg a nagyobb méretű, nagyobb jövedelmezőséggel járó szektorokban tevékenykedő vállalkozásokat többnyire férfiak vezetik. Ennek elsődleges oka a nemi alapú sztereotípiák és az azon alapuló nevelés.

Ezért alapvető, hogy az oktatáspolitikai szüntesse meg a szegregációt előrevetítő és újratermelő képzési gyakorlatokat. A vállalkozásfejlesztés során pedig pozitív akciókkal - szemléletformáló programokkal, a nők férfiasnak tekintett területen indított vállalkozásainak támogatásával, a női vállalkozók növekedési pályára állításának megkönnyítésével stb. – az

érintett szakmai szervezetek, intézmények törekedjenek a nemi alapú szegregáció oldására, szüntessék meg a horizontális szegregáció támogatását.

A munka és a magánélet egyensúlyának támogatása

- Az államnak nagyobb szerepet kell vállalni a nők fizetetlen munkájának alternatíváját jelentő gondozási tevékenységek kiváltására irányuló gyermek- és idősgondozási, továbbá fogyatékosügyi ellátórendszer fejlesztésében. Az ilyen beruházások a nők esetében egyenértékűek a fizikai infrastruktúra megteremtésével.
- a nők teljeskörű gazdasági és társadalmi jogainak érvényesülése nem lehetséges a férfiak magánéleti szerepvállalása ösztönzése nélkül. Amennyiben az otthoni munkamegosztás nem válik kiegyenlítettebbé, nincs esély arra, hogy a nők másodlagos munkaerőpiaci, vállalkozói, gazdasági és társadalmi státusa oldódjon. Mint az a felmérésünk során is kiderült, a nők vállalkozási tevékenységét sokkal kevésbé támogatja a család, mint fordítva, a vállalkozás mellett a nők továbbra is maguk viszik az otthoni feladatok nagyobbik részét, s ezért kevesebb időt tudnak fordítani vállalkozásukra. Ezért fontosnak gondoljuk a gyermekgondozási ellátások férfiak általi igénybevételeinek ösztönzését, a kisgyermeket nevelők és idős hozzátartozóikat vagy beteg gyermeküket, családtagjukat gondozók vállalkozási tevékenységének külön támogatását a megfelelő szociális, egészségügyi és jóléti szolgáltatásokkal.

Melléklet

Interjú kérdéssor:

1. Személyes adatok
kor, lakóhely, képzettség, családi állapot
2. Vállalkozás/szervezet adatai:
élettartam, vállalkozási/szervezeti forma, tulajdonosi kör, árbevétel, tevékenység(ek), munkavállalói létszám, a vállalkozás tulajdonában lévő eszközök
3. Rövid életút
4. Vállalkozás/szervezet tulajdonságai:
 - társadalmi hasznossága
 - piac sajátosságai, alakulása, jellemző ügyfelek
 - igénybevett szolgáltatások
 - vállalkozás/szervezeti tevékenység során tapasztalt korlátok
 - innováció, export, növekedés kilátásai a jövőben
5. Milyen fejlesztendő területeket lát a vállalkozásban/szervezetben? Milyen személyes fejlődést tart fontosnak ehhez?
6. A vállalkozás/szervezet működése során milyen vállalkozói támogatást vett eddig igénybe? (pályázati, tanácsadói, képzés stb.)
7. Milyen befektetési területben lát lehetőséget?
8. Milyen típusú vállalkozási csoportokban rendelkezik tagsággal, tisztséggel?
9. Vállal-e magánszemélyként közösségi/közéleti szerepet?
10. Milyen területeken éli meg, hogy részese a döntések meghozatalának?
11. Mit tekint a vállalkozási/szervezeti tevékenysége hozadéknak, eredménynek?
12. Hogyan látja, milyen szerepet tölt be Ön a vidékfejlesztésben, gazdaságfejlesztésben, helyi közösségfejlesztésben?
13. Melyik az a terület – Ön szerint-, ahol a legnagyobb hatást tudja elérni?
14. Mi lehet annak az oka, hogy adott területen sikerebben el tudja érni, amit szeretne, és mi lehet az oka, ahol kevésbé eredményes?
15. Miben érzi magát sikeresnek és megbecsültnek?
16. A vállalkozása/szervezeti tevékenysége során milyen helyzetekben találkozott akadályokkal, diszkriminációval?
17. Hogyan változott saját és családja életminősége, amióta vállalkozó/szervezeti vezető?
18. Hogyan értékeli, mihez köti saját biztonságát, családja, vállalkozása biztonságát?
19. Milyen értékek fontosak számára vállalkozóként/szervezeti vezetőként?
20. Találkozik/-ott-e olyan helyzettel, amelyeket etikailag zavarónak élt meg? Hogyan tudta feloldani a zavaró helyzetet?
21. Milyen lenne a vállalkozása/szervezete működéséhez az ideális üzleti környezet?
22. Mit csinálna másként, ha újra kezdené? Mit javasolna a kezdő női vállalkozóknak? Akik már vállalkoznak? Akik szeretnének hatással lenni a térségfejlesztésre? stb. Mi a kérdés vége?

Beleegyező nyilatkozat

A kutatás célja és módszertana

Keveházi Kata a „Nők szerepe a vidékfejlesztésben és gazdaságfejlesztésben” című kézikönyv elkészítését szolgáló kutatás keretében találkozik Önnel.

A kutatás közvetlen célja, hogy megismerjük a vállalkozó nők helyzetét, tapasztalatait, véleményét a női vállalkozásokat körülölelő ökoszisztémáról, ötleteit, javaslatait ennek fejlesztésére. Közvetett, stratégiai célunk a nők vállalkozási tevékenységének támogató programok és szakpolitikák előmozdítása, a téma iránt elkötelezett szereplők, képzők ismereteinek elmélyítése.

A kutatás interjúkra és szakirodalom elemzésre épül.

A kutatás önkéntes jellege

A kutatásban való részvétel önkéntes. Lehetősége van arra, hogy az interjú során bármelyik kérdésre megtagadja a választ.

Adatok bizalmas kezelése

Az interjúról hanganyag kerül rögzítésre, mely kizárólag a kutatást szolgálja, és megőrzésének biztonságát a kutatást szervezők biztosítják.

A kutató és a kutatást szervező csapat vállalja, hogy a kutatás során interjúzott személyek adatait nem adják ki.

A kutatás alapján születő egyéb publikációkban (ideértve a prezentációkat, a tudományos szakcikkeket, a tanulmányokat, képzési anyagokat) sem teszik hozzáférhetővé a résztvevők személyes adatait, az adatok és az interjúalanyok közötti kapcsolatra utaló információt a kutatásban résztvevők mással nem osztanak meg. Az írásos és szóbeli közlésekben az interjúalanyokra csak álneveken utalnak.

Azonban amennyiben az interjúalany ehhez hozzájárul, vagy kifejezetten kéri, használni fogjuk nevét és cégnevét. Erről az interjú során, annak lezárultával, az interjúról készült hanganyagban nyilatkozik.

Kockázatok és hasznok

Az Ön részvétele a projektben nem jár általunk ismert kockázattal. A részvételért anyagi ellenszolgáltatás nem jár, a kutatás eredményeképpen született kézikönyvet eljuttatjuk Önnek.

A kutatás tapasztalatait feldolgozó work-shopon való részvételen keresztül juthat más előnyökhöz.

Elérhetőségek

Ha a kutatással kapcsolatban bármilyen kérdése lenne, kérjük, forduljon az Önnel interjút készítő kutatóhoz, vagy a kutatói csapat bármely más tagjához! Elérhetőségeink:

Keveházi Katalin kevehazi.kata@gmail.com

Utasi Melinda utasi.melinda@bkmkik.hu

Beleegyző nyilatkozat

A kutatásról szóló információkat elolvastam és megértettem, a kutatásban való részvételt vállalom:

Dátum, aláírás

Interjúalany neve nyomtatott betűkkel

Kérjük, tegyen X jelet a négyzetbe, amennyiben szeretné:

- ha informálnánk a kutatásról megjelenő publikációkról, a kutatással összefüggő eseményekről
- ha idézetek említésekor mind a céget, mind Önt álnéven említsük kizárólag
- ha előzetes egyeztetés esetén elképzelhetőnek tartja, hogy név szerint említsük a cégét és/vagy Önt a mások számára hasznos idézet használatakor

Kérjük, jelen nyilatkozatot két példányban írja alá! Az egyik példány Önnél marad, a másikat, kérjük, küldje el e-mailen a kutatás szervezőinek (mindkettőjüknek)!

Együttműködését köszönjük!